

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ
FILOZOFICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY

AUSPICIA

Recenzovaný časopis pro otázky společenských věd

2006

číslo 1 • ročník III

všers

ČESKÉ BUDĚJOVICE

AUSPICIJA

Recenzovaný časopis pro otázky společenských věd

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ
JIHOČESKÁ POBOČKA ČESKÉ SPOLEČNOSTI PRO POLITICKÉ VĚDY
ČESKÉ BUDĚJOVICE
FILOZOFICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
2006

AUSPICIA

recenzovaný časopis pro otázky společenských věd
vydává Vysoká škola evropských a regionálních studií
České Budějovice, Česká republika
Filozofický ústav Akademie věd České republiky

Předseda redakční rady:

prof. Dr. Josef Dolista, ThD., PhD.

Odpovědný redaktor:

Dr. Mgr. Milena Berová

Odborný redaktor:

doc. PhDr. Karel Dvořák, CSc.

Garanti:

prof. dr hab. Tomasz Weclawski
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
prof. PhDr. Jaroslav Erneker, DrSc.
Akadémia Policajného zboru Bratislava, SR
prof. Ing. Vladimír Gozora, PhD.
Slovenská poľnohospodárska univerzita Nitra, SR
doc. PhDr. Vilém Herold, CSc.
Filozofický ústav Akademie věd ČR
doc. Ing. Darja Holátová, PhD.
Zemědělská fakulta JU ČB
prof. Ing. Ivo Janík, CSc.
Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava
JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D.
Jihočeská univerzita, ZSF, ČB
doc. ThDr. Jan B. Lášek,
Karlova univerzita, Husitská teologická fakulta, Praha
prof. PhDr. Emanuel Pecka, CSc.
Vysoká škola ekonomická, Praha
prof. Ing. Jiří Polách, CSc.
Univerzita Tomáše Baťi ve Zlíně, Fakulta managementu
a ekonomiky
JUDr. Daniel Prouza, Ph.D.
Krajský soud, ČB
PhDr. Jan Stráský
Krajský úřad, Jihočeský kraj, ČB
doc. Ing. Judita Štouračová, CSc.
rektorka, Vysoké školy mezinárodních
a veřejných vztahů, Praha
doc. ThLic. Martin Weis, ThD.
Teologická fakulta JU ČB

AUSPICIA

a reviewed magazine for questions of social sciences
published by the College of European and regional studies
České Budějovice, Czech Republic
Filozofický ústav Akademie věd České republiky

Chairman of the editorial board:

Josef Dolista,

Chief editor:

Milena Berová

Technical editor:

Karel Dvořák

Guarantors:

prof. dr hab. Tomasz Weclawski
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Jaroslav Erneker
Akadémia Policajného zboru Bratislava, SR
Vladimír Gozora
Slovenská poľnohospodárska univerzita Nitra, SR
Vilém Herold
Filozofický ústav Akademie věd ČR
Darja Holátová
Zemědělská fakulta JU ČB
Ivo Janík Vysoká škola báňská - Technická univerzita
Ostrava
Vilém Kahoun
Jihočeská univerzita, ZSF, ČB
Jan B. Lášek,
Karlova univerzita, Husitská teologická fakulta, Praha
Emanuel Pecka
Vysoká škola ekonomická, Praha
Jiří Polách
Univerzita Tomáše Baťi ve Zlíně, Fakulta managementu a
ekonomiky
Daniel Prouza
Krajský soud, ČB
Jan Stráský
Krajský úřad, Jihočeský kraj, ČB
Judita Štouračová
rektorka, Vysoké školy mezinárodních
a veřejných vztahů, Praha
Martin Weis
Teologická fakulta JU ČB

Adresa redakce: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice,
tel.: + 420 386 116 816, fax: + 420 386 116 824, berova@ vsers.cz, předmět: auspicia, www.vsiers.cz
Vychází dvakrát ročně. Objednávky telefonicky přijímá redakce. Předplatné na rok: 200 Kč. Způsob placení:
fakturou (na základě objednávky). Sazba: Martin Vach, INFO EXPRES. Tisk: Tiskárna J.I.E., s.r.o.
Povoleno MK ČR pod ev. č. MK ČR E 14912. Červen 2006. ISSN 1214 - 4967. Časopis je financován VŠERS.

Editors' office address: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 4/6, 370 01 České
Budějovice, tel.: + 420 386 116 816, fax: + 420 386 116 824, berova@ vsers.cz, subject: auspicia, www.vsiers.cz
Issued twice a year. Orders will be taken over the phone by the editors' office. The subscription fee for the year
is 200 CZK. Payment: by invoice (based on an order). Type: Martin Vach, INFO EXPRES. Print: Tiskárna J.I.E.,
s.r.o. Approved by MK ČR under reg. Nr. MK ČR E 14912. June 2006. ISSN 1214 - 4967

OBSAH

ÚVOD	7
ČLÁNKY VĚDECKÉ	
ORGANIZOVÁNÍ A MANAGEMENT HROMADNÝCH ZDRAVOTNICKÝCH AKCÍ <i>Petr Petr, Soukupová Alexandra, Kalová Hana, Vondrouš Pavel, Dolista Josef</i>	8
VŠEOBECNÉ POVĚDOMÍ ZDRAVOTNICKÝCH PRACOVNÍKŮ O HOLISMU <i>Dobrovolná Pavla, Petr Petr, Dolista Josef, Kalová Hana</i>	13
HOLISMUS A EVOLUCE <i>Dobrovolná Pavla, Petr Petr, Dolista Josef, Kalová Hana</i>	15
SMĚŘUJE EVROPEIZACE PRÁVA K JEHO GLOBALIZACI? <i>Prouza Daniel</i>	21
VYUŽÍVÁNÍ VEŘEJNÉ DOPRAVY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH <i>Skořepa Ladislav, Dušek Jiří</i>	27
EKONOMICKÁ RIZIKA V PODNIKOVÉM MANAGEMENTU VYTVÁŘEJÍCÍ VZNIK KRIZÍ A MOŽNOSTI JEJICH ŘEŠENÍ <i>Svoboda Emil</i>	31
INTEGROVANÁ VÝUKA V PROFESNÍ PŘÍPRAVĚ <i>Zlámal Jiří</i>	35
ČLÁNKY ODBORNÉ	
MANAŽERSKÁ KOMUNIKACE VE FORMÁLNÍ ORGANIZACI <i>Erneker Jaroslav</i>	43
OBRAT V JAZYKOVĚDĚ <i>Korostenski Jiří</i>	46
NĚKOLIK SLOV K PŘÍNOSNÉ STUDII J. KOROSTENSKÉHO OBRAT V JAZYKOVĚDĚ <i>Holub Zbyněk</i>	52
SYSTÉMY ENVIRONMENTÁLNÍHO MANAGEMENTU <i>Kovářová Kateřina</i>	55
VPLYV ŠLACHTICKEJ RODINY DRUGETOVCOV NA SPOLOČENSKÝ ŽIVOT UHORSKA <i>Lenčič Štefan</i>	61
RODINNÉ INŽENÝRSTVÍ <i>Müllerová Věra</i>	64
EU A ZAHRANIČNÍ POLITIKA ČESKÉ REPUBLIKY <i>(projev předsedy vlády Ing. Jiřího Paroubka na Vysoké škole evropských a regionálních studií)</i>	67
PEDAGOGIKA A STRATEGIE VZDĚLÁVÁNÍ VE STŘEDNÍ POLICEJNÍ ŠKOLE MINISTERSTVA VNITRA V PRAZE <i>Staněk Josef František</i>	71
TŘI OBRAZY CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA I. <i>Weis Martin</i>	75
ANOTACE, RECENZE	
VÍTANÝ PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ DĚJIN NAŠEHO REGIONU	78
DOBRÁ POMŮCKA PRO HISTORIKY	78
SBORNÍK PRACÍ CÍRKEVNÍCH HISTORIKŮ	79

ÚVOD

Jedním z dlouhodobých koncepčních cílů Filozofického ústavu Akademie věd České republiky je všestranný rozvoj spolupráce s vysokoškolskými pracovišti v regionech. Jako součást naplňování tohoto záměru se zrodilo také „prohlášení o spolupráci“ mezi Filozofickým ústavem Akademie věd České republiky a Vysokou školou evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích, jež bylo podepsáno a deklarováno již v roce 2004.

V letošním roce se na základě předchozích dohod stává Filozofický ústav oficiálně rovněž spoluvydavatelem recenzovaného společenskovědního časopisu *Auspicia*, který Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích úspěšně vydává již třetím rokem. Pro obě partnerské instituce se tak nepochybně otevírají nové možnosti pro rozvoj vzájemné spolupráce. Filozofický ústav Akademie věd České republiky jako centrum vědecké excelence přitom nepřebírá pouze roli spolugaranta odborné kvality časopisu, ale zároveň tímto způsobem získává významnou příležitost k rozšíření publikační báze pro vědecké výstupy pracovníků ústavu i ostatní společenskovědní badatele.

V této souvislosti je možno rovněž s potěšením konstatovat, že úzké kontakty obou partnerských pracovišť nejsou založeny pouze na vědomí významu spolupráce Akademie věd s vysokými školami, ale že jsou také rovněž významně posilovány kolegiálními vztahy pracovníků obou institucí. Lze si tedy pouze přát, aby tato společná činnost, jež se v posledních letech tak čile rozvíjela na mnoha úrovních (od oblasti vědecké a vzdělávací, přes společnou práci v redakcích odborných časopisů, po vzájemnou výměnu publikací apod.), pokračovala i nadále a přispívala k rozvoji obou partnerských pracovišť a nově také k dalšímu zvyšování úrovně a vědecké prestiže recenzovaného společenskovědního časopisu *Auspicia*.

V Praze dne 21. května 2006

PhDr. Pavel Baran, CSc.
ředitel Filozofického ústavu Akademie věd České republiky

ORGANIZOVÁNÍ A MANAGEMENT HROMADNÝCH ZDRAVOTNICKÝCH AKCÍ

Organization and management of health mass actions

***Petr Petr (1, 4, 5), Soukupová Alexandra (2), Kalová Hana (2,4), Vondrouš Pavel,(3),
Dolista Josef (1, 5)***

ZSF JU Č. Budějovice, Katedra veřejného a sociálního zdravotnictví, vedoucí katedry

doc. MUDr. Vladimír Vurm., CSc.

Nadační fond EMA - European Medical Agency, předseda správní rady Mgr. Hana Kalová

ČEZ, a.s., Jaderná elektrárna Temelín, oddělení 3223 - provozní dokumentace,

vedoucí Ing. Alfred Böhmerl

Pracoviště klinické farmakologie, Nemocnice České Budějovice, a.s.,

generální ředitel MUDr. Břetislav Šon, MBA

Vysoká škola evropských a regionálních studií-VŠERS o.p.s.,

rektor prof. Dr. Josef Dolista ThD., PhD.

Souhrn:

Práce popisuje možnost zapojení subjektů ze sféry průmyslu, obchodu, zdravotnického výzkumu, vysokého školství, nevládních neziskových organizací a hromadných sdělovacích prostředků do vzájemně výhodné spolupráce při hromadných zdravotnických akcích. Uvádí šest rozdílných příkladů takovýchto aktivit a vyzdvihuje jejich obecnější společné rysy.

Klíčová slova: screening cholesterolu, kvalita života, hromadné zdravotnické akce - organizování a provádění.

Summary:

The combined effort of industry, business, medical research, universities, non-governmental non-profit organisations and mass media in performing field medical surveys is described.

The stress has been put on the fact, that winning by combining the aims is the best way how to succeed. Six different examples are given and common features are elucidated.

Key words: cholesterol screening, health related quality of life, field medical surveys and studies- organising and management.

Je známým faktem, že zdravotní péče a přímé lékařské zásahy ovlivňují celkový zdravotní stav populace pouze z jedné třetiny.

Zbývající dvě třetiny jsou výsledkem našeho životního stylu, pracovní zátěže, kouření a užívání tabáku a jiných návykových látek, stravovacích návyků a životního prostředí.

Proto je v současnosti již téměř samozřejmostí, že při snahách o zlepšení systému zdravotnictví a poskytování lékařské péče, se sleduje ukazatel kvality života, vyjádřený jako HRQOL (Health related Quality of Life) - kvalita života v závislosti na zdravotním stavu.

Abychom lépe poznávali naše spoluobčany - naše budoucí pacienty a chránili je předtím, že se stanou našimi pacienty, jsme nuceni provádět rozličné průzku-

my přímo v „terénu“. Tyto akce nám umožňují pochopit komplexně i detailně zdravotní stav sledované populace a to hlavně na základě využití a sledování důležitých biochemických ukazatelů či rizikových faktorů, a dále díky testování, hodnocení a vyhodnocování kvality života u tzv. „zdravých“ či „nemocných“ skupin.

Je těžké si představit, že by tyto aktivity byly v zemích s povinným zdravotním pojištěním a pojišťovnami typu Všeobecné zdravotní pojišťovny kryty z prostředků těchto pojišťoven. Stejně tak není možné, aby byly kryty z prostředků občanů, tedy potenciálních pacientů. Mocní a silní magnáti tohoto světa, (jimiž jsou soukromé pojišťovací ústavy) objevili již před mnoha lety, jak důležitý je vliv všech faktorů (viz. výše) na osud a stav jejich klientů a v důsledku toho se rozhodli rozsáhle podporovat vědeckou a výzkumnou činnost právě v oblasti stravovacích návyků a úmrtnosti na kardiovaskulární choroby, a vlivu zdravotní péče na kvalitu života (HRQOL).

Známý národní program v USA, tzv. „Cholesterolový vzdělávací, screeningový a intervenční program“, umožnil snížit úmrtnost na kardiovaskulární choroby v letech 1967-1997 až o 50%. Dalším známým příkladem těchto aktivit je také tzv. HIE (Health Insurance Experiment) z let 1976-1982, který byl realizován pro americkou federální vládu společností RAND Corp.

Jedním faktem, který přispěl ke zlepšení našich znalostí a zkušeností s těmito aktivitami, je i to, že Českou republiku navštívil významný představitel americké školy preventivní a rodinné medicíny, prof. Dr. Siegfried Heyden, zakladatel a bývalý ředitel „Diet and Fitness Center“ na Duke University v Durhamu v Severní Karolině.

Poselství, které nám předal již při své přednášce 18. dubna 1997 v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky, bylo jakousi hybnou pákou a nastartovalo množství aktivit. Téma přednášky: „Pokles úmrtnosti na kardiovaskulární choroby o 50% v USA v letech 1967-1997“ nás inspirovalo a přivedlo k rozhodnutí realizovat hromadné zdravotnické akce a sledování stavu populace v našich podmínkách tak, aby byly v souladu také s mezinárodním standardem těchto akcí.

Již od začátku jsme čelili problémům, jak připravit a jak tyto akce realizovat nejen z hlediska opakovatelnosti, vědecké přesnosti a věrohodnosti, ale hlavně z hlediska proveditelnosti, financování a zajištění technického zázemí.

Pro větší názornost si dále v textu uvedeme příklady hromadných zdravotnických akcí se zaměřením na problém jejich vlastního organizování a managementu.

- 1) Program měření cholesterolu v jihočeském drůbežářském závodě
- 2) Program měření cholesterolu u jednotek NATO, dislokovaných v jižních Čechách.
- 3) Program měření cholesterolu u studentů Zdravotněsociální fakulty Jihočeské univerzity
- 4) Program měření cholesterolu pro českobudějovické komunální politiky
- 5) Program měření cholesterolu pro širokou veřejnost v Českých Budějovicích - měření cholesterolu

v rámci akce: „Změř si svůj cholesterol se sv. Valentýnem“.

6) Program hodnocení kvality života pro pacienty s NSZ (nespecifickými střevními záněty) v České republice.

Položky 1-5 byly blíže specifikovány a prezentovány 6. června 1998 v Trnavě, v rámci setkání Sdružení zdravých měst a později publikovány pod názvem: „Předběžná zpráva o měření cholesterolu v jižních Čechách“ a Cholesterin Screening nach der Methode Accutrend als Bestandteil des Projektes „Gesundheit der Stadt Budweis“.

Na základě všech zkušeností a poznatků jsme dospěli k závěru, že pro zvládnutí problémů spojených s organizováním takovýchto akcí je nutno vyřešit základní a klíčovou otázku a to nalézt co nejvíce subjektů, které budou považovat svoji účast v takovýchto projektech za dostatečně významnou a budou participovat na práci i nákladech.

Inspirováni znalostmi a zkušenostmi prof. Dr. Siegfrieda Heydena jsme se snažili postupovat při organizování těchto akcí na základě tohoto pravidla a realizovali jsme následující projekty.

Program měření cholesterolu v jihočeském drůbežářském závodě

Jihočeská drůbež Vodňany, a. s.

Stravovací návyky podstatně ovlivňují zdravotní stav. Ze známé Heydenovské tabulky

(tabulka č.1) se můžeme dozvědět, jak se změnilo stravovací návyky v USA v letech 1963-1967 a 1973-1985.

Tabulka č.1. Změny stravovacích návyků v USA v letech 1963-1967 a 1973-1985. Upraveno dle Heydena (1997). (1997) kg/osoba/rok

Produkt	1963 - 1967	1973 - 1985	Změna v %
Nizkotučné mléko	21	56	+167
Drůbež	16	24	+56
Rostlinné oleje	18	26	+44
Ryby	6	7	+28
Čerstvá zelenina	32	40	+27
Čerstvé ovoce	40	44	+11
Plnotučné mléko	120	63	-48
Živočišné tuky	9	7	-20
Vejsce	20	17	-18
Máslo	3,6	3	-17
Maso	62	61	-2

Vedení drůbežářského závodu při shlednutí této tabulky rychle akceptovalo naši myšlenku měřit cholesterol v této organizaci.

Je prokazatelné, že spotřeba drůbežího masa u zaměstnanců takového závodu je vyšší než v průměrné populaci. Skutečnost, že si vedení uvědomilo, že by se díky realizaci měření mohly zjistit pozitivní odchylky v hladinách cholesterolu u zaměstnanců oproti společenskému průměru, se stala silnou motivací a celý závod se aktivně do projektu zapojil. Vedení poskytlo našemu týmu skutečné zázemí - prostory, vodu, elektřinu, laboratorní sklo, úklidové služby i pomoc vlastních účastníků měření - zaměstnanců firmy.

Tím se tedy vedení závodu podílelo částečně na spolufinancování celého projektu. Dalším subjektem,

který se podílel na financování, byla farmaceutická firma Roche Diagnostics (dříve Boehringer). Firma byla požádána, aby poskytla laboratorní potřeby pro měření cholesterolu - přístroje Accutrend a testovací proužky - a této žádosti vyhověla.

Organizaci, logistiku a zpracování dat zajistila nevládní nezisková organizace EMA- European Medical Agency.

Vlastní testování, vyhodnocení a dokumentaci vykonali dobrovolně a zdarma zaměstnanci Nemocnice České Budějovice (6 osob) a členové týmu prof. Dr. Siegfrieda Heydena ze Severní Karolíny, USA (3 osoby)

S tímto zázemím jsme byli schopni změřit cholesterol všem zaměstnancům drůbežářského závodu, počínaje generálním ředitelem, až po vrátné, celkem 453 probandů.

Na základě vyhodnocených výsledků jsme zjistili, že hladina cholesterolu vyšší než konvenční normál 5,2 mmol/l je přítomna u 46% z celkového počtu zaměstnanců drůbežářského závodu, ve srovnání se 64 % ve vzorku průměrné populace (viz níže).

Ještě více překvapující bylo zjištění, že u těch, kteří mají zvýšenou hladinu cholesterolu (tedy nad 5,2 mmol/l) byla hodnota HDL cholesterolu významně vysoká. Toto zjištění podrobujeme dalšímu zkoumání.

Zde jsme si tedy uvedli příklad hromadné zdravotnické akce realizované v uzavřené skupině, se střední úrovní hierarchického rozvrstvení, jednoduchým vnitřním systémem informovanosti a se soukromým vlastníkem a majitelem, který je silně motivován na marketingu a propagaci vlastních výrobků (což je drůbež).

Pro zajištění kladného vztahu účastníků nebyl využit vliv žádného masmédia. Účast European Medical Agency dodala celé akci určitý mezinárodní ráz zejména tím, že se podařilo zajistit účast amerických zdravotníků a i když nepřímou, přesto nepochybnou účast vědecké autority - prof. Siegfrieda Heydena.

Dobrovolníci obětovali svůj volný čas a síly, oceněním jim pak bylo uznání veřejnosti a zaměstnanců drůbežářského závodu.

Je nutno si připomenout, že účast amerických dobrovolníků přinesla i určité problémy- převzetí nákladů za jejich dopravu, ubytování a stravu, problém jak vyřešit logistiku a dále kompatibilitu našich a jejich pracovních návyků a v neposlední řadě i problém verbální komunikace (jazyková bariéra mezi americkými zdravotníky a probandy).

Jak jsme již uvedli výše, tyto záporné byly vyváženy klady, a to pozvednutím akce z lokální úrovně na úroveň mezinárodní a dále prohloubením naší spolupráce s týmem prof. Dr. S. Heydena z USA.

Stanovování cholesterolu u vojáků jednotek NATO (základna jižní Čechy)

Členům armádního mobilního zdravotnického sboru, kteří se připravovali na nasazení na Balkáně v rámci operací NATO, jsem stanovovali cholesterol záměrně,

protože pro nás představovali vzorek extrémně zdravé skupiny (skupiny, kde je vysoká pravděpodobnost, že zdravotní stav bude dobrý až výborný).

Na začátku měření jsme požádali Generální štáb Armády České republiky, aby převzal nad měřením záštitu, a vytvořil tak pozitivní klima pro celou akci a představoval jakýsi prvek „autority“, který je zejména v armádním prostředí velmi výrazný, určující a podstatný.

Jedinou podmínkou bylo dodržet, aby každé měření bylo výsledkem dobrovolného rozhodnutí každého jedince.

Během jednoho dne jsme změřili 65 vojáků od vrchního velitele k nejmladšímu vojáku, což byla dívka.

Hladina cholesterolu nad 5,2 mmol/l byla zjištěna u 32% probandů, a v současnosti pokračujeme se zpracováváním a vyhodnocováním zjištěných dat.

Pro zajištění kladného vztahu účastníků (stejně jako v prvním případě) nebyl využit vliv žádného masmédia.

Měření proběhlo na principu dobrovolnosti. Jakýkoli nátlak ze strany velících důstojníků byl vyloučen.

Kladný přístup velení byl nejlepší motivací, a díky ní jsme změřili téměř celou posádku, kromě těch, kteří nebyli fyzicky přítomni.

Stanovování cholesterolu u studentů Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity

Nyní si uvedeme příklad hromadné zdravotnické akce organizované na půdě vysoké školy či univerzity, které pro nás představují prostředí s relativně vysoce formalizovanou strukturou a s extrémně vysokým vnímáním individua a s akademickým prostředím svobody a volnosti.

V tomto případě jsme se snažili působit ve dvou rovinách : a) vyučujícím a zaměstnancům fakulty jsme vysvětlovali význam preventivního „nechání si změřit cholesterol“ pro vytváření povědomí každého jedince o nutnosti pečovat o vlastní zdravotní stav, b) dále jsme se snažili vysvětlit, že účast na tomto projektu je způsobem výuky, tedy možnost vidět takovouto akci na vlastní oči, zapojit se pasivně i aktivně (což někteří studenti učinili při stanovování cholesterolu pro širokou veřejnost v únoru 1999). Celou propagaci akce jsme ještě podpořili zapojením médií - místního deníku a snahou o vytvoření pozitivního vztahu veřejnosti.

V důsledku tohoto se do měření zapojil relativně vysoký počet studentů - celkem 186. Hladinu cholesterolu nad 5,2 mmol/l jsme naměřili u 8% probandů.

Stanovování cholesterolu komunálním politikům v Českých Budějovicích

Zastupitelé města České Budějovice reprezentují skupinu, u které lze jen těžce odhadnout a definovat

charakteristické rysy. Je to totiž skupina silných individualit téměř s nulovou vnitřní hierarchií, kromě jakési politické disciplíny, která má ovšem své hranice.

V tomto případě jsme se rozhodli pro taktiku: „naprostého překvapení“. Nikoho jsme dopředu neinformovali, nevyužili jsme sílu žádného masmédia. Doslova jsme „přepadli“ zastupitele v průběhu přestávky při zasedání Zastupitelstva města České Budějovice.

Efekt překvapení dosáhl požadovaného úspěchu a změřili jsme všechny zastupitele a přítomné zaměstnance Úřadu města (celkem 64 probandů).

Hodnota nad 5,2 mmol/l byla zjištěna u 61 % probandů.

Pozn: Jeden z autorů tohoto článku je bývalý zastupitel města České Budějovice.

Měření cholesterolu u široké veřejnosti - akce: „Změř si svůj cholesterol se sv. Valentýnem“

Abychom zajistili vysokou účast široké veřejnosti a minimalizovali časový interval pro toto měření, rozhodli jsem se spojit stanovování hladin cholesterolu a otázku srdečních onemocnění s oblastí, která je též symbolizovaná srdcem - tedy láska a sv. Valentýn. Měření cholesterolu bylo stanoveno na 12. -14. února 1999 a veřejnost jsme zvali heslem: „Ochraňuj své srdce, ochraňuj toho, koho máš rád, tím, že si necháš změřit cholesterol“.

Pro tuto akci jsme připravili speciální kupony ve tvaru srdce, kde bylo možno zaznamenat hladinu cholesterolu dvou osob, „můj cholesterol:“, a „tvůj cholesterol: „. To znamená, že kuponem mohl každý obdarovat osobu blízkou svému srdci. Kupon v hodnotě 50 Kč pro změření cholesterolu u dvou osob bylo možno zakoupit přímo na místě či v týdnu před začátkem měření ve vybraných lékárnách a institucích.

Dále jsme uzavřeli strategické partnerství s Jihočeskými listy - místním regionálním tiskem, abychom přesvědčili obyvatele Českých Budějovic, aby přišli, nechali si změřit cholesterol a zamysleli se nad nutností prevence.

Dohodli jsem se na tom, že je nutné, abychom měření jakýmsi způsobem zatraktivnili, a rozhodli jsme se, že vybereme dvě osoby s nejlepšími hladinami cholesterolu a dvě s nejhoršími. „Výherci“ pak získali poukázky na rybí produkty v prodejně podniku Lesy a rybníky města České Budějovice. Zároveň v rámci měření probíhalo seznamování veřejnosti s produkty Jihočeské drůbeže, Vodňany, a.s. a Lesů a rybníků města České Budějovice.

Během 2 dnů jsme změřili 375 osob, hodnota nad 5,2 mmol/l byla zjištěna u 64% probandů. (65% ženy, 63% muži). Toto měření nám tedy umožnilo vytvořit základní orientační představu o hodnotách cholesterolu u všeobecné budějovické populace.

Hodnocení kvality života u pacientů s IBD/NSZ (nespecifické střevní záněty)

Naším posledním příkladem hromadné zdravotnické akce je zjišťování kvality života u pacientů s IBD/NSZ.

Dotazníky pro kvalitu života jsme rozeslali mezi cílové osoby standardní metodou - tedy poštou, s tím, že nám bylo známo, že míra návratnosti je asi kolem 40% (4).

Dotazník SF-36 jsme použili v české verzi, aplikovali poštovním doručením a rozhodli jsme se testovat kvalitu života u pacientů IBD/NSZ v remisi, kteří jsou evidováni v Občanském sdružení Crocodile (Crohn and Colitis Dilettants) při ZSF JU v Č.Budějovicích.

Tuto akci odborně zaštituje ZSF JU a skupina expertů při Crocodile o.s..

Abychom získali kladný postoj probandů a veřejnosti, uzavřeli jsem strategické partnerství s místním tiskem, konkrétně s Jihočeskými listy a nechali otisknout článek s informacemi o aktivitách sdružení Crocodile, působícího v rámci činnosti ZSF JU, o možnostech podílet se na jeho aktivitách.

Stejně informace jsme umístili ve všech lázeňských místech, kde se IBD léčí.

Standard zdravé populace jsme získali tím, že jsme provedli vyhodnocení kvality života u příslušníků Policie ČR.

Získali jsme skupinu 492 osob, a získaná data vyhodnocujeme.

V tomto případě představuje skupina expertů vědeckou autoritu, dobrovolníci shromažďují data, univerzita poskytla zázemí pro administrativu. Ministerstvo zdravotnictví poskytlo pro tyto aktivity grant. Chtěli bychom v tomto případě vyzdvihnout význam masmédií, která o aktivitách informovala a vytvářela pozitivní vztah veřejnosti.

Přehled subjektů, které se zúčastnily organizování uvedených hromadných zdravotnických akcí

Přehled subjektů, které se zúčastnily organizování v článku uvedených hromadných zdravotnických akcí, uvádíme v tabulce č.2.

Závěr

Hlavním posláním tohoto článku je zdůraznit, že správnou cestou pro úspěšné uskutečňování hromadných zdravotnických akcí je spojení a spolupráce subjektů ze sféry obchodu, průmyslu, neziskového sektoru, vědy a dále dobrovolníků a akademických institucí. Pak je dosahováno skutečně efektivní realizace akcí, kterou bychom nikdy nedocílili při zapojení pouze jednoho subjektu

Tabulka č.2. Přehled subjektů, které se zúčastnily organizování v článku uvedených hromadných zdravotnických akcí

Stát / Akademická instituce	Obchodní/ průmyslový podnik	Farmaceutická firma/ firma vyrábějící zdravotnickou techniku	Masmédia	Probandi	Nezisková organizace	Dobrovolníci	Vědecké pozadí
Stát – „politické body“, akademická instituce- plní účel pro který byla založena, výuka +výzkum	Získávají tým, že propagují vlastní výrobky	Získávají tým, že propagují vlastní výrobky	Prezentace aktuální, přitažlivá! Optimum - „nepřímý cause-marketing“ Propagace „dobré věci“ spojena s pojmem veřejností kladně hodnoceným. Stoupá sledovanost, náklad.	Čím je větší hierarchie ve skupině, tím je zapotřebí menší promoce akce	Plní účel pro který byla založena. Při úspěchu akce vyšší „rating“	Smysluplně vykonávají své předsevzetí- dobrovolně pomáhat „dobré věci“. Někdy možno dobrovolníky odměnit – jsou-li současně probandy.	Publish or Perish, Publikace jsou nezbytné.

Seznam použité literatury:

Heyden S.:

Pokles výskytu kardiovaskulárních chorob o 50% v USA v letech 1967-1997,

Duke University, Durham, N.C., U.S.A.

Petr P., Tester M.:

Předběžná zpráva o měření cholesterolu v jižních Čechách, JU ZSF 1998

Petr P., Tetter M., Sitta J., Tuna J., Vesecký J., Vurm. Vl., Šemberová J.:

Cholesterin Screening nach der Methode Accutrend als Bestandteil des Projektes „Gesundheit“ der Stadt Budweis., in Kooerationentzwerk der Europäischen Mittelstädte, Öffentlichkeitsbüro St. Pölten, 1998, 3100 St Pölten, Austria

Brayier JE et al.:

Validating the SF-36 health survey questionnaire: new outcome measure for primary care, BMJ Volume 305, 18 July 1992, pp.160 – 165

Walter E. Cavell:

Some Brief Comments on the Role of Foundations and Volunteerism in Preventive Kardiology in the United States, 2-9/10/1990, The Fullerton Foundation, Inc.

Media projekt:

Čtenost deníků, Inzertmedia, Praha 4.8.1999

Address:

doc. MUDr. Petr Petr, PhD.,

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s.

Žitkova 6, 370 00 České Budějovice, ČR

e-mail: petr@vsers.cz

VŠEOBECNÉ POVĚDOMÍ ZDRAVOTNICKÝCH PRACOVNÍKŮ O HOLISMU

OVERMATH. OVERall Medical personel Awarness Touching Holism

Dobrovolná Pavla (1), Petr Petr (1, 2, 3), Dolista Josef (1, 2, 3), Kalová Hana (1, 2, 3, 4)

Katedra veřejného a sociálního zdravotnictví ZSF JU,

vedoucí katedry doc. MUDr. V. Vurm, CSc.

Vysoká škola evropských a regionálních studií o.p.s.

rektor prof. Dr. Josef Dolista ThD., PhD,

Pracoviště klinické farmakologie nemocnice Č. Budějovice, a.s.

předseda představenstva a generální ředitel MUDr. B. Shon, MBA

EMA. European medical Agency, nadační fond.

Předseda správní rady Mgr. Hana Kalová

Souhrn:

Autoři prezentují výsledky empirického výzkumu, hodnotí všeobecné povědomí zdravotnických pracovníků o holismu a jeho čelných představitelích.

Klíčová slova: Holismus, Jan Christian Smuts, Jan Bělehrádek

Summary:

The authors present the result of empiric field study assessing the general awatreness of medical personel, touching jholism ant it's leading representatives.

Key words: Holism, Jan Christian Ssmuts, Jan Bělehrádek.

V souvislosti s překladem souhrnů (summaries) díla Jana Christiana Smutse (viz. článek „**Jan Christian Smuts a jeho „Holismus a Evoluce“**“ 1. část) a výzkumné části bakalářské práce Pavly Dobrovolné na téma: „Kvalita života. Health related Quality of Life (HRQoL) a její hodnocení pomocí dotazníku SF-36 ve vědecké a výzkumné práci Katedry veřejného a sociálního zdravotnictví ZSFJU. „Metaanalytická studie“, vznikl projekt „**OVERrall Medical personnel Awareness Touching Holism**“ („OVERMATH“). Cílem projektu bylo zjistit, jak už napovídá překlad, povědomí zdravotnického personálu o Holismu.

Metodou výzkumu byl dotazník o 11 otázkách. Z těchto jedenácti otázek se jedna otázka týkala významu Holismu, dvě otázky zakladatele Holismu J.Ch.Smutse a dvě otázky českého stoupence Holismu prof. Jana Bělehrádka.

Za laskavého svolení a s účinnou pomocí generálního ředitele Nemocnice České Budějovice, a.s. MUDr. Břetislava Shona bylo 350 dotazníků distribuováno zdravotnickému personálu nemocnice.

Výsledky vyhodnocení vyplněných dotazníků:

- 92% dotazovaných ví, co znamená pojem „Holismus“
- 46% ví, kdo byl J.Ch.Smuts
- 10% ví, kdo byl J. Bělehrádek

Z uvedených výsledků vyplývá, že zdravotnický personál sice ví, co znamená pojem „Holismus“, ale výsledky neumožňují přesněji posoudit, jak hluboká je tato znalost.

Dále z nich můžeme usoudit, že necelá polovina dotazovaných ví, že Jan Christian Smuts byl jihoafrických generálem, filozofem a zakladatelem Holismu. Ovšem už jen pouhá desetina ví, že českým zastáncem Holismu byl biolog a lékař prof. Jan Bělehrádek.

Holismus vznikl na počátku 20. století. Je to filozofie v současné době velice aktuální. Snaží se o překlenují propasti mezi životem a hmotou, mezi vědami navzájem a nahradit dřívější materialistické pojetí světa.

Historické pozadí, na kterém Holismus vznikal, zahrnuje období búrských válek na jihoafrickém území,

vznik Jihoafrické unie, 1. světovou válku, období poválečné ad. Je překvapivé, že v tak obtížné době, v době plné změn, jakou počátek 20. století určitě byl, vznikla teorie, která je ve své podstatě optimistická a která nabízí nové koncepty chápání světa.

V knižní podobě vyšla r. 1926 pod názvem „Holism and Evolution“ (1). Dílo osvětluje základní koncept holismu a zabývá se otázkami hmoty, života, mysli a osobnosti.

V 30. letech systematicky shrnul otázky celostního nazírání a smysl pojmu „holismus“ v ČSR prof. Jan Bělehrádek (2).

Období před 2. světovou válkou bylo pro holismus v ČSR příznivé (3) a jak uvádí Bělehrádek (3): „nové učení přichází jako nezbytná reakce na dosavadní způsob nazírání, který je převážně atomistický a analytický“.

Období poválečné už tak příznivé nebylo. Holismus je považován za ideologii anglického koloniálního imperialismu a jeho vznik za obhajobu, propagaci *Britského Commonwealthu* (4).

Současná doba, doba po roce 1989, znamená opět otevřené dveře pro tuto filozofii celků. K rozšíření povědomí základních myšlenek a konceptů Holismu má sloužit právě překlad souhrnů/summaries dvanácti kapitol **Holism and Evolution** od J. Ch. Smutse.

Literatura:

1. Smuts, J. Ch. *Holism and Evolution*. Cape Town: N and S Press, 1987. 361 s. ISBN 0-620-11095-3
2. Linhartová, V. *Jan Bělehrádek a jeho cesta ke svobodě ducha*. Praha: Galén, 2003. 357 s. ISBN 80-7262-212-9
3. Bělehrádek, J. Holismus. *Biologické listy*. Praha: 1937, roč. 22. s. 169-179.
4. Adamec, J. *Holismus. Příspěvek ke kritice buržoazní filosofie*. Praha: Academia, 1966. 287 s.

Poděkování:

Autoři děkují Nemocnici České Budějovice, a.s., zejména panu předsedovi představenstva a generálnímu řediteli panu MUDr. Břetislavu Šonovi MBA, za účinnou pomoc při organizaci a provádění empirické části studie.

Address:

doc. MUDr. Petr Petr, PhD.,
Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s
České Budějovice
e-mail: petr@vsers.cz

HOLISMUS A EVOLUCE

Holismus and evolution

Dobrovolná Pavla (1), Petr Petr (1, 2, 3), Dolista Josef (1, 2, 3, 4)

Katedra veřejného a sociálního zdravotnictví ZSF JU,

vedoucí katedry doc. MUDr. Vl. Vurm, CSc.

Vysoká škola evropských a regionálních studií o.p.s.

rektor, prof. Dr. Josef Dolista ThD., PhD.,

Pracoviště klinické farmakologie nemocnice Č. Budějovice, a.s.

předseda představenstva a generální ředitel MUDr. B. Šon, MBA

EMA. European medical Agency, nadační fond.

Předseda správní rady Mgr. Hana Kalová

Reforma základních konceptů

I přes velké pokroky, kterých jsem dosáhli ve znalostech, jsou tu stále velké mezery – hmota, život a mysl jsou nadále naprosto neslučitelné fenomény. Doposud jejich pojetí vychází ze zkušenosti, v člověku se setkávají a mísí, ovšem poslední slovo o nich ještě nebylo vyřčeno. Je zapotřebí změny pojetí těchto tří pojmů. To bude vycházet ze širokých vědeckých poznatků a zvláště z prozkoumání již poznaného z nového úhlu pohledu. Nový náhled musí doprovázet další podrobné znalosti a není ho nikde více třeba než právě v průzkumu mezi znalostí.

Vezměme v úvahu evoluci. Přijetí evoluce jako faktu, původ života v anorganickém světě, musí znamenat kompletní revoluci názorů na hmotu. Jestliže se v hmotě skrývá potenciál života a mysli, pak již není tou starou hmotou ve starém pojetí materialistů. Přijali jsme evoluci, ale naše stanoviska jsme neupravili, což je součástí tohoto přijetí. Staré mechanické náhledy přetrvávají a také na přírodní výběr se díváme jako na jeden z mechanických faktorů. To ale není správné. Sexuální výběr je nesporně psychologický faktor. Přírodní výběr se jeví jako pouhý mechanický proces nazíraný ze statistických průměrů, ze kterých pravá podstata bojů mezi danými jedinci byla vyřazena.

Věda 19. století sešla na scestí hlavně kvůli tvrdým a úzkým konceptům kauzality, které v té době převládaly. Bylo zavedeno dogma - následek nemůže obsahovat nic víc, než co bylo v příčinně – a tak se kreativnost a opravdový pokrok stal nemožným. Úzký koncept kauzality povstal z velké intelektuální chyby abstrakce, zužování všech konceptů na jasně definovatelné obrysy a vymazání jejich nejasně definovaných „polí“. Pojetí

„polí“ je naprosto nezbytné, abychom se dostali k proměnlivým skutečnostem přírody. Eliminace „polí“, ve kterých se věci a koncepty setkávají a navzájem se mísí, znemožnila porozumění pravých spojení a interakce. Dvojitá chyba analýzy, abstrakce nebo generalizování vedla k odklonu myšlenek od proměnlivých procesů přírody. Proces abstrakce, s jeho zužováním konceptů a procesů do tvrdých a rigidních tvarů a ohraničováním do jasně daných vědeckých kontur, na nějaký čas zjednodušil problémy vědy a myšlení, ale pro nás je užitek tohoto procesu již přežitkem a pro další rozvoj se nyní musíme vrátit k mnohem složitějšímu, ale správnějšímu pohledu na plasticitu přírody a proměnlivost přírodních věcí a procesů. Z tohoto nového náhledu budou přezkoumány naše představy o hmotě, životě a mysli a bude snahou dosáhnout základní jednoty a kontinuity, která je základem a spojením těchto tří. Spatříme tak hmotu, život a mysl jako tři spojené kroky v jednom velkém Procesu, skrze něhož můžeme zkoumat jeho funkce a přírodu.

Reforma konceptů Prostoru a Času

Netýká se to pouze Evoluce, že se staré zaseté koncepty a myšlenky boří. Nynější pokrok krok vědy umožnil revoluci anorganického světa; stálost atomu přesunula třídy živočichů do vod zapomnění a zastaralého. V mnoha směrech, více v harmonii proměnlivého kreativního procesu přírody, jsou žádány nové koncepty.

Začneme novými pojetími Prostoru a Času, které v čase Relativity zaujímají místa starých stále uznávaných pojetí Newtonovských. Nové představy o Prostoru a Čase vyšly z výzkumů vyšší matematiky a fyziky.

Primárně se zabývali relativním charakterem všech pohybů ve vesmíru a matematickými a fyzikálními důsledky relativity. Tak podle matematických fyziků se pohybujícímu pozorovateli zdá, že dochází ke kontrakci délky pohybujícího se předmětu nebo se mu jeví kratší než pozorovateli nehybnému, a čím rychleji se oba pohybují, tím větší vzniká kontrakce. Podobně se mění i čas, ale v opačném směru; zatímco se zdá, že se délka pohybujícího se předmětu zkracuje, jeho čas se prodlužuje, takže trvá delší dobu dostat se z bodu A do bodu B, než by se zdálo nehybnému pozorovateli. Toto spojení a neoddelitelné variace Prostoru a Času vedli nejenom k revoluční představě, že ani jeden z nich neexistuje nezávisle, ale že dohromady tvoří Časoprostor, který je základem reálného světa. Z tohoto pohledu těla a předměty nacházející se v prostoru nejsou nic víc než abstrakce, zatímco události obsahující jak Prostor tak Čas, děj v časoprostoru, jsou skutečné a tvoří jednotky reality. Odsunutí starého Prostoru a Času a jejich nahrazení Časoprostorem se testovalo v nejrozličnějších výzkumech nezměrného světa astronomie i v nejnepatrnějším světě atomu. V obou případech zavedení nových konceptů bylo uspokojivé.

Variace Prostoru a Času vedly k dalším závěrům; ve světě relativních pohybů, jako je náš, kde všichni pozorovatelé a všechny pozorované předměty jsou v pohybu, všechna měření a všechny hodiny měřící čas jsou variabilní a nedávají žádný konstatní výsledek. Ale variabilní měření musí vytvořit pokřivené nebo zahnuté pole. Aplikováním tohoto závěru na gravitaci a otáčivý pohyb vesmíru nacházíme, že Časoprostor vesmíru je zakřivený a není tedy homogenního charakteru, který byl připisován Prostoru a Času v dávných dobách. Ve všech gravitačních polích se události dějí v zakřivení a sledují základní ohyby Časoprostoru. Výsledkem je, že celý vesmír musí mít konkrétní strukturovaný charakter a ne difúzní homogenitu, jak se dříve předpokládalo. Podle nového pojetí Časoprostoru struktura, konkrétní organizovaná struktura, se stává nezbytně příznačnou pro reálný svět a tento strukturovaný ráz platí pro mnoho dodneška nevysvětlitelných jevů.

Reforma konceptu hmoty

Nyní, když se dostáváme od Časoprostorového kontinua ke hmotě, shledáváme prvek struktury více pozoruhodným a důležitým. Fyzikální a chemické uspořádání hmoty je téměř výlučně záležitostí struktury. Chemie šla po stopách hmoty až k jejím základním jednotkám, atomům a jejich kombinacím vytvářejícím molekuly a látky, jejichž struktura je závislá na umístění a rozložení těchto odlišných jednotek v různých chemických kombinacích. Noví fyzici udělali krok zpátky v tomto procesu analýzou atomu na elektrony a protony nebo také záporně a kladně nabitě jednotky. Tyto jednotky jsou tak stavebně uspořádány, že se podobají více méně komplikovanému solárnímu systému s centrálním pozitivním jádrem a rotujícími elektrony. Objasnění fyzikál-

ních a chemických vlastností hmoty bylo zkoumáno na úrovni těchto stavebních struktur atomových systémů, počtů a změn pozice jejich různých jednotek. Hmota je tak skladbou energetických jednotek rotujících nesmírnou rychlostí v Časoprostoru a prvky vznikají na základě počtu a uspořádání těchto jednotek v atomu – protože to se může lišit, je možná transmutace prvků stejně jako u Radioaktivity. Podivně pravidelná vlastnost Periodické tabulky prvků je výsledkem množství jednotek a jejich architektury v atomech. Atomová hmotnost a atomové číslo tak odrážejí vnitřní aritmetickou povahu atomů.

Skupenství hmoty jako plynné, kapalné nebo pevné jsou mimo jiné výsledkem reziduálních povrchových sil na atomech a molekulách a jejich vnitřní struktury. Krystalová soustava je dalším výsledkem vnitřního uspořádání atomu. Ale možná nejpozoruhodnější skupenství hmoty je kombinace jiných skupenství – to se nazývá koloidní skupenství, ve kterém i ta nejmenší částice jedné látky je rozptýlena v látce druhé. Tento koloidní stav je mnohem více rozšířený než je všeobecně myšleno a je také obzvláště důležitý, protože v tomto stavu je uspořádána protoplazma buněk. Nepatrnost rozptýlených částic znamená vystavení se maximálnímu plošnému obsahu ve srovnání s jejich hmotou. Tyto plochy uvádí do hry povrchové síly a ukazují tak zvláštní podobnosti nebo selektivní vlastnosti různých druhů. Tak se na oněch plochách facilitují některé chemické a fyzikální reakce a stávají se tak užitečné v průmyslu stejně tak jako v procesu organického života. Po pravdě řečeno, některé reakce v koloidním skupenství se nápadně podobají reakcím biologického typu.

Z této analýzy strukturované energetické skladby hmoty mohou být vyvozeny určité závěry, které zužují propast mezi hmotou a životem.

Za prvé zcela mizí starý pohled na hmotu jako netečnou a pasivní. Hmota stejně jako život je intenzivně aktivní – samozřejmě akci chápeme v technicko-fyzikálním smyslu. Rozdíl se nenachází mezi neživostí a aktivitou, ale mezi dvěma různými formami aktivity. Skrze jejich společnou činnost se pole hmoty a života překrývají a mísí a absolutní oddělení tak mizí.

Za druhé Radioaktivita v hmotě hraje analogickou roli Organickému Původu v životě. Oba jevy jakoby rozpouštějí staré pevné fixované entity- jsoucnosti- jednotky a formy – rozdíl mezi nimi však nesmí být minimalizován (tj. nesmí být přehlížen či považován za nepodstatný). Obzvláště musí být poukázáno na to, že Radioaktivita je regresivní, zatímco Organický Původ je progresivní. Důvodem toho ale může být mimořádné stáří hmoty v porovnání s mládím života na zemi.

Za třetí Periodická tabulka prvků v chemii má jasnou podobnost se Systémem botaniky a zoologie – koncepty čeledí, tříd a druhů mohou být aplikovány na obojí. To dokazuje, že formy aktivity, tvárnosti (*přízpůsobivosti*) a snad i vývoje a genetické příbuznosti se vztahují jak k organickým tak k anorganickým doménám.

Za čtvrté strukturální charakter hmoty značí, že je také kreativní, ne sama ve své podstatě, ale ve formách, uspořádáních a vzorech, které tvoří celou její hodnotu ve fyzikálním světě. Stejně jako život a mysl tvoří hodnoty skrze selektivní kombinace a formy, kterých dosahují, tak také hmota, namísto aby byla disperzní, difúzní a bez struktury, vykonává pomocí svých vnitřních aktivit a sil strukturální skupiny a kombinace, které jsou cenné nejen pro člověka ale pro celý vesmír. Ovšem pro svůj dynamický strukturální a kreativní charakter hmota nemohla být matkou vesmíru.

Za páté hmota v koloidním stavu protoplazmy vykazuje vlastnosti a vytváří prvky jako chlorofyl a hemoglobin, které jsou nezbytné pro funkce života a které se blíží k přemostění té velké propasti mezi hmotou a životem. V koloidním stavu tak vidíme hmotu spět k samotnému prahu života. Možná velký skok tvoří onu propast. Možná došlo k velké „mutaci“. Ale jako život pravděpodobně vznikl na mnohem nižší úrovni než jsou nejnižší formy, které známe dnes, mutace nakonec nemusela být tak velká. V každém případě podrobné prozkoumání podstaty hmoty, jak je odhaluje Nová Fyzika a hlavně chemie koloidních stavů, ji posouvá velice blízko ke konceptu života.

Buňka a organizmus

Buňka je druhým základním prvkem vesmíru. Je možné, že před i po vzniku atomů a buněk, i mezitím, vznikly během kosmické Evoluce jiné struktury. Pokud je to pravda, pak již vymizely a nám zbyly pouze dvě, které přežily a které můžeme prozkoumávat a hledat v nich klíče k základním znakům vesmíru.

Studium živoucí podstaty Evoluce a Organického původu doposud přitahuje velikou pozornost. Ovšem do popředí se nyní dostala studie struktury a funkce buňky a tvoří tak pravděpodobně základní centrum zájmu Biologie.

Že všechny rostliny a živočichové jsou tvořeny buňkami, že buňky obsahují určitá zvláštní tělíčka nazývaná jádra, že všechny vyšší organismy vznikají splynutím buněk, kde jádro hraje hlavní roli – to vše bylo objeveno poměrně v nedávných letech a naše znalosti o buňce jsou tak stále v počátcích. Ale Cytologie nyní s mnohem dokonalejšími metodami a přístroji kráčí mílovými kroky a můžeme se tak těšit na velkolepé objevy.

Kromě jádra se buňka skládá z rychle cirkulující rosolovité tekutiny, uzavřené více méně zřetelnou stěnou, membránou, která je propustná. Tekutina obsahuje bezpočet neobyčejně složitých chemických sloučenin v rozpuštěném nebo koloidním stavu. Struktura buňky je tak velice komplikovaná a doposud o ní víme velice málo. Její funkce jsou ještě více pozoruhodné, zahrnují totiž prakticky všechny aktivity, které můžeme vidět ve vyspělém organismu – zrod, růst, dýchání, krmění (živení), trávení, sebeuzdravování, rozmnožování a smrt (zánik). Nejcharakterističtější funkcí je metabolismus – úprava a transformace všech živin před samot-

ným vstřebáním. Všechny zdánlivě fyzikální aktivity buňky mají tento transformativní metabolický prvek, namísto aby byly pouhými mechanickými operacemi. Zdá se, že buňka tvoří složité chemické sloučeniny, nazývané enzymy, které umožňují, aby v koloidním stavu docházelo k této příznačné radikální transformaci. Zdánlivě jednoduché fyzikální procesy v buňce jako například osmóza ad. jsou mnohem více komplikované – dochází k nim za pomoci enzymatického děje, což je fyzikálně-chemický mechanismus typický pro organismus. V laboratořích se snažíme zopakovat organické procesy po skocích, a tak mnohé ze samotné podstaty těchto procesů zůstává neobjasněno.

Původ buňky je i původem života a nadále zůstává velkým tajemstvím. Vypadá to, že reprodukce buněk nám umožnila vstoupit do intimních tajemství života, stejně tak jako buněčné dělení, které předchází splynutí buněk při reprodukci. Obě se až neobyčejně podobají elektrickým stavům a zdají se nějak napojeny na elektrickou strukturu atomu a možný elektrický původ buňky. Teď je ovšem nemožné pokračovat v této úvaze dále, protože původní elektrické procesy (pokud vůbec nějaké byly) byly pravděpodobně zahaleny jiným vývojem, který je pozměnil.

Soudě z aktivity slunečního světla v růstu rostlin není nepravděpodobné, že buňka života se objevila, když slunce bylo teplejší a jeho chemicky aktivní paprsky byly bohatší a když vody země stále obsahovaly mnoho rozpuštěných látek a *koloidů*. Adhese buněk jedné k druhé by mohla vysvětlovat vývoj mnohobuněčných organismů, dělení buněk, které můžeme pozorovat při růstu a reprodukci, mohlo původně vzniknout z kolapsu buněk nebo buněčných skupin, když se staly příliš složitými a tak nestabilními.

Reprodukce rostlin a živočichů, včetně přípravného redukčního dělení u pohlavních buněk, sleduje stejný plán a je tak pravděpodobné, že tento nádherný organický mechanismus se vyvinul před tím, než došlo k rozvětvení života na rostliny a živočichy. Datuje se tak k počátku samotného života na této zemi. Druhy rostlin se vyvinuly v závislosti na druhu živin ve vzduchu a na zemi, které odpovídali neměnné pozici rostlin. Zatímco živočichové potřebující organické živiny vyžadují mobilitu, v důsledku toho si vyvinuly motorický systém se systémem nervovým, který ho dělá funkčním, a nakonec mozek, který ho koordinuje a řídí.

Buňky se liší od atomů nebo molekul mnohem více složitější strukturou a funkcí, diferenciací a specializací částí a orgánů a systémem kooperace mezi všemi svými částmi tak, že slouží celku. Tento kooperující systém neexistuje pouze v jediné buňce ale mezi nespočetným množstvím buněk organismů. Systém organické regulace a koordinace mezi neurčitým velkým množstvím částí, který zapřičiňuje, že všechny tyto části spolupracují dohromady za jediným účelem, je velký pokrok v systému fyzikální rovnováhy atomů a sloučenin a je poměrně odlišný od řízení, které na pozdějším stupni Evoluce dosáhla Mysl živočichů a lidí. Mysl, jak ji známe nyní, by proto neměla být přičítána buňkám a nižším orga-

nismům. Ovšem organická regulace se na té nižší úrovni zdá mnohem více efektivnější než Mysl v pozdějším období.

Tato organická regulace a syntéza funkcí může být spatřena nejen u obvyklých funkcí organismu ale také hlavně ve schopnostech sebeopravy v případě poškození. U takového jevu se zdá, že je tam něco více než pouhé části. Vypadá to, jakoby části hrály společnou roli a vykonávali společný záměr, nebo jednali pro společné blaho. Zdá se, že reagují na nějaký vnitřní tlak, na existenci centrálního regulátoru. U hmoty jsme spatřili faktor, který vede ke struktuře. U organismu nyní spatřujeme faktor, který vede k centrální regulaci a koordinaci všech částí. Zjevně jsme svědky nějakého vnitřního faktoru Evoluce, který si vyžaduje identifikaci a popis. O to se pokusí následující kapitola.

Hlavní koncept Holismu

Bližším pohledem na koncepty hmoty, života a mysli a jejich vzájemné prolínání, vyvstává další otázka, zdali se za nimi neskrývá nějaký základní princip, jehož výsledkem by byly tyto koncepty vývoje a rozvoje. Tato myšlenka je ústředním problémem předložené práce.

O vzniku či vývoji převládají dvě představy. Jedna bere realitu jako něco, co dostalo *absolutní* formu a obsah na počátku, a následně dějiny jako něco, co se odvíjí, je rozvinutím, *evolutio*, tohoto absolutního obsahu. Tento pohled řadí *stvoření/vznik vesmíru* do minulosti a celou budoucnost tak činí předurčenou. Všechny nové iniciativy, originalita nebo kreativita jsou tak *účinně nemožným* ve vesmíru, který vznikl nebo se vyvinul tímhle způsobem. Druhý pohled dává minimum toho, co je dané, na počátek a proces Evoluce se stává kreativní realitou. Evoluce z tohoto pohledu je opravdu kreativní a není pouhým vyjádřením něčeho, co bylo dané před tím. Nezahrnuje jenom kreativní vzestup nových druhů a skupin ale také dokonce nových *láték/materiálů*. Tohle je názor, který v této době na Evoluci všeobecně převládá a znamená revoluci v myšlení. Uvolňuje přítomnost a budoucnost z pout minulosti a svobodu činí základním znakem vesmíru.

Kreativní evoluce obsahuje obecné principy, tendence a konkrétní formy, struktury. První studuje filosofie, zatímco věda se výhradně koncentrovala na to druhé. Pro realitu je nicméně nutné obojí a jakákoli universální formule Evoluce musí zahrnovat obojí – obecné dění, tendence a konkrétní struktury, protože jedno nemůže být vyvozeno z druhého. Bergson učinil pokus vyvodit Evoluci se všemi jejími nesčetnými formami z homogenního, čistého, nediferencovaného Trvání. To ale nebylo možné, musel tedy přizvat do skutečně existujícího konkrétního prostoru Intelekt, aby se Trvání stalo produktivním/plodným. Bergson tak nechal hrát Intelekt významnou, samostatnou a zároveň nesmírnou roli při utváření forem vesmíru. Lepším postupem by bylo vzít pro začátek nějakou přírodní jednotku nebo vzorovou část Přírody jako počáteční bod našich úvah, a tak

se držet co nejlépe konkrétnosti. Poslední dvě kapitoly nám dávají klíč k tomu, kde hledat počátek. Hmota i život se skládají z dílčích struktur, jejichž uspořádaná uskupení tvoří přírodní celky, které nazýváme těly nebo organismy. Tento znak „celistvosti“ můžeme spatřit kdekoli a ukazuje tak k něčemu fundamentálnímu ve vesmíru. Holismus (pozor, první písmeno není delta, nýbrž o s přízvukem/přídechem, tedy holos (h)olos, z ὅλος = celek) je termín zde poprvé použitý pro tento fundamentální operační faktor směřující směrem k celkům ve vesmíru. Jeho charakter je zároveň obecný i specifický, konkrétní a tak splňuje náš *dvojí/duální* požadavek na přírodní evoluční počáteční bod.

Celky nejsou pouhé umělé výtvoření mysli – opravdu existují. Ukazují k něčemu reálnému ve vesmíru a Holismus je reálný operativní faktor, a *vera causa*. Za Evoluci se neskrývá žádný vágní kreativní impuls nebo *Élan vital*, ale něco zcela určitého a specifického ve své činnosti, co vytváří reálný konkrétní charakter kosmické Evoluce.

Myšlenku celků a celistvosti by tak neměla být vztahována k biologické oblasti – zahrnuje anorganické látky, mentální struktury stejně tak jako nejvyšší projevy lidského ducha. Pokud vezmeme rostlinu nebo živočicha jako příklad celku, povšimneme si základních holistických znaků jako *sjednocení* částí, které je tak *kompaktní* a intenzivní, že musí jít o něco více, než pouhou sumu částí, a které nejen dává určitý tvar, strukturu částem, ale determinuje jejich syntézu a je s nimi v *takovém vztahu*, že jejich funkce jsou pozměněny. Syntéza ovlivňuje a determinuje části, takže slouží „celku“, a celek a části se tak recipročně ovlivňují a determinují navzájem a víceméně se zdá, že jejich individuální znaky splývají: celek je v částech a části jsou v celku. Tato syntéza celku a částí se odráží v holistickém charakteru funkcí částí stejně tak jako celku.

V přírodě můžeme nalézt progresivní *vývoj* holistické syntézy, takže se dostáváme od (a) pouhých fyzikálních směsí, kde je struktura téměř zanedbatelná a části si do značné míry zachovávají své *odstupy* a aktivity, funkce; k (b) chemických sloučeninám, kde je struktura více syntetická a aktivity a funkce jsou silně ovlivněny novou strukturou a jen s obtíží mohou být přeneseny na jednotlivé části; dále, opět, k (c) organismům, kde se uskutečňuje stále více intenzivnější syntéza prvků, které dávají částem, orgánům mnohem *intimnější* společný charakter, a kde vznikl systém regulace a koordinace a nakonec i centrální *kontroly/regulace* všech částí; od organismu se, opět, dostáváme k (d) Myslím nebo také psychickým orgánům, kde Centrální *Kontrola/Regulace* vyžaduje vědomí, svobodu a kreativní sílu toho nejdalekosáhlejšího charakteru; a nakonec k (e) Osobnosti, která je nejvyšší, nejvyvinutější celek všech struktur vesmíru a stala se novým *orientativem* a tvůrčím centrem reality. Celou touto progresivní řadou se charakter celistvosti prohlubuje. Holismus není pouze kreativní ale sebe-kreativní a jeho konečné struktury jsou mnohem více holističtější než počáteční struktury. Přírodní celky jsou vždy složeny z částí - ve skutečnosti

celek není něco doplňkového k částem, ale je právě těmi částmi, které v *syntéze vytvořili jeden celek*, která může být fyzikálně-chemická, organická, psychická nebo osobní. Protože Holismus je proces kreativní syntézy, výsledné celky nejsou statické ale dynamické, evoluční, kreativní. Proto Evoluce má stále se prohlubující, *vnitřní a skrytý*, spirituální charakter. Celky Evoluce a evoluční proces samotný může být porozuměn jen s ohledem na tento fundamentální charakter celistvosti. Tohle je vesmír tvořící celky. Výklad Přírody tak nemůže být čistě mechanistický a mechanistický koncept Přírody má svoje místo a oprávnění jen v širším *pojetí* Holismu. Zejména při aplikaci Holismu v organickém světě pojem „celek“ najde mnohem širší uplatnění ve vědě než pojem „život“, převládající mechanistický výklad tak učiní zcela nepotřebným.

Přírodní celek má své „pole“ a v této souvislosti bude koncept polí shledán také velmi významným. Tak jako je „věc“ syntetizovaná „událost“ v systému Relativity, tak je organismus sjednocený, syntetizovaný úsek historie, který zahrnuje nejenom svoji současnost ale také většinu ze své minulosti a dokonce něco ze své budoucnosti. Organismus může být vysvětlen pouze v ohledu na svoji minulost a budoucnost a také přítomnost. Centrální struktura není dostačující a skutečně v sobě toho nemá tolik, aby to stačilo na vysvětlení. Koncepte polí se tak stává nezbytnou a své plody najde jak v biologii tak v psychologii a fyziku nevyjímaje.

Některé funkce a kategorie Holismu

Abychom se pokud možno vyhnuli filosofickým kategoriím a omezili se na vědecká stanoviska, pokusíme se nyní podívat na koncept celku a důsledky z toho plynoucí více zblízka. Již jsme viděli, že koncept celku není obecnou tendencí ale druhem struktury, schématu nebo *sestavění*, které může být naplněno pouze konkrétními detaily aktuální zkušenosti. Celek je potom syntézou nebo strukturou částí, ve které se syntéza stává tak těsná, že hmotně ovlivňuje charakter funkcí, aktivit, které se následně stanou více jednotnými (holistickými). Je ovšem nutné si uvědomit, že celek není nějaké *tertium quid* - není nad ani mimo částí, které ho tvoří. Je částmi v jejich intimním spojení a novými reakcemi, které jsou důsledkem tohoto spojení. Ale v tomto spojení části samotné jsou víceméně ovlivňovány a měněny *typem*, které spojení představuje, tak, že celek je patrný ve změně částí, stejně tak jako je změnou výsledných funkcí.

Celek se tak jeví jako zřetelná síla regulace a koordinace z hlediska struktury a činnosti částí. Tohle je zřejmě nejnápadnější znak organismů – *nutnost* vyvážené korelace orgánů a funkcí. Všechny různorodé aktivity těch několika částí a orgánů, zdá se, směřují k ústřednímu cíli a dochází tak ke kooperaci a sjednocené činnosti organismu jako celku namísto oddělených mechanických činností částí. Celek se tak stává synonymem pro sjednocenou (holistickou) činnost.

Tato intenzivní syntéza a sjednocení činnosti celku zahrnuje odpovídající transformaci konceptů a kategorií. Zatímco tedy v mechanickém *souboru/celku* se každá část chová jako samostatná *jednotka/příčina* a výsledná činnost je sumou dílčích aktivit, u organické činnosti nebo činnosti celku tato samostatná činnost, příčina mizí v reálné syntéze, spojení, které v *sjednoceném výsledku* činí složky nerozeznatelnými. I zde si musíme uvědomit, že celek se nechová jako něco odlišného, rozdílného od svých částí a ani není něco přidaného nad nebo mimo své části. Holismus je složen z částí a jedná skrze části, ale tyto části jsou v novém vztahu intimní syntézy, která jim dává jejich sjednocenou činnost.

Celek tak naprosto mění koncept Kauzality. Pokud na celek působí vnější příčina, výsledný efekt není pouhým *odrazem* příčiny, ale transformuje se do procesu. Zdá se, jakoby celek absorboval a strávil vnější podnět a asimiloval ho do své vlastní aktivity. Výslednou odpověď už není více pasivní efekt podnětu nebo příčiny, ale jeví se jako aktivita celku. Tato holistická transformace kauzality se nachází u každého organického stimulu a odpovědi. Působící příčina, podnět neústí ve svůj vlastní pasivní efekt, ale v aktivní odpověď, *kteřou můžeme zjistit na úrovni celého organismu nebo celku samotného*. Ve skutečnosti fyzikální kategorie „příčiny“ prodělává dalekosáhlou změnu, pokud ji použijeme na organismy a celky obecně. Celek se jeví jako pravá příčina odpovědi a ne vnější podnět, který se zdá, že hraje docela malou roli pouhého podráždění nebo okolností.

Nicméně nejvýznamnějším důsledkem myšlenky celku je *objevení* se konceptu Kreativity. Je to syntéza obsažena v konceptu celku, který je zdrojem kreativity v Přírodě. Příroda je kreativní, Evoluce je kreativní, už jen v jakém procentu se skládá z celků, které vedou k novým skupinám a syntézám. Celek vyvinul tyhle nové strukturální skupiny ze starých materiálů – a tak se objevuje „kreativita“ Evoluce stejně jako originalita a vynalézavost, kterou můžeme spatřit v organické Přírodě. Koncept kreativity, který vyplývá z konceptu celku, má nejrozsáhlejší dopad při aplikování na Přírodu. Až jednou naprosto přijmeme fakt, že Příroda a Evoluce jsou opravdu kreativní, vymaníme se z pout starých *surových* mechanických myšlenek a vstoupíme do docela nového prostoru myšlenek a kategorií. Ale důležitým bodem pro náš záměr je, že „kreativita“ je jednoduše odvozením z konceptu celku a příznačná řádu celků ve vesmíru. Jsou to celky a celky pouze, které jsou kreativní. Formule *omne vivum e vivo* může tak být zevšeobecněna a užitá na celky obecně. Tato kreativita nemá za následek pouze původ nových organických druhů, ale také Hodnoty, které jsou výtvořem celku na duchovní úrovni.

Z toho je jasné, jak také koncept Svobody je zakořeněn v konceptu celku, organiky ad. Protože vnější příčina je absorbována a transformována jemným metabolismem celku do něčeho vlastního, *cizí prvek se stane vlastním*, tlak vnějšku je přetransformován do vlastní činnosti. Nezbytnost vnějšího determinismu je transformována na sebeurčení, Svobodu. A jak se řada celků

vyvíjí, vzniká ve vesmíru prvek Svobody, až konečně na stupni člověka Svoboda přebírá vědomou kontrolu procesu a začíná vytvářet svobodný etický svět ducha. Holismus se tak stává základem pro celý vesmír organického vývoje a svobodného kreativního pokroku, Hodnotám a Idejím, které koneckonců dávají život všemu, co má smysl, a Svobodě, která je podmínkou všeho duchovního stejně jako organického vývoje.

Ovšem Holismus nespátřujeme pouze v pokroku, změnách a variacích jdoucích neustále vpřed. Je stejně tak viděn ve stabilitě *starých/velkých* Druhů. Nové druhy vždy vznikají v blízkosti již existujících struktur, na jejich podnět a z velké části v harmonii s nimi. Jejich originalita je malá ve srovnání s jejich neodmyslitelným konzervatismem. Variace je nepatrná ve srovnání s Dědičností. Je to tato základní jednota, spojení a celistvost v organismech a organické Evoluci obecně, která, jak se zdá, vysvětluje jejich esenciální stabilitu stejně jako regulaci a koordinaci celého procesu – její konzervativní sebekontrolu – pokud bychom užili metafory.

Individualitě a účelnosti, jako holistickým kategoriím, se více přiblížíme v kapitole 9.

Kapitola končí shrnutím funkcí, které Holismus užívá k formování Evoluce.

Address:

Pavla Dobrovolná (1), Petr Petr (1, 2, 3), Josef Dolista (1, 2, 3), Hana Kalová (1, 2, 3, 4)

Katedra veřejného a sociálního zdravotnictví ZSF JU, vedoucí katedry doc. MUDr. Vl. Vurm, CSc.

Vysoká škola evropských a regionálních studií o. p. s.

rektor prof. Dr. Josef Dolista ThD., PhD.,

Pracoviště klinické farmakologie Nemocnice

Č. Budějovice, a. s.

předseda představenstva a generální ředitel

MUDr. B. Šon, MBA

EMA. European medical Agency, nadační fond.

Předseda správní rady Mgr. Hana Kalová

e-mail: dolista@vsers.cz, petr@vsers.cz

SMĚŘUJE EVROPEIZACE PRÁVA K JEHO GLOBALIZACI?

Is europeanization of law heading towards its globalization?

Prouza Daniel

Souhrn:

Evropeizace práva jako nepostradatelná součást řádného fungování Evropské unie vychází, z pohledu jednotlivých členských států, z nutnosti podřídit se v úpravě některých právních vztahů evropskému právu, což vede k povinným zásahům do národních právních úprav. Tato povinnost členských států se nevztahuje pouze na úpravu nejzásadnějších otázek, jakými jsou například svoboda jednotlivce či bezpečnost státu, ale zasahuje často i do oblastí, které se týkají kultury, historie a tradic jednotlivých členských států. Razantní evropeizace práva by ovšem mohla vést až ke globalizaci práva, čímž by byly v podstatě popřeny národní právní řády a hrozilo by nebezpečí neefektivity právních norem a jejich nedostatečná vymahatelnost.

Klíčová slova: Členský stát, evropeizace práva, Evropská unie, harmonizace práva, globalizace práva, právní norma, státní zřízení.

Summary:

Europeanization of law as an indispensable part of properly operating European Union comes (as from the point of view of member states of European Union) from need to submit some of legal relations to European law. This leads to obligatory interferences into the law systems of member states of the European Union. This duty doesn't often interfere only into basic principles such as freedom of an individual or state security but also interfere into the issues that express culture and history of each member state of European Union and its traditions. Strict europeanization of law could lead to its globalization, that could cause problems with effectivity of legal rules and its enforcement.

Key words: Member state, europeanization of law, European Union, harmonization of law, globalization of law, legal rule, establishment.

Každá společnost potřebuje k náležitému fungování regulaci společenských vztahů, která ji udržuje v rovnovážném (homeostatickém) stavu. Společenské regulativní systémy, které takto působí, vznikají zčásti nezávisle na vůli lidí a jsou dány přírodou (přírodními zákonitostmi), z velké části však jde o společenskou autoregulaci, tj. o regulativní systémy, které si společnost vytváří sama. Tyto regulativní systémy jsou součástí kultury společnosti.

Společenské regulativní (tj. ve výše uvedeném smyslu autoregulativní) systémy náleží jak do oblasti materiální, tak do oblasti duchovní kultury společnosti. Z pohledu materiální kultury je současným nejvýznamnějším regulačním systémem *trh*, z pohledu kultury duchovní právo¹.

Každé právo, tj. každá právní norma,² ovšem působí v určitém prostoru, určitém času (platnost, účinnost) a pro určité osoby, jinými slovy má působnost prostorovou (místní), časovou a osobní. Budeme-li vycházet z premisy, že každá právní norma má své poslání, tedy upravuje určitý okruh otázek (právních vztahů)

ve společnosti, můžeme tvrdit, že disponuje zároveň i věcnou působností.

Právní řády (právo) jednotlivých států světa se třídí podle různých kritérií do velkých či menších geografických oblastí. Toto třídění vychází, podobně jako srovnávání, z různosti tříděného předmětu, tj. konkrétně z různosti právních řádů jednotlivých států. Znamená to tedy, že každý stát má své právo.³ Je to dáno především tím, že právo je ve své podstatě nejjasnějším odrazem suverenity státu a jeho postojem ke společenskému a světovému zřízení, tedy vnitřní a zahraniční politiky, ekonomiky a podobně. Jakkoli bývá často kritizováno, že právo je nástrojem politiky, ačkoli by mělo být pouze prostředkem k blahobytu obyvatelstva nejen konkrétního státu, ale v případě zahraniční politiky, a s tím souvisejících právních vztahů, i obyvatel, na které v rámci těchto vztahů dopadá, nemůže tomu být jinak, než bylo dříve naznačeno – právo totiž musí být, a také je, nástrojem politiky, neboť zákonodárné sbory jsou ve většině států tvořeny politickou reprezentací vzešlé z voleb (nezáleží na způsobu volebního práva) a kvalita legislativního procesu je tak v podstatě přímo odvislá od politické kultury.

1 Pro účely tohoto pojednání nebude činěn rozdíl mezi zákony a právními normami.

2 Pro účely tohoto pojednání nebude činěn rozdíl mezi zákony a právními normami.

3 Knapp, V.: Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 1996, s. 51

Je proto nasnadě, že v právu, přesněji řečeno v právních rádech jednotlivých států, převládá různost, která je dána především historickým vývojem, politickým a kulturním prostředím. Důsledek tohoto zjištění je vždy stejný - právo jednotlivých států se liší, přičemž míra odlišnosti (rozdílnosti) má od nepaměti svůj podklad, kromě výše zmíněných skutečností, rovněž v geografické poloze jednotlivých států a náboženském vyznání.

Moderní historie a celospolečenský vývoj je však stále častěji odrazem politiky jednotlivých států⁴, neboť politická reprezentace v kombinaci s některými formami přímého vlivu občanů (například referendum) je základem tvorby práva, které je posléze realizováno a aplikováno.⁵ Kromě těchto vlivů se ovšem na počátku minulého století objevil nový fenomén – hledání jednoty v oblasti právní úpravy některých zásadních a stěžejních vztahů ve společnosti. Prvním větším impulsem bylo bezpochyby ukončení první světové války, které jako mezník v životě většiny obyvatel Země vyvolalo potřebu ujednotit některé stěžejní celosvětové otázky, a to nejen z pohledu jejich přísného a precizního vymezení, ale také z pohledu vykonatelnosti takové dohody, neboť bez účinných mechanismů nemá i sebevznešenější právní norma žádnou hodnotu. Některé státy se proto dobrovolně v rámci bilaterálních a multilaterálních smluv začaly omezovat na svých právech pro úkor obecného blaha, kterým nebylo vždy pouze zachování celosvětového míru, ale i ochrana společnosti před pachateli nejzávažnějších trestných činů a podobně. Pokud bychom sledovali historii společnosti, nyní míněno všech obyvatel Země, tak bychom mohli vysledovat další etapy vývoje mezinárodních smluv, které se postupem doby staly nedílnou součástí právních řádů jednotlivých států, jež je, jak jinak než v zájmu obecného blaha, inkorporovaly podle vlastních právních norem do svých právních řádů. Tyto aktivity na poli mezinárodního práva byly podpořeny a doplněny vznikem mezinárodních organizací (například Organizace spojených národů), či různých (často politických, hospodářských a vojenských) uskupení několika států s cílem hájit své vlastní zájmy. Mezi takové funkční uskupení moderní historie lze řadit i vznik Evropské unie, která k dnešnímu dni čítá dvacet pět států včetně České republiky.

Fungování Evropské unie v dnešní podobě je výsledkem velmi tvrdých a často nekompromisních jednání jednotlivých členských států, které měly zájem stát se součástí struktur Evropské unie, ovšem na straně druhé se nechtěly vzdát určitých výhod poskytovaných do té doby vlastním právním řádem. Intenzita zásahů z pohledu povinnosti vzdát se některých hodnot upravených vlastním právním řádem se prakticky vždy odvíjela od hospodářské stability státu a jeho geografického

a demografického statutu. Čím byl stát vstupující do této struktury větší, lidnatější a ekonomicky silnější, tím měl vytvořeny příznivější podmínky pro zachování co největšího rozsahu národních právních předpisů. Nejednalo se vždy o zásadní otázky, jako například úprava výše daně z přidané hodnoty ve stavebnictví, či vydání občana vlastního státu k trestnímu řízení do jiného členského státu Evropské unie, ale i o zdánlivě bagatelní věci, jako například nutnost změny názvu Tuzemského rumu.

Je možné vysledovat určitý posun od původní národní duchovní kultury reprezentované právem daného státu k jisté univerzalitě za účelem evropeizace nejen základních otázek ve společnosti, ale i věcí každodenních, které často občane daného státu spojují s dlouholetou tradicí a jejich odnětím (změnou) je v podstatě měněna jejich tradice, historie, kultura. Jedním z mnoha takových případů je snaha Evropské unie donutit Velkou Británii k zrušení jejich tradičních délkových a váhových měr či přijetí měny euro.

Proces evropeizace práva v rámci struktur Evropské unie nelze kategoricky odmítnout, pokud budeme chtít uvažovat o zachování a řádném fungování tohoto společenství, neboť určitá míra změny právních úprav jednotlivých členských států ve prospěch celku je nezbytná. Je to dáno nejen již zmíněnou historií zainteresovaných států, ale i vnitřní a zahraniční politikou, ekonomikou či mírou vyspělosti právního vědomí a úlohou morálky⁶ ve společnosti; to vše a řada dalších skutečností se odráží v právním řádu. Evropeizace ovšem nesmí vybočit z rozumných mezí, protože by mohla nakonec ve svém důsledku směřovat k univerzalitě, lépe řečeno globalizaci právního řádu, který by sice právně zaštitil celou Evropskou unii, ovšem byl by právním hybridem neodrážejícím zájmy jednotlivých členských států. Postupem doby by se členské státy začaly zákoným nebo nezákonným způsobem vzpírat takovému právnímu prostoru, neboť by si hledaly cestu zpět ke své národní právní úpravě, jakož i místo ve společnosti mezi ostatními státy, aby tak byla prostřednictvím právních norem reprezentována kromě jejich historie i suverenita a především potřeby zaštiťující řádné fungování státu. Pokud by se tedy nutná míra evropeizace práva vymkla evropským zákonodárcům z jejich legislativních rukou, mohla by nastat, při snaze přiblížit se některým institutům mimoevropského práva, fáze globalizace, jež by znamenala jediné – postupný rozpad Evropské unie a reálnou hrozbu konfliktu mezi (bývalými) členskými státy tohoto uskupení. Je nutno také mít na paměti, že tímto procesem, tedy evropeizací práva,

4 Státům jsou míněny uznávané formy státních zřízení – republika, království a podobně.

5 Z obecného pohledu není podstatné, zda se jedná o právo přirozené nebo pozitivní a jaké jsou prameny práva konkrétní společnosti (státu); k tomu v podrobnostech srovnej Kuntz, L.: Osobní svoboda a suverénní moc. Brno, Iuridica Brunensia, 1995, s. 24 a následující.

6 srovnej Dolista, J.: Globální etika jako cíl a úkol. In: Na cestě k evropské identitě. České Budějovice, Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2004, s. 14 – 19; Dolista, J.: Podněty k reflexi o sociální etice. *Auspicia*, 2004, 1, s. 27 – 29; Janů, I.: The Role of Ethics in the Life of Society. In: *Conference Papers on Professional Ethics*. Brno, Masarykova univerzita, 1996, s. 7 – 14; Seng, P. M.: *Judicial Ethics – The Question of an Independent Judiciary*. In: *Conference Papers on Professional Ethics*. Brno, Masarykova univerzita, 1996, s. 21 – 30.

dochází poměrně často ke vzniku příliš složitých právních norem, což se mnohdy odráží v jejich neefektivitě, potažmo nevymahatelnosti, a proto takové právní normy pozbývají brzy na svém významu a mohou být od počátku i kontraproduktivní.

Stále je důležité mít na paměti myšlenky Montesquieua, podle kterých přírodovědecký pohled na samovolně vznikající civilizace, rozvíjející se a přezrávající ke zkáze, vede k hlubšímu analyzování příčin přirozeného osudu civilizací promítaném do schématu: vznik, vzestup, rozklad. Je proto potřeba najít racionální řešení. Takové řešení Montesquieu spatřoval v promyšleném zákonodárství a intenzivně hledal odpověď na otázku, proč byly a jsou v různých zemích zákony tak rozmanité, že to při celkovém pohledu na ně vyvolává dojem zmatení a chaosu. Do té doby však byla patrna snaha vykládat právní uspořádání státu buď metafyzicky jako snahu přiblížit se Ideálu (ať jím byl Bůh nebo Spravedlnost), anebo pod empirickým kritériem prospěšnosti. Montesquieu zvolil metodu jinou, kauzální, a ukazoval, že národní zákonodárství podmiňují různé vlivy, které můžeme povšechně charakterizovat jako životní podmínky té či oné kultury a tvrdil, že mnoho pravd vyjde najevo až poté, co uvidíme řetěz, který je navzájem spojuje. Nechápal zákony jako příkazy a zákazy, ale zcela nově na ně pohlížel jako na „nutné vztahy, které vyplývají z povahy věcí“. Rousseau pro změnu vycházel z toho, že v prvotním přirozeném stavu byli lidé nejen svobodní, ale navzájem i rovni co do svého majetku. Existovala pouze nerovnost biologická; hospodářská, sociální a politická nerovnost neexistovaly. V přirozeném stavu nebylo soukromé vlastnictví ani státní moc, přičemž člověk byl od přírody tvorem dobrým a zlým ho udělaly instituce civilizované společnosti. Obnovení přirozeného stavu je podle něj obnovením rovnosti všech, neboť „svoboda je poslušnost vůči zákonu, který jsme si stanovili“. Vycházel z konsenzuálního základu demokracie, protože v konsenzu viděl rozdíl mezi přirozeným a společenským stavem.⁷

Zákony rozuměl Montesquieu v nejširším slova smyslu nutné vztahy, které vyplývají z povahy věcí. V tomto smyslu slova mají všechny bytosti své zákony: Bůh má své zákony, tvorové rozumnější než člověk mají své zákony, člověk má své zákony, zvířata mají své zákony a hmotný svět má své zákony. Existuje tedy původní příčina všeho; zákony jsou pak nejen vztahy, které jsou mezi ní a různými tvory, ale i mezi těmito různými tvory navzájem. Domníval se také, že dříve, než byly vytvořeny zákony, mohly mezi nimi existovat vztahy vyplývající ze spravedlnosti. V podstatě tak nerozporoval vliv přirozeného práva při tvorbě právních řádů, což podpořil myšlenkou, že není nic spravedlivého nebo nespravedlivého kromě toho, co příkazují nebo zakazují pozitivní zákony a paralelu shledával v tvrzení, že dokud se kruh úplně nenakreslil, všechny jeho poloměry nebyly stej-

né.⁸ Rousseau zase viděl řešení ve společenském řádu, jež tvoří základ všech ostatních práv a nepochází z přirozenosti, protože byl založen na úmluvách. Hledal proto formu sdružení, které by chránilo a ochraňovalo veškerou společnou silou osobu a majetek každého člena a podle níž by každý poslouchal jenom sám sebe, i když se sloučí se všemi, a zůstával svobodným jako dříve. Hledané řešení našel ve společenské smlouvě, v rámci které nastane úplné odevzdání⁹ se každého člena společnosti (celému společenství) se všemi jeho právy, neboť oddali se každý společnosti zcela, a je-li podmínka stejná pro všechny, nemá nikdo zájem na tom, aby ji učinil tíživou pro ostatní. Ostatně, když se každý dává všem, nedává se nikomu.¹⁰ Rousseau byl totiž bytostně přesvědčen o tom, že když se nad žádným členem nezískává právo jiné, než jaké mu sám člověk nad sebou postupuje, získává se náhrada všeho, co se ztrácí, a více síly k tomu, aby se zachovalo to, co člověk má.

Společenská smlouva tak dala bytí a život státnímu tělesu, jemuž pohyb a vůli dává zákonodárství. Co je dobré a shoduje se s právním řádem, je takové podle přirozené povahy věcí, nezávislé na lidských úmluvách. Všechna spravedlnost podle Rousseaua pocházela od Boha, aniž by zpochybňoval spravedlnost všeobecnou, prýstící ze samotného rozumu, nicméně má-li se tato spravedlnost mezi lidmi uznat, musí být vzájemná. V tomto duchu pojal zákon jako základní instrument pozitivního práva, neboť uvedl: „Pokud ale celý národ ustanovuje o celém národu, všímá si jen sebe, a tvoří-li se tedy vztah, je to vztah celého předmětu pod určitým hlediskem k celému předmětu pod jiným hlediskem, aniž celek byl dělen. Tehdy látka, o níž se ustanovuje, je obecná jako vůle.“¹¹

Vztahy vyplývající ze spravedlnosti tak byly už před pozitivním zákonem, který je stanoví. Člověk jako rozumný tvor přitom porušuje bez ustání zákony, které byly stanoveny a mění ty, které si stanovil sám.¹² Proto budeme-li uvažovat nejprve o zákonech přirozených, tak můžeme dospět ke stejnému závěru jako Montesquieu, tedy že zákony přirozené vyplývají pouze z utváření naší bytosti. Abychom je dobře poznali, musíme si všimnout člověka v době, než se utvářely lidské společnosti. Zákony přirozené budou pak ty, které by vznikly za tohoto stavu.¹³

Vznik pozitivních zákonů spojoval Montesquieu s konfliktem lidí ve společnosti, kteří, s ohledem na své postavení, pozbývají pocitu své jistoty, což vede k úbytku rovnosti, která mezi nimi byla a tento stav označuje jako stav války. Pokud takto každá jednotlivá společnost

7 Srovnej Rousseau, J. J.: O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva. Dobrá Voda, Aleš Čeněk, 2002, s. 77 a následující.

8 Montesquieu, Ch.: O duchu zákonů. Dobrá Voda, Aleš Čeněk, 2003, s. 34

9 Rousseau používal termín zcizení, kterým se dnes v právu označuje prodej.

10 Rousseau, J. J.: O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva. Dobrá Voda, Aleš Čeněk, 2002, s. 25

11 Rousseau, J. J.: O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva. Dobrá Voda, Aleš Čeněk, 2002, s. 47

12 Montesquieu, Ch.: O duchu zákonů. Dobrá Voda, Aleš Čeněk, 2003, s. 34

13 Montesquieu, Ch.: O duchu zákonů. Dobrá Voda, Aleš Čeněk, 2003, s. 36

(z dnešního pohledu stát) začíná cítit svou sílu, vyvolává to válku mezi národy. Přitom ovšem nesmíme zapomínat na původ tohoto konfliktu - jednotlivce v každé společnosti, který začal cítit svoji sílu, již chtěl obrátit všechny hlavní výhody společnosti ve svůj prospěch.¹⁴

Řešení, které je nutné hledat, aby nedocházelo ke konfliktu mezi národy, a pokud konflikt vyvstal, aby byl co nejdříve zažehnán, chceme-li zachovat existenci života na Zemi, lze dohledat především v právu pozitivním, ovšem za významného přispění práva přirozeného, které je vždy nejčistším odrazem myšlení a tradic národa každého státu. Již Montesquieu vycházel z obdobné premisy, neboť tvrdil, že lidé jsou obyvateli velké planety, a proto nutně musí vzniknout různé národy, jež musí mít zákony pro upravení vztahu, který je mezi těmito národy. Vzniká tak právo mezinárodní, které je založeno na zásadě, že různé národy si mají v čas míru prokázat nejvíce dobra a ve válce co nejméně zla. Obecná moc může být vložena do rukou buď jednoho člověka nebo do rukou více lidí. Moc jednotlivců se totiž v zásadě nemůže spojit, jestliže se nespojí vůle všech. Zákon je, všeobecně řečeno, lidský rozum, pokud ovládá všechny národy na zemi; právo veřejné i soukromé každého národa jsou jen zvláštní případy, ve kterých se uplatňuje tento lidský rozum. Zákony musí být, a také jsou, přizpůsobeny národu, pro který jsou vytvořeny a pouhou náhodou se mohou zákony jednoho národa hodit pro národ druhý. Nejen to, zákony musí být v takovém vztahu k povaze a k zásadám vlády, která je ustavena nebo která má být ustavena, že vládu buď tvoří nebo ji udržují. Zákony ovšem musí mít také určitý vztah k fyzické povaze kraje, ke způsobu života národů, ke stupni svobody, kterou chce dát ústava, k náboženství obyvatelů, k jejich povaze, k jejich bohatství, k jejich počtu, k jejich mravům a podobně.

Každý zákon je v rámci pozitivního práva uměle vytvářen zpravidla s jedním cílem – upravit určité otázky ve státě, a nejen ve prospěch jednotlivce, ale především společnosti. Efektivita takových norem však není odvislá pouze od jejich kvality, ale vyplývá z formy státní moci, důvěry k ní, ale i z jednoduchosti, formulační přesnosti civilních a trestních zákonů, efektivnosti soudního systému a z pohledu správního a trestního práva i systému trestů.

Zaměříme-li ve stručnosti pozornost nazmiňovanou jednoduchost zákonů a fungování justičního systému, musíme zkoumat soudní formality ve vztahu k námaze občana, aby dostal zpět to, co mu náleží, nebo aby se mu dostalo zadostiučinění za nějakou protiprávnost, například urážku. Shledáme, že těchto formalit je často přespříliš, když útrapy, výdaje, průtahy a často i nebezpečí při vymáhání spravedlnosti jsou příliš velkou cenou, kterou platí občan za svoji svobodu a právo.

Nejen v případě práva trestního musíme uvažovat o sankcích, které postihují občany nedodržující zákony. Montesquieu viděl přísné tresty jako vhodné opatření

spíše ve státech despotických, jejichž hlavní zásadou je strach, než v monarchii nebo republice, kde hybnou silou je čest a občanská ctnost. V současnosti můžeme s odstupem doby tyto myšlenky bezpochyby hodnotit jako nadčasové, protože láska k vlasti, morálka a hanba z potrestání výrazně ustupují před strachem z potrestání, když ani ten není často dostatečně motivující pro všechny občany, aby se protiprávního jednání vyvarovali. Přísnost, ve světle právních úprav členských států Evropské unie a většiny zemí světa, nelze spojit jen s charakterem státního zřízení či formou moci, byť ve svém důsledku nepochybně představuje politiku státu, nicméně sankce zakotvené v právních normách jsou především odrazem kvality mravního a právního vědomí národa, jejich kultury a tradic. Jsou tak národy, pro které nejen pohrůžka trestem, ale i samotné projednání věci (protiprávního jednání) před věcně příslušným státním orgánem, je hanbou, a naopak, jsou národy, pro které je hanbou, jsou-li za protiprávní jednání postaveni před institucí oprávněnou projednat takový prohrěšek, ovšem nikoli z důvodu úcty k zákonu, ale proto, že byl jejich protiprávní čin odhalen.

Nemusí se však vždy jednat o posouzení mravního a právního vědomí národa ve světle spáchání přestupku nebo trestného činu. Lze tak učinit například i v případě nedodržení smluvního vztahu či u obstrukcí a machinací na hraně zákona v souvislosti s přiznáním daňové povinnosti a požadavku její včasné a řádné úhrady. Jsou totiž státy, kde řádně nepřiznaná a neodvedená daň znamená kromě protiprávního jednání i hluboké společenské odsouzení, aby se na straně druhé našel stát, kde hrdinou je ten, kdo různými účetními machinacemi, míněno nezákonnými a těžko odhalitelnými, sníží daňovou povinnost na minimum.

Lze souhlasit s Montesquiueem, že by mělo být pravidlem, že největší trest za špatný čin je ten, že bude někdo z něho usvědčen. Dobrý zákonodárce by se tak měl proto snažit, aby zločinu spíše zamezil, než ho trestal a namáhal se, aby napravit spíše mravy.¹⁵

V kontextu předchozích úvah a dílčích závěrů také můžeme vyslovit, že je-li národ ctnostný, není téměř potřeba trestů. Při ohlédnutí do historie zjistíme, že například římský národ byl poctivý. Tato poctivost měla takovou moc, že zákonodárce často jen mohl ukázat dobrou cestu a národ jí šel. Zdálo se, že stačilo dávat rady místo nařízení. Vzpomeňme na platnost Valeriova zákona ve starém Římě, který zakazoval úřadům každý násilný čin proti občanu, který se odvolal k lidu, neboť trestal toho, kdo se provinil jen tím, že byl pokládán za špatného občana.

Trest má samozřejmě svoji moc, sílu a význam, to nelze upřít. V zemích, kde jsou tresty mírné, se jedná nejen o reflexi dříve opakovaně zmiňované úcty k zákonu a právním normám vůbec, ale i výraz vysokého mravního a právního vědomí. Vyspělý národ je nízkými

14 Montesquieu, Ch.: O duchu zákonů. Dobrá Voda, Aleš Čeněk, 2003, s. 37

15 Montesquieu, Ch.: O duchu zákonů. Dobrá Voda, Aleš Čeněk, 2003, s. 116

tresty zkoušen ve stejné míře jako mysl občanů jinde tresty vysokými.

Je důležité, aby vláda, respektive zákonodárce, při zjištění poruchy ve společnosti automaticky nereagoval násilnou, tvrdou a zakazující právní normou, ale snažil se nastalý stav napravit restorativním pojetím. Namísto toho, aby byl uzákoněn přísný trest, který by ihned zastavil porušování zákona (v některých případech je takový trest samozřejmě nevyhnutelným a jediným správným řešením, ovšem mělo by se jednat o výjimku), měl by užít své moci k tomu, aby kromě nastolení potřebného stavu ve společnosti vedl občany prostřednictvím právní normy k jejich dodržování. Sama historie je důkazem, že v opačném případě se postupem doby zmenší strach z přísného trestu a brzy nastane nutnost zakotvit pro stejný případ trest jiný, ještě přísnější a tvrdší. Ať je největším trestem potupa, že musí být trestáni. Jestliže v některých státech není potupa následkem trestu, je to vina společnosti, stejně jako v případě, kdy jsou lidé odrazováni od zločinu jen krutými tresty. Existuje dvojí mravní náказа: když lid nectí zákony, a když je lid zkažen zákony. Rousseau viděl úspěšně fungující zákonodárství v redukci na dva hlavní předměty - svobodu a rovnost. Na svobodu, protože kolik je závislosti jedinců, tolik síly se odnímá státnímu tělesu; na rovnost, protože svoboda se nemůže bez ní udržet. Pokud však zákonodárce, jenž se mýlí v předmětu, zvolí zásadu jinou, než která plyne z přirozené povahy věci, počnou zákony poněmhu slábnout a právní norma se zkazí.¹⁶ Zákonodárská moc samozřejmě nemůže být funkční bez moci výkonné a soudní.

Bez významu není ani soulad mezi tresty navzájem, protože hlavní snahou je, aby se lidé spíše vyhýbali velikému zločinu, respektive flagrantnímu porušování právních norem, než menšímu a vůbec více tomu, co uráží společnost než tomu, co ji uráží méně. Bylo by rovněž chybou, pokud bychom trestali stejně toho, kdo na veřejných cestách krade, a toho, kdo tam krade a vraždí. Je zřejmé, že už vzhledem k veřejné bezpečnosti, ale i celkovému pohledu občana na právní řád, je nutné rozlišovat tresty a disponovat kogentními pravidly jejich ukládání.

Montesquieu byl přesvědčen, že svobodu podporují různé druhy trestů a jejich odstupňování. Vítězství svobody shledával tehdy, jestliže se trestní zákony řídí při určování trestu povahou zločinu. Je tak odstraněna každá libovůle, protože trest není určován libovůlí zákonodárce, nýbrž podstatou věci. Člověk poté nekřivdí člověku.¹⁷ Odhlédnuto by nemělo být ani od nepopíratelného faktu, že každý národ v určité míře zachovává pravidla slušnosti, neboť slušnost podpořená vysokým právním a mravním vědomím pomáhá účelu trestu, kterým je vždy obnovení pořádku a náprava jedince porušujícího právní normy.

Na několika místech bylo vzpomenu vedle právního vědomí i vědomí mravní, tedy morálka. Nutno připustit, že mravy a způsoby každého národa mají velmi úzký vztah k jeho zákonům, které tak mohou přispět i k vytvoření mravů a povahy národa.

Závěrem několik poznámek ke konstitutivnímu přístupu právního řádu, jehož idea záleží v tom, že vytčením vzájemně se doplňujících pravidel se soustřeďují síly, které by odděleně neplnily svůj účel nebo by rušily jedna druhou a tímto se soustředěně vedou tam, kde je jich právě za potřebí. Přizpůsobí-li se normy způsobem právě uvedeným dočasným mocenským poměrům ve společnosti, není třeba zbytečně mrhat silami na sankce, poněvadž působí mimoprávní, neorganizované donucení (veřejné mínění). Navenek se taková vnitřní účelnost právního řádu projevuje jako spravedlnost, to jest spravedlnost ve smyslu přísně juristickém, spravedlnost abstraktních norem, kdy se právní normy nepříčí vládnoucímu přesvědčení. Sociologický pojem spravedlnosti, tedy jako spravedlnosti práva použitého, se liší tím, že v daném případě přistupuje mnoho neprávních momentů, v důsledku kterých může být *summum ius, summa iniuria*.

Vzniká tak státní idea, která je určitou vůdčí ideou života nejen jednotlivce, ale i činnosti celého státu. Pokud by jednotlivce pozbyl životní ideje, stále trvá (žije) dále, byť na animálním stupni, ovšem stát, který nemá fyziologické individuality, bez ideje – jako principu konstituujícího a jednotícího – je odsouzen k záhubě. Právní význam státní ideje, vycházející z principu konstituujícího a jednotícího, tkví v tom, že ve shodě s ní zákonodárce dává obsah zákonům, soudce tyto zákony vykládá, administrativně provádí. Státní idea formuluje právní přesvědčení veřejnosti a ovlivňuje tak nejen státní legislativu (zákonodárský proces), nýbrž i další mimoústavní tvorbu práva.¹⁸

Každý národ reprezentovaný určitou formou státního zřízení je kromě území, obyvatelstva a úpravy moci identifikován právním řádem, tedy souhrnem všech právních norem upravujících nejdůležitější otázky (vztahy) ve státě (společnosti). Jakkoli by se snažil, případně byl, národ nezávislý na událostech za hranicemi svého území, je v té či oné podobě vystaven kontaktu s ostatními národy a státy, a proto je součástí mezinárodního práva. V rámci těchto mezinárodněprávních vztahů se snaží logicky každý národ – stát – hájit své vlastní zájmy, které mají podklad ve vlastním právním řádu, maje na paměti, že každý zákon se nehodí pro každý stát.

Nejen současnost, ale především historie pamatuje na případy, kdy se několik států s cílem prosadit své zájmy sdružilo do celků, které měly politický, vojenský, hospodářský nebo jiný charakter. Novodobá historie několik desítek let píše v Evropě svým nezapomenutelným písmem o Evropské unii, jež se v posledních několika letech rozmáhá a pojala do svého uskupení všechny

16 Rousseau, J. J.: O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva. Dobrá Voda, Aleš Čeněk, 2002, s. 64

17 Montesquieu, Ch.: O duchu zákonů. Dobrá Voda, Aleš Čeněk, 2003, s. 224

18 V podrobnostech srovnej Mandl, V.: Příčinná teorie právní. Skutečnost právní a skutečnost hospodářská. Praha, Prometheus, 1938, s. 17 a následující.

ekonomicky a vojensky nejsilnější země Evropy. Stalo se tak, zcela logicky, na úkor některých práv a oprávněných zájmů jednotlivých členských států, přičemž právně byl tento stav podchycen dlouhou řadou nutných legislativních změn v jednotlivých členských státech s povinností přijímat prakticky bez možnosti výhrad některé formy právních norem vydávaných Evropskou unií. Hovoříme proto o evropeizaci práva, která na straně jedné nutí členské státy podrobit se evropskému právu na úkor svých národních právních úprav, aby na straně druhé tento fakt kompenzovala řadou výhod plynoucích ze samotného členství v tomto nadstátním uskupení.¹⁹

Klíčové pochybení můžeme spatřovat ve zjištění, že bez dalšího se nikdo nezamýšlí nad tím, že nelze ve všech právních odvětvích najít společnou cestu (právní úpravu) u všech členských států Evropské unie, a pokud se tak stane, tak zpravidla jen v důsledku tvrdě potlačené národní identity a právního řádu toho konkrétního členského státu. Nelze samozřejmě nijak polemizovat nad tím, že v zájmu řádného fungování takového svazku

je shora uvedená praxe nevyhnutelně nutná a některé právní vztahy musejí být upraveny jednotně, nebo alespoň pokud možno co nejjednodušší. Na lehkou váhu by však neměla být brána obava z možného posunu vývoje právních norem od evropeizace až k jeho globalizaci, kdy pozitivní právo by bylo ve své podstatě natolik obecné, že bude sice odrazem potřeb Evropské unie, nikoli však všech členských států a budou tak, možná nevědomě, potírány tradice právního vývoje jednotlivých členských států a jejich právní řády, což by mohlo vést dříve či později k rozkolu a rozpadu Evropské unie, potažmo narušení mezinárodních vztahů.

Address:

*JUDr. Daniel Prouza, Ph.D.
Krajský soud v Českých Budějovicích
Zátkovo nábřeží 2, 371 06 České Budějovice
tel.: 386 719 242
E-mail: daniel.prouza@seznam.cz
Masarykova univerzita v Brně,
Právnická fakulta, katedra trestního práva
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích,
Zdravotně sociální fakulta
katedra právních oborů, řízení a ekonomiky
Vysoká škola evropských a regionálních studií
v Českých Budějovicích
katedra právních oborů a bezpečnostních studií*

¹⁹ Srovnej Král, R.: Transpozice a implementace směrnic ES v zemích EU a ČR. Praha, C. H. Beck, 2002, s. 129 a následující; Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R.: Evropské právo. 3. vydání. Praha, C.H. Beck, 2006, s. 223 a následující.

VYUŽÍVÁNÍ VEŘEJNÉ DOPRAVY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Using of the public transport in České Budějovice

Skořepa Ladislav, Dušek Jiří

Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR

Souhrn:

V příspěvku je shrnuta část výsledků marketingového výzkumu pro Dopravní podnik města České Budějovice. Výsledky výzkumu VŠERS z roku 2006 byly porovnány s jiným výzkumem z roku 2000 od společnosti Sofres-Factum. Získaná data by měla přispět k zefektivnění řízení dopravního podniku a zlepšení kvality služeb veřejné dopravy v Českých Budějovicích.

Klíčová slova: doprava, dopravní podnik, veřejná doprava

Abstract:

The contribution deals with the part of results of marketing research for Public Transport Company of the City of České Budějovice. The results of VŠERS's research in year 2006 were compared with other research, which was realized in 2000 by Sofres-Factum. The obtained data should help Public Transport Company to be more effective and to improvement of quality of services in public transport in České Budějovice.

Key words: transport, public transport company, public transport

Úvod

V roce 1985, tedy před 20 lety, bylo v České republice registrováno zhruba 2.314.000 automobilů, z toho 2.024.000 ks osobních automobilů, 110.000 ks malých užitkových vozidel, 157.000 ks nákladních automobilů včetně tahačů a 23.000 ks autobusů. (1)

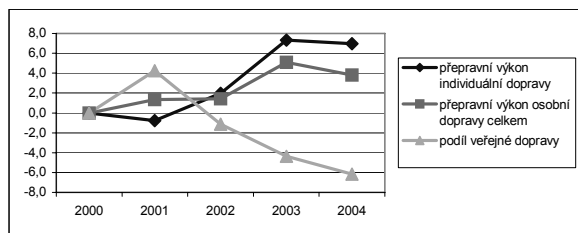
Při porovnání těchto údajů s údaji o registracích k 31. 12. 2005 vyplývá, že s výjimkou autobusů došlo u všech uvedených kategorií vozidel ke značnému nárůstu počtu registrovaných vozidel. Nejvyšší nárůst za uvedené období byl naopak zaznamenán u malých užitkových vozidel, která mají, vzhledem k jejich používání především pro účely podnikání, zřejmě i vysoké roční kilometrové proběhy. Největší část silniční dopravy se přitom odehrává na dálnicích a silnicích I. třídy. Přitom silniční síť (silnice I., II. a III. třídy) doznala za období let 1985 až 2005 v podstatě jen kosmetických úprav (přibylo cca 300 km silnic I. třídy vedených jako rychlostní komunikace, obchvaty u některých obcí, stoupací pruhy apod.), avšak její celková délka zůstala na zhruba stejné úrovni. Zvýšila se pouze délka dálnic z necelých 300 km v roce 1985 na necelých 600 km v konci roku 2005, tedy cca 2x. Na jeden kilometr silnic tak v Česku připadá 68 automobilů, v Evropě je průměr asi 51 vozů. (2)

V souvislosti s velmi vysokým nárůstem počtu automobilů nabývá na důležitosti efektivně fungující systém veřejné dopravy. Systém veřejné dopravy představuje důležitý aspekt sociální politiky, ale i udržitelného rozvoje sídelních aglomerací a vyváženého regionální-

ho rozvoje. Lze uvést pět základních oblastí významu veřejné dopravy (3):

1. Sociální hledisko. Občan, který nemůže používat individuální automobilovou dopravu, se musí dostat do školy a školských zařízení, k lékaři, k úřadům, k soudům, do zaměstnání za cenu, která bude pro něj přijatelná.
2. Prostorové hledisko. Individuální automobilová doprava je prostorově náročná, zajištění tohoto prostoru, včetně dopravy v klidu, je ve městech velmi obtížný úkol. Ve městech končí často i cesty z regionu.
3. Ekologické hledisko. Veřejná doprava jako celek produkuje výrazně méně měrných emisí než individuální automobilová doprava. Pro dobrou ekologickou bilanci na jednotlivých dopravních službách ale potřebuje odpovídající přepravní proudy.
4. Bezpečnost. Ve srovnání s použitím individuální automobilové dopravy zaznamenává veřejná doprava na přepraveného cestujícího výrazně méně nehod. Velkou roli zde hraje kolejová doprava provozovaná po zabezpečené dopravní cestě.
5. Vyváženost regionálního rozvoje. Kvalitní veřejná doprava významně přispívá k rovnoměrnému regionálnímu rozvoji, má vliv např. na zaměstnanost, zabraňuje vysídlování venkovských oblastí. (3)

Při celkovém růstu mobility obyvatelstva roste bohužel výkon individuální dopravy ještě rychleji, podíl veřejné dopravy (s výjimkou MHD) klesá. Vývoj postavení veřejné dopravy při dělbě přepravní práce v osobní dopravě (4) je dokumentován na níže uvedeném grafu.

Metodika

Společnost SOFRES-FACTUM, s.r.o., provedla v roce 2000 výzkum Dopravní barometr v šesti městech ČR – Českých Budějovicích, Hradci Králové, Táboře, Opavě, Ostravě a Praze. Spektrum účastnických měst bylo geograficky i velikostně rozdílné a vzájemně se doplňující, proto lze zjištěné výsledky interpretovat jako reprezentativní za města České republiky provozující MHD. Šetření na reprezentativním vzorku obyvatelstva měst využívajících služeb MHD proběhlo v prvních čtyř městech ve dnech 1.6. – 11.6. 2000, v Ostravě od 15. do 30. října a v Praze od 23. října do 6. listopadu 2000. Ve všech městech odpovídalo celkem 2075 respondentů. V Hradci Králové bylo dotázáno 264 osob, v Opavě 260 osob, v Táboře 250 osob, v Českých Budějovicích 252 osob, v Ostravě 506 osob a v Praze 543 osob.

Výzkum Vysoké školy evropských a regionálních studií proběhl na přelomu ledna a února 2006. V rámci Českých Budějovic bylo dotázáno 281 respondentů.

Dotazování proběhlo osobní formou face-to-face. Položené otázky je možné rozdělit do tří hlavních kategorií, ve kterých byly porovnávány odpovědi respondentů v letech 2000-2006:

- 1) Otázky týkající se využívání hromadné dopravy respondentem, tedy frekvence, intenzita a nejvíce využívané dopravní prostředky.
- 2) Otázky zkoumající spokojenost s kvalitou poskytovaných služeb Dopravního podniku města České Budějovice. Nejprve byla zjišťována globální spokojenost se službami daného podniku (např. ukazatele „opětovná volba“ a „celková spokojenost“) a dále bylo zkoumáno 19 hlavních složek charakterizujících poskytovanou službu. Tyto otázky lze rozdělit do tří oblastí:
  - a) všeobecné, týkající se celé problematiky MHD v Českých Budějovicích,
  - b) týkající se nejčastěji používaného dopravního prostředku,
  - c) týkající se zastávek a stanic.
- 3) Ve třetí části dotazníku byly zjišťovány sociodemografické charakteristiky dotázaného nutné pro analýzu získaných dat.

Výsledky a diskuse

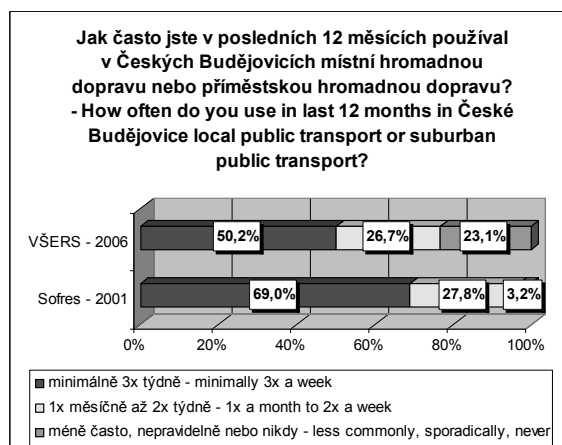
Cílem „Výzkumu spokojenosti cestujících Dopravního podniku města České Budějovice s kvalitou posky-

tovaných služeb“ bylo zjištění spokojenosti cestujících – zákazníků dopravního podniku v Českých Budějovicích s kvalitou služeb, kterou jim tento dopravní podnik nabízí při přepravě. Tento výzkum tak navázal na výzkum „Dopravní Barometr 2000 – Výzkum spokojenosti cestujících s kvalitou poskytované služby“ společnosti SOFRES-FACTUM, s.r.o., který byl realizován v roce 2000.

Zatímco výzkum „Dopravní barometr“ vycházel v roce 2000 ze zásady tzv. syndikovaného výzkumu, tedy zakázky zpracovávané současně pro skupinu uživatelů, kteří se dělí o náklady a sdílejí také poznatky a především o možnost vzájemného srovnání, výzkum v roce 2006 byl realizován pouze pro Dopravní podnik města České Budějovice a porovnával změnu jednotlivých faktorů (tzn. zlepšení služeb či zhoršení služeb) v letech 2000-2006.

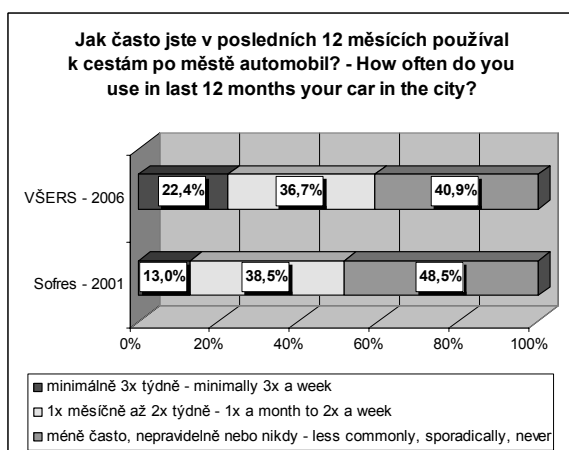
Tento výzkum a porovnání s daty získanými v roce 2000 by měl posloužit k vyhodnocení účinnosti jednotlivých opatření, která byla přijata na základě závěrů výzkumu realizovaného v roce 2000, případně k modifikaci opatření orientovaných na zákazníky dopravního podniku či podnikatelského záměru dopravního podniku.

Graf 1 (Graph 1)

Místní hromadná doprava je při srovnání výzkumů z roku 2001 a 2006 využívána podstatně méně. Zatímco počet lidí, kteří využívali MHD 1x měsíčně až 2x týdně se v průběhu 5 let zásadně nezměnil ($\Delta -1,1\%$), velmi rychle klesá počet lidí, kteří MHD cestují pravidelně (minimálně 3x týdně). Počet lidí cestujících pravidelně MHD poklesl dle výzkumu během 5 let o 18,8 %. Velmi závažným faktem je ale bohužel skutečnost, že pokles počtu pravidelně cestujících lidí nezvyšuje počet lidí cestujících 1x měsíčně až 2x týdně, ale skupina lidí, kteří cestují méně často, nepravidelně či nikdy. Pokud by takto rychle klesal podíl pravidelně cestujících lidí, mělo by to velmi závažné důsledky jak pro vlastní dopravní podnik, tak i pro dopravní situaci v celých Českých Budějovicích.

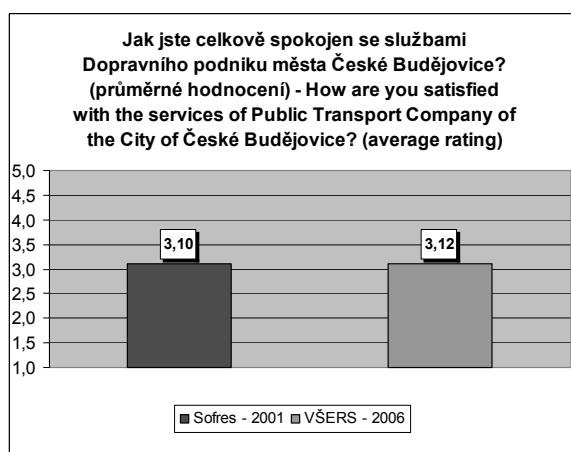
Graf 2 (Graph 2)

Údaje o intenzitě využívání automobilů nám plně potvrzují závěry o intenzitě využívání MHD. Lidé, kteří cestují MHD méně často, nepravidelně nebo nikdy, nepřešli většinou na alternativní způsoby dopravy po městě, jako je například kolo či pěší chůze, což jsou způsoby velmi šetrné k životnímu prostředí. Skupina těchto lidí začala ve větší míře využívat právě automobily. Zatímco v roce 2001 patřily České Budějovice k městům, kde se automobil využívá nejméně (13 % respondentů), v roce 2006 se už počet lidí pravidelně využívajících automobil zvýšil na 22,4 %. Pro srovnání – roce 2001 byl s 22 % lidí využívajících osobní automobil první Hradec Králové.

Počet lidí využívajících automobil k dopravě po městě 1x měsíčně až 2x týdně se v průběhu 5 let významným způsobem nezměnil ($\Delta -1,8\%$), přímo úměrně však klesá počet lidí nevyužívajících automobil ve prospěch lidí, kteří ho využívají pravidelně minimálně 3x týdně.

Graf 3 (Graph 3)

Průměrné hodnocení dopravního podniku v Českých Budějovicích se v letech 2001-2006 téměř nezměnilo, hodnocení dopravního podniku se zhoršilo o pouhých 0,02 bodu.

Jak je patrné z předchozího zprůměrnovaného hodnocení, celková spokojenost se službami dopravního podniku se pohybuje na přibližně na stejné úrovni, jako tomu bylo před 5 lety. Z odpovědí nelze vysledovat ani

žádný trend – změny spokojenosti a nespokojenosti občanů byly téměř shodné a pohybovaly se v maximálním rozpětí 4,4 % proti předchozímu sledovanému období.

Pokud se podíváme na nynější spokojenost cestujících v Českých Budějovicích v závislosti na jejich věku, plně se potvrzují závěry z roku 2001, kdy bylo konstatováno, že MHD v ČR jako celek se nachází v poměrně nepříznivě vyznívající situaci, která je patrná z následujícího grafu. Se snižujícím se věkem cestujících klesá i jejich spokojenost se službami dopravního podniku. Výjimkou byl v roce 2001 Dopravní podnik města České Budějovice, který pozitivně hodnotil přibližně stejný podíl mladých cestujících do 29 let a starších 60 let. Po 5 letech od předchozího výzkumu však je i v Českých Budějovicích situace stejná, jako byla tehdy v ostatních městech. Rozdíl lidí spokojených ve věkové kategorii do 29 let a 60 a více let je propastných 19,7 % ve prospěch starších lidí. Mezi lety 2001-2006 je „úplně nebo velmi spokojená“ více pouze skupina lidí ve věku 60 a více let, ostatní skupiny jsou naopak spokojeny méně než v předchozích letech. Největší pokles spokojenosti byl zaznamenán u věkové kategorie 45-59 let, a to u skupiny úplně nebo velmi spokojených lidí ($\Delta -10,6\%$) a u skupiny 30-44 let ($\Delta -10,3\%$). Počet lidí „méně spokojených nebo nespokojených“ se měnil různě u různých skupin, nelze vysledovat žádný trend v závislosti na věku, což je do jisté míry pozitivní skutečnost.

Závěr

Počet lidí cestujících pravidelně MHD poklesl dle našeho výzkumu během 5 let o 18,8 %. Velmi závažným faktem je ale bohužel skutečnost, že pokles počtu pravidelně cestujících lidí nezvyšuje počet lidí cestujících 1x měsíčně až 2x týdně, ale skupinu lidí, kteří cestují méně často, nepravidelně či nikdy. Pokud by takto rychle klesal podíl pravidelně cestujících lidí, mělo by to velmi závažné důsledky pro veřejnou dopravu v Českých Budějovicích. Při stoupajícím využívání osobních automobilů na úkor veřejné hromadné dopravy po cestách ve městě se již nyní stává ve špičce město obtížně průjezdným.

Ačkoli se dopravní podnik neustále snaží zlepšovat své služby a nabídku zákazníkům, ne všechny faktory dokáže sám ovlivnit. Jako příklad lze uvést průměrnou rychlost prostředků veřejné dopravy, která se za posledních 5 let snížila z 16 km/hod na 12,4 km/hodinu. Čím je to způsobeno? Sebemodernější prostředek hromadné dopravy nedokáže bohužel projet v dopravní špičce městem, pokud jsou jeho dopravní tepny ucpány zástupem osobních automobilů.

Pokud se má veřejná doprava stát plnohodnotnou alternativou k automobilové dopravě, není to jen otázka pro dopravní podnik ale i ostatní zainteresované subjekty, jako je například Krajský úřad Jihočeského kraje, Magistrát města České Budějovice a okolní města či obce. Všechny tyto subjekty by měly mít jeden společný

zájem – a to rozvoj veřejné dopravy v Českých Budějovicích a jejich okolí.

Literatura:

Svaz dovozců automobilů – statistiky. Dostupné na <http://www.sda-cia.cz>

NOVÝ, P.: V ČR se za 20 let počet automobilů zdvojnásobil. Dostupné na <http://www.novinky.cz/auto/82046-v-cr-se-za-20-let-pocet-automobilu-zdvojnásobil.html>

Ministerstvo dopravy ČR – Strategie podpory dopravní obsluhy území. Dostupné na www.mdcz.cz

Statistika dopravy České republiky – Ročenka dopravy 2005. Dostupné na <http://www.sydos.cz>

Address:

Ing. Ladislav Skořepa, Ph.D.

VŠERS České Budějovice

Žižkova 6, 370 01 České Budějovice

tel.: 386116821

e-mail: skorepa@vsers.cz

Ing. Jiří Dušek

VŠERS České Budějovice

Žižkova 6, 370 01 České Budějovice

tel.: 386116821

e-mail: dusek@vsers.cz

EKONOMICKÁ RIZIKA V PODNIKOVÉM MANAGEMENTU VYTVÁŘEJÍCÍ VZNIK KRIZÍ A MOŽNOSTI JEJICH ŘEŠENÍ

Economic risks in business management causing crisis situations and possibilities of their solving

Svoboda Emil

Ústav managementu PEF MZLU, Brno, ČR

Souhrn:

Vědecký příspěvek uvádí poznatky zformulované ve výzkumu MSM 6215648904 (Brno, 2005) se zaměřením na analýzu manažerských, účetních, finančních a ekonomických rizik a metody jejich řešení ve strategickém řízení podnikového TOP managementu v novém podnikatelském prostředí s vlivy vyvolanými integračními procesy, rozvojem informačních technologií a faktory globalizace. Předmětem podrobné analýzy je Bioveta, a.s. Ivanovice na Hané.

Klíčová slova: krizový management, manažerské rozhodování, podnikatelské prostředí, informační technologie.

Abstract :

The scientific paper shows results formulated in researches MSM 6215648904 (Brno, 2005) and EP focused in analysis of managerial, accounting, financial and economic risks and methods of their solving in strategical decision making of business TOP management in a new entrepreneurial environment with influences caused by integration processes, development of information technology and factors of globalization. In detail is analyzed the situation in Bioveta, Ltd. Ivanovice na Hané.

Key words: Crisis Management, Managerial Decision Making, Entrepreneurial Management, Information Technology.

Úvod

Chování všech podnikatelských subjektů výrazně ovlivňuje rozvoj nových informačních technologií, který charakterizuje Gates (1999). Pomocí informací je zobrazováno celé podnikatelské prostředí, v němž se uskutečňují všechny aktivity. Hron a kol.(1995) vymezuje úlohu strategického řízení v chování podnikatelských subjektů a charakterizuje ho tak, že v sobě zahrnuje multidisciplinární přístup, v němž je obsažena teorie organizace, mikroekonomika, tj. teorie firmy a industriální organizace. Podle citovaného autora se strategické řízení zabývá jak chováním organizace ve vnějším prostředí, tak i vnitřními rolemi, procesy, strukturami a rozhodováním, které umožňují organizaci fungovat co možná nejlépe v rámci daného prostředí.

V podnikatelských aktivitách musí podnikový management čelit řadě ekonomických rizik, které vyplývají zejména z vlastního podnikání v různých předmětech činnosti podniku, a to jak z externího, tak i interního prostředí. K nim můžeme zařadit rizika výrobní, dále rizika obchodní a rizika finanční. Tato rizika vyplývají z příčin interních, ale zejména z příčin externích. V tomto směru značnou roli má současná i potenciální vysoká konkurence a další podmínky tržního prostředí.

Důležitou úlohu ve strategickém rozhodování plní krizový management, jehož přístupy a metody umožňují včas řešit pro podnik nežádoucí stavy, které by ve svých důsledcích vedly k výraznému omezení podnikových funkcí až k případnému zániku podniku.

Cíl a metodika

Cílem tohoto vědeckého příspěvku je publikování výsledků výzkumu MSM 6215648904 (Brno, 2005), v němž je předmětem analýzy oblast manažerského rozhodování podnikového managementu vybraných podniků. Publikované výsledky mají metodický charakter a uvádějí formulaci algoritmu sledování příčin krize s možnostmi jejich řešení podnikovým managementem. Analýza je uskutečňována na základě přístupu, který byl zformulován autorem (Svoboda 2001), a to se zaměřením na krizový management, jehož využívání se týká prakticky všech fází životního cyklu podniku. Příspěvek uvádí příčiny vzniku krizových situací v analyzovaných podnikatelských subjektech, a to v oblasti manažerských, účetních, finančních a ekonomických informací a možnosti jejich řešení v krizovém managementu. Práce vyúsťuje ve formulaci krizové matice a její

rozpracování do mapy rizik v podnikovém managementu, a to pro všechny podnikové aktivity.

K dosažení stanoveného cíle byla zvolena metodika, která jej umožnila postupně realizovat. Byly uplatněny metody strategického rozhodování, řízeného rozhovoru, analýzy PEST a SWOT, BCG, SPACE analýza a metody krizového managementu. Analyzované podniky představují středně velké podnikatelské subjekty s rozsáhlejším předmětem činnosti a také vybavené moderními technickými prostředky řízení, které jsou nezbytné k provádění jednotlivých druhů finančních, ekonomických a účetních analýz, a to ve vazbách na analýzy managementu a marketingu. Konkrétní data byla čerpána zejména z podniku Bioveta, a.s. Ivanovice na Hané. Uvedené přístupy umožňují v praxi realizovat zásady znalostního managementu.

Výsledky a diskuse

Krizi v podnikovém managementu chápeme jako stav, kdy podnik neplní některý z dlouhodobých cílů. Krize může mít dílčí nebo komplexní charakter. Postup, který umožňuje krizi predikovat a případně ji následně řešit lze rozdělit do třech etap, a to na analýzu stupně ohrožení (1), formulaci krizové strategie s vymezením stupně ohrožení, případně eliminování (2) a realizaci krizové strategie, tj. snížení nebo odstranění příčin krize (3). Analýza stupně ohrožení navazuje na proces strategického rozhodování, a to na metody analýzy prostředí managementu. Na základě těchto metod jsou formulovány jednotlivé faktory s pravděpodobností jejich výskytu, z interního a externího prostředí managementu. Seřazením výše uvedených faktorů s pravděpodobností jejich výskytu a jejich seřazením od nejvyšší k nejnižší a se současným vyjádřením dopadů, které krize vyvolá, dostaneme tzv. krizovou matici, znázorněnou na obr. č.1. Analýzou krizové matice určíme krizovou strategii, tj. stanovíme opatření a postup k omezení nebo odstranění krize. Z uvedeného je patrné, že mohou nastat čtyři základní kombinace pravděpodobnosti výskytu krize s vyjádřením jejich dopadů, a to :

- velká pravděpodobnost výskytu ohrožení s nadprůměrnými až velkými ekonomickými dopady (I),
- velká pravděpodobnost výskytu ohrožení s podprůměrnými až malými dopady (II),
- střední až malá pravděpodobnost výskytu ohrožení s velkými ekonomickými dopady (III),
- střední až malá pravděpodobnost výskytu ohrožení s malými ekonomickými dopady (IV).

Obr. 1 Krizová matice

		Dopady	
		VD	ND
Ohrožení →	P- pravděpodobnost		
	1 2 3 . .	VP I.	II.
Slabé stránky →	. . . . m	NP III.	IV.

Legenda k obrázku 1: VP - velká pravděpodobnost, NP - nízká pravděpodobnost, VD - velké dopady, ND - nízké dopady.

Sestavení krizové matice je určitým orientačním návodem na případné řešení krize. Situace I. a III. vyžaduje odstranit možná ohniska krize, a to buď nezařazováním dané činnosti nebo omezováním činnosti s jejím ukončením, případně formulování alternativního řešení. Situace II. vyžaduje buď omezování dané činnosti nebo hledání alternativního řešení daného problému a situace IV. umožňuje řešení krize alternativou a nebo běžnými opatřeními. Po určení krizové strategie lze v případě výskytu krize stanovit plán, jehož realizací lze krizi omezit nebo zastavit. Data z krizové matice slouží k podrobnému rozpracování do mapy rizik, zahrnující všechny oblasti činnosti podniku. Výsledky práce jsou využívány v praxi zkoumaných podnikatelských subjektů.

Nyní uvedeme výsledky vybraných analýz z Biovety, které mohou včas poskytovat potřebné informace a mohou být využity k předcházení vzniku krize. Pro omezený rozsah příspěvku uvedeme aplikaci dvou metod, a to metodu řešící portfolio obchodovaných produktů, tj. analýzu BCG a analýzu pozice podniku v oborovém prostředí, tj. SPACE analýzu.

BCG (Boston Consulting Group) sleduje trh ze dvou základních rozměrů, a to z hlediska růstu trhu a podílu analyzované firmy na trhu. Tyto dva rozměry umožňují formulovat matici vazeb se čtyřmi kvadranty. V těchto kvadrantech se zrcadlí průběh životního cyklu jednotlivých produktů podniku. SPACE analýza hodnotí pozici firmy na trhu z hlediska prostředí, kdy dává do relace základní faktory změn v odvětví a na straně druhé předpoklady a změny v rozhodujících faktorech v oblasti podnikové. Tím jsou zobrazeny vzájemné relace vybraných rozhodujících faktorů strategické pozice na trhu.

Analýzy vybraných trhů metodou BCG i SPACE se uskutečňuje v časovém období od roku 1998, tj. od doby, kdy vznikla transformací z Biovety, s.r.o. akciová společnost, a to do roku 2005. Analýzy charakterizují vždy stav k 31. 12. daného roku. Data jsou čerpána a zpracována v informačním systému zkoumané firmy.

Z údajů uvedených v tab. 1. je patrný celkový pozitivní trend portfolio produktů v jednotlivých kvadrantech.

tech, i když jsou zřejmě i dost vysoké meziroční výkyvy, na které musí podnikový management reagovat svými opatřeními a usměrňovat je.

Ze změn procentického zastoupení výrobků v jednotlivých kvadrantech je patrné, že pro společnost Bioveta je poměrně výhodné, neboť většina produktů patří do kvadrantů I. až III. Dále z výsledků analýzy vyplývá, že firma dobře aplikuje strategii inovace svých produktů, kterou v počátku zavedení do praxe zachycuje kvadrant II, jehož hodnoty v čase rostly až do roku 2005, kdy byl zaznamenán pokles na 29,7%. Stěžejní pro objem tržeb a spokojenost zákazníků jsou produkty v kvadrantu I. Jedná se o produkty vhodně umístěné na rozvíjejícím se trhu. Rovněž je zřejmé, že firma úspěšně uplatňuje strategii diversifikace, kterou lze vysledovat z přírůstků zastoupení na trhu – přírůstky kvadrantu I. až III.

Kvadrant IV. informuje podnikový management o zastoupení výrobků, které jsou na trhu neúspěšné a tím i pro podnik ekonomicky nevýhodné. Výrazné žádoucí snížení produktů v tomto kvadrantu je důsledkem dobrého využívání aplikace managementu zásob se systémem motivace manažerů na velikosti žádoucích zásob hotových výrobků. K výkyvu došlo v roce 2005, kdy došlo k nárůstu konkurence zejména na trzích EU.

Tab. 1 Zastoupení produktů podle analýzy BCG (v %)

Rok	Kvadrant			
	I.	II.	III.	IV.
1998	38,1	24,0	25,7	12,2
1999	43,4	27,5	27,0	2,1
2000	34,5	31,0	30,0	4,5
2001	32,1	34,2	26,0	7,7
2002	27,2	34,5	22,1	16,2
2003	45,1	34,0	18,2	2,7
2004	38,7	35,1	17,9	8,3
2005	32,1	29,7	26,8	11,4

SPACE analýza doplňuje předchozí závěry a její souhrnné výsledky ukazují, že odvětví prodeje veterinárních biopreparátů a léčiv je poměrně stabilní, ale s vysokou dynamikou změn v prodeji jednotlivých produktů. Výsledky ve sledované časové řadě jsou patrné z tabulky 2.

Tab. 2 Výsledky analýzy SPACE (body)

Rok	Charakteristiky			
	Odvětví		Podniku	
	Míra atraktivit (1)	Stabilita (2)	Finanční síla (3)	Konkurenční výhoda (4)
1998	3,2	3,5	4,7	4,9
1999	3,7	3,6	4,9	5,1
2000	4,2	4,0	5,2	5,0
2001	3,9	4,0	5,2	4,9
2002	4,3	3,9	5,7	5,3
2003	4,4	4,0	6,0	5,4
2004	4,2	3,9	5,4	5,5
2005	4,4	3,7	5,2	5,2

Z tab. 2. je patrné, že za sledované období významně vzrostla finanční síla firmy, a to z výchozího stavu, hodnoceného bodovou stupnicí, ze 4,7 b na 5,2 b. Nejvyšší její hodnota byla v roce 2003, a to 6,0. Ke snížení finanční síly v roce 2004 došlo především vlivem počátečních problémů při vstupu na nové trhy. Konkurenční výhoda firmy se rovněž zlepšila, neboť její vstupní hodnota představovala 4,9 b a hodnota v roce 2005 představuje 5,2 b. Pokud se týká podnikání v odvětví výroby léčiv a biopreparátů, lze ho hodnotit

jako stabilní s hodnotami vstupními 3,5 b. a současnými 3,7 b. Rovněž míra atraktivity je pro firmu po celou dobu dobrou příležitostí. Vstupní hodnota činila 3,2 b. a současná hodnota představuje 4,4 b. Uvedené hodnoty charakterizují vybrané trhy a jsou hodnotami průměrnými.

Zjištěné výsledky korespondují s pracemi řady autorů, a to zejména Hron a kol. (1995) a (2001), Gozora (2000) a (2001), Šimo (2000), Veber (2004), kteří kladou značný důraz na manažerskou práci, zdokonalování podnikatelských aktivit a uplatňování marketingové činnosti v podnikovém managementu. Tato stanoviska také podporují práce zejména Kotlera (1998), který uvádí, že manažeři pro svou práci potřebují informace, na jejichž zpracování se podílí informační systém podniku, členěný na zpravodajský systém a marketingový výzkumný systém. Tyto závěry potvrzují také Stávková – Dufek (1998), kteří konstatují, že je nezbytné, aby každá firma prováděla vysoce profesionálně svůj marketingový výzkum a k tomu používala vysoce spolehlivý informační systém.

Závěr

Výsledky výzkumu prokazují potřebu využívání moderních metod strategického rozhodování ve spojení s využíváním moderních informačních technologií, a to pro jednotlivá funkční místa podnikového managementu.

Systematicky vymezené strategické rozhodování a jeho praktické uplatňování v podnikové praxi s účelným využíváním managementu změn je cílevědomým prostředkem reagování na rychle se měnící podmínky v prostředí managementu. Uvedený přístup vyžaduje kontinuální využívání metod analýzy prostředí managementu s návaznou aplikací řady metod pro podrobnější analýzu jednotlivých rozhodovacích problémů v procesu řízení.

Jak uvádí Drucker (2001) v publikaci „Výzvy managementu pro 3. tisíciletí“, je potřebné problémy řešit dříve, než se stanou tzv. žhavými. Pro podnikový management z toho vyplývají následující poznatky, které je potřebné si uvědomit:

- měnící se roli managementu,
- nutnost uplatňování nových metod řízení,
- nové nároky na osobnost manažerů, stojících v čele řešení potřebných změn.

Literatura:

- Drucker, P.F.: Výzvy managementu pro 21. století. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-021-X.
 Gates, B.: Byznys rychlostí myšlenky. Praha: Management, 1999. ISBN 80-85943-47-2
 Gozora, V.: Krizový manažment. Nitra: SPU, 2000. ISBN 80-7137-802 X
 Gozora, V.: Prispôsobovanie podnikateľskej štruktúry poľnohospodársko potravinárskeho komplexu európ-

ským trhovým strukturám. In: Mezinárodní vědecké dni FEM SPU. Nitra: FEM, 2001. ISBN 80-7137-715-5.

Hron, J. – Tichá, I. – Dohnal, J.: Strategické řízení. Praha: ČZU PEF, 1995.

ISBN 80-213-0255-0.

Hron, J.: Změny v projektování modelů podnikatelských subjektů. In: Mezinárodní vědecké dni. Nitra: FEM SPU, 2001. s.48-53. ISBN 80—7137-715-5.

Kotler, P.: Marketing Management. Praha: Grada Publishing, 1998 . ISBN 80-7169-600-5 Stávková, J.,

Dufek, J.: Marketingový výzkum. Brno: PEF MZLU..1998. ISBN 80-7157-330-2. Svoboda, E.: Pod-

nikatelské strategie ekonomických subjektů řízené zákazníkem. In: Firma a konkurenční prostředí. Brno:

Ústav marketingu a obchodu PEF MZLU, 1999.

ISBN 80-7157-37-2.

Šimo, D.: Teoretické a metodologické otázky agrárneho marketingu. In: Aktuálne problémy agrárneho trhu.

Nitra :SPU FEM , 2000.s.11-17. ISBN 80-8137-750-3 .

Veber, J.: Management – Základy, prosperita, globalizace. Praha: Management Pres, 2000. ISBN 80-7261-029-5.

Veber, J. a kol.: Podnikání - malé a střední firmy. Praha : Grada Publishing, 2004.

ISBN 80-247-1069-2

Whitelay, C.: Podnik řízený zákazníkem. Victoria Publishing Praha, 1994.

ISBN 80-85605-69-4.

Address:

prof. Ing. Emil Svoboda, CSc.

Ústav managementu PEF MZLU v Brně,

Zemědělská 1, budova Q, tel. 545 132 522

613 00 Brno

e-mail: esvob@mendelu.cz a svoboda@telecom.cz

INTEGROVANÁ VÝUKA V PROFESNÍ PŘÍPRAVĚ

Integrierter Unterricht im Berufsvorbereitung

(některé myšlenky k integrované výuce)

(Überlegungen zum integrierten Unterricht)

Zlámal Jiří

Střední policejní škola MV, Praha, ČR

Souhrn:

Článek se zabývá vybranými pedagogickými a didaktickými problémy, spojenými s integrovaným pojetím profesního vzdělávání v pomaturitním studiu základní odborné přípravy policistů.

Klíčová slova: integrovaná výuka, cíle výuky, didaktické zásady, didaktická pravidla, didaktické kategorie, modelové zaměstnání, organizační formy vyučovacího procesu, školní kurikulum, učební pomůcky, vyučovací metody.

Zusammenfassung:

Der Artikel beschäftigt sich mit ausgewählten pädagogischen und didaktischen Problemen, die mit integrierter Auffassung der Berufsausbildung im Fachvorbereitungsstudium für Polizisten verbunden sind.

Schlüsselwörter: integrierter Unterricht, Unterrichtsziele, didaktische Prinzipien, didaktische Kategorien, Modellberuf, Organisationsformen des Unterrichts, kurikulum, Lehrmittel, Unterrichtsmethoden.

Motto:

„V příštím století bude mít nutnost nového sociálního postavení vzdálené komunikace mezi lidmi zásadní vliv na provádění změn v ekonomice, na způsob, jakým budou vytvářeny a získávány vědomosti, a na charakter dostupných povolání i práce, jíž se člověk zabývá.“

Daniel Bell: The social framework of the information society, 1980

Úvod

Provedená reforma vzdělávacího programu základní odborné přípravy (dále jen ZOP) mě inspirovala k zamyšlení se nad některými pedagogickými a zejména didaktickými otázkami spojenými s integrovaným pojetím výchovy a vzdělávání ve Střední policejní škole Ministerstva vnitra v Praze 9 - Hrdlořežích (dále jen SPŠ MV v Praze 9).

Další motivací jsou dosavadní poznatky a zkušenosti z realizace pilotního projektu školního vzdělávacího programu, které bude třeba postupně implementovat do procesu vyučování a učení jako výukové technologie.

Předesílám, že si nekladu za cíl komplexně vyčerpávat dané téma. Jedná se pouze o jakési glosy a postřehy, podle mého názoru hodné zřetele. Sledovaným zámě-

rem tohoto zamyšlení je inspirovat především pedagogické pracovníky k zamyšlení nad didaktikou a metodami výuky v integrovaném pojetí i nad náměty, které by mohly přispět ke zkvalitnění vzdělávacího programu ZOP a výstupní úrovně absolventů.

Zároveň se omlouvám všem těm učitelům a čtenářům, pro které to možná budou informace známé.

1. Teoretická východiska

V úvodu považuji za důležité vyjasnit věcný obsah základních pojmů, aby nedocházelo k rozdílnému pochopení deklarovaných myšlenek v další části textu.

Věcný význam termínu integrace obecně znamená „scelení, ucelení, sjednocení.“¹⁾ Jeho frekvence užívání je velmi široká, postupně pronikla do terminologie mnoha vědních oborů jako je lingvistika, biologie, psychologie, matematika, zdomácněla v ekonomice stejně jako v politice.

Já se budu zamýšlet nad integrovaným vzděláváním jako typem školní edukace. Vycházím z premisy, že „škola je společenská instituce, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům příslušných věkových skupin v organizovaných formách podle určitých vzdělávacích programů. Pojetí a funkce školy se mění

1 Kraus, J. a kol. Velký slovník cizích slov. Verze slovníku 2.0. Praha: LEDA spol. s r. o., 2005.

se změnami společenských potřeb. Je místem socializace žáků, podporující jejich osobnostní a sociální rozvoj a připravujících je na život osobní, pracovní a občanský.²⁾

„Střední vzdělávání poskytuje žákům obsahově širší všeobecné vzdělání nebo odborné vzdělání spojené se všeobecným vzděláním a upevňuje jejich hodnotovou orientaci. Střední vzdělávání dále vytváří předpoklady pro plnoprávný osobní a občanský život, samostatné získávání informací a celoživotní učení, pokračování v navazujícím vzdělávání a přípravu pro výkon povolání nebo pracovní činnosti. Úspěšným ukončením příslušného vzdělávacího programu středního vzdělávání se dosahuje těchto stupňů vzdělání: a) střední vzdělání, b) střední vzdělání s výučním listem, c) střední vzdělání s maturitní zkouškou.³⁾

„Střední odborná škola připravuje žáky zejména pro výkon odborných činností i pro studium na vysoké škole.“⁴⁾ V tomto smyslu i podle příslušných ustanovení školského zákona⁵⁾ jsou SPŠ MV středními odbornými školami.

SPŠ MV v Praze 9 má akreditaci poskytovat stupeň středního vzdělání s maturitní zkouškou ve studijním oboru Bezpečnostně právní činnost (KKOV 68-42-M/003), Policejní činnost (KKOV 68-42-L/504) a zaměření vzdělání Bezpečnostně právní činnost ve smyslu zákona č. 361/2003 Sb.

Předmětem její činnosti je profesní příprava příslušníků a zaměstnanců Policie České republiky a resortu Ministerstva vnitra, vzdělávání s maturitní zkouškou ve čtyřletém denním studiu pro absolventy základních škol ve studijním oboru Bezpečnostně právní činnost, vzdělávání s maturitní zkouškou v oboru Policejní činnost a vzdělávání zaměstnanců smluvních mimoresortních orgánů v kvalifikačních kurzech. Dále poskytuje jazykové vzdělávání a vzdělávání v oblasti výchovy k dodržování lidských práv.⁶⁾

V tomto zorném úhlu je SPŠ MV v Praze 9 integrovanou školou, protože ve své pedagogické činnosti spojuje rozdílné stupně a typy školního vzdělávání v jednu organizační jednotku, a tím také podporuje obsahové varianty, zvyšuje kvalitu výuky a vytváří předpoklady pro plynulejší přechody mezi vzdělávacími stupni nebo typy.

Takovéto spojování organizačních i obsahových variant a vytváření integrovaných škol má poměrně široké zastoupení např. v USA, ve Velké Británii, v Nizozemí nebo ve Finsku a i jinde.

2. Charakteristika předmětového a integrovaného pojetí výuky

..... „od učitele se vyžaduje schopnost učit - aby uměl, mohl a chtěl vyučovat; to jest, aby předně sám znal to, čemu, čím a jak má jiné učit.“

J. A. Komenský: Analytická didaktika, kap. 14

Přízkoumání obou typů výuky je třeba vždy vycházet ze školního kurikula (vzdělávacího programu). To znamená z priorit a specifčnosti školy (z konkrétní resortní zakázky) a kurikulární nabídky (povinné, nepovinné, volitelné předměty), z nabídky mimoškolních aktivit, ze způsobu organizace vnitřního školního života a ze způsobů vztahů školy s rodiči a dalšími vnějšími subjekty. Následně pak je třeba analyzovat předmětová kurikula, která tvoří vždy konkrétní část příslušného vzdělávacího programu.

Poznání a popsání rozdílů mezi předmětovým a integrovaným kurikulem ZOP má zásadní význam pro komplexní řešení cílů, obsahu, strategií a metod, způsobů organizace a hodnocení školního vzdělávání.

2.1 Předmětové pojetí školního kurikula

Předmětové pojetí kurikula vychází z výběru věcných okruhů či témat didakticky zpracovaných a upravených do konkrétních učebních osnov a tematických plánů vyučovaných předmětů. Každý učební předmět má přitom v rámci učebního plánu značnou autonomii. Výchovně vzdělávací cíle jsou založeny na zvládnutí stanoveného obsahu a rozsahu učiva, pojmů a definic a na pochopení vzájemných vztahů mezi nimi. Pro učícího se žáka to představuje zvládnout a recipovat větší či menší penzum encyklopedických informací, které získává od učitele prostým přenosem a v hotové podobě. Praktické využití následně spočívá ve schopnosti zvládnout tzv. aplikační postupy užívané v metodologii příslušného vědního oboru. Každý takový aplikační postup se vyznačuje prakticismem, jehož charakteristickým znakem je receptářství a snaha učitelů zlepšovat výsledky učení cestou jakýchsi přímých a striktně implementovaných návodů.

Pedagogická práce učitele v předmětovém pojetí se většinou zužuje na transfer odborných informací předkládaných instruktivním didaktickým způsobem s převahou využívání monologických metod. Podle charakteru učiva doplňuje teorii demonstrací standardního aplikačního postupu. Případné zařazování materiálních didaktických prostředků nebo pomůcek plní většinou pouze ilustrační, dokumentační a nebo argumentační funkci. Z toho plyne, že nejde o produkční učení, nýbrž o tradiční výuku s prvky názornosti.

Instruktivní pojetí výuky s převážně pasivní rolí žáka ve formální edukaci, které má v českém školství dlouholetou tradici, neodpovídá ani současným trendům institucionální výchovy a vzdělávání dětí, mládeže a dospělých (andragogika), ani filosofii celostního pojetí (propojování formálního, neformálního a informálního

2 Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, str. 221. ISBN 80-7178-029-4.

3 § 57 a 58, hlava I, část čtvrtá zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

4 Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, str. 215. ISBN 80-7178-029-4.

5 § 172 odst. 2, 5 – 8 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

6 Zřizovací listina SPŠ MV v Praze

ho vzdělávání) celoživotního vzdělávání jako přípravy pro život v informační společnosti 21. století jak v EU, tak v českém nebo třeba v americkém školství.

Aplikační povaha didaktik odborných předmětů se projevuje v jejich empirickém charakteru tím, že zjišťuje a rozšiřuje dobré výsledky zkušených učitelů nebo je deklaruje a zevšeobecňuje jako vzory a modely. Úskali spočívá v tom, že jde o prakticistní postup, který ne vždy respektuje podmínky, v nichž se tzv. „dobrých“ výsledků dosahuje. Kategorie „dobrý výsledek“ je už sama o sobě problematická. Oborové didaktiky navíc dostávají podobu návodů nebo předpisů, jak uplatnit obecné didaktické principy ve výuce. Je třeba si uvědomit, že v tomto pojetí jde pouze o praktickou stránku zaměření činnosti na vyučovací proces, nikoli o integrovanou výuku. Takový přístup má za následek mechanické a strnulé vyučování (herbartismus ve 2. pol. XIX. st.).

Podstata metodické erudice učitele je v tom, jak si osvojí plejádu základních vyučovacích postupů. Ty pak podle momentální situace operativně využívá, mění a kombinuje tak, aby vyhovovaly žákovi i učiteli, obsahu vyučování, charakteru a podmínkám výuky a hlavně, aby vedly k dosažení výchovného a vzdělávacího cíle vyučování. V této souvislosti je třeba se zabývat řešením dvou hlavních otázek:

- 1. otázkou vztahu odborného předmětu a vědního oboru, který ho určuje, a
- 2. otázkou základního učiva, které musí být v každém tématu jasné a jednoznačně stanovené.

„Practicistní přístup se dnes v didaktikách odborných předmětů opouští a nahrazuje ho přístup tvůrčí (vědecký), který má teoretický základ a vědecké zdůvodnění v široce provedeném výzkumu.“⁷⁾

„Nové pojetí kurikula – především důraz na klíčové kompetence i osvojení postojů a hodnot, posílení integrace výuky a mezipředmětových vztahů, větší míra diferenciací, uplatnění nových témat i zpracovávání vlastního vzdělávacího programu školy značně zvýší nároky na školy i učitele a budou vyžadovat jejich systematickou přípravu a stálou podporu. Budou rozvíjeny mezipředmětové vazby a výuka v integrovaných celcích i uplatňovány nové formy výuky, které usnadní vnitřní diferenciaci až individualizaci vzdělávání. Jednou z nich je např. projektová výuka založená na aktivní, samostatné práci žáků, jimž dává příležitost jít v daném tématu do větší hloubky. Značné důsledky bude mít širší uplatnění a zejména pedagogické využívání ICT.“⁸⁾

2.2 Integrované pojetí školního kurikula

..... „prvním účelem jakékoliv činnosti ve vzdělávání je to, co by nám mělo sloužit v budoucnosti. Vzdělávání by nás pouze nemělo brát někam, mělo by nám později umožnit jít dál jednodušším způsobem.“

Jerome S. Bruner: The process of education. 1977

Jak jsem uvedl výše, SPŠ MV v Praze 9 je svým statutem integrovanou školou. Mimo dalších typů vzdělávání realizuje integrované kurikulum v nové koncepci výuky ZOP, které bude mít zajisté svůj další vývoj. Naplnění jeho cílů si vyžádá nové pojetí školní edukace. Co je integrovaná výuka a v čem přináší změnu?

„Integrovaná výuka je výukou realizující mezipředmětové vztahy a spojení teoretických činností s praktickými v následujících hlavních formách: 1. integrované předměty nebo kurzy; 2. moduly nebo témata zařazované jako součást více předmětů; 3. projekty spojující poznatky z více předmětů s praktickými zkušenostmi a produktivními činnostmi....“⁹⁾

Proto je pro vedoucí předmětových oddělení a učitele důležité mít neustále na paměti, že integrovaná výuka, má-li splnit svůj účel, vyžaduje změnu tradičních paradigmat výuky. Jde o změnu v systému výchovy a vzdělávání, v komplexním řešení cílů, obsahu, strategií a metod, způsobů organizace a hodnocení školního vzdělávání.

Pramen: Drahovzal, J. a kol. *Didaktika odborných předmětů*. Brno: Paido, 1997, str.21.

V integrované koncepci výchovně vzdělávacího procesu profesní přípravy začínajících policistů (jako nakonec v každé lidské činnosti) jsou tím nejdůležitějším cíle. Představují požadovaný stav zkušeností (vědomostí, dovedností, návyků) a vlastností žáka, který reprezentuje změnu (ve vědomí, v chování a v postojích), které má být dosaženo výukou. Jejich ujasnění má význam jednak pro výběr učiva a jeho strukturování, jednak pro řízení procesu výuky, jehož těžiště spočívá v tvůrčí práci učitele i žáka. Učitel při promyšlení přípravy na vyučovací jednotku by si měl dobře uvědomovat a stanovovat cíle poznávací (vědomostní), dovednostní (psychomotorické) a postojové, obsahující sociálně komunikativní dovednosti. Zároveň musí dbát na to, aby cíle výuky plnily svou funkci, tzn. že musí být přiměřené, jasné a jednoznačné a také kontrolovatelné.

Propojování formální, neformální a informální edukace jsou propagovaným pedagogickým trendem přípravy pro život. Uvědomění si funkce cíle ovlivňuje rozhodování o volbě soustavy metod a prostředků výuky, které učitel volí a následně implementuje do procesu vzájemné interakce s učícími se žáky. V učební činnosti žáka cíl přispívá k aktivizaci jeho činnosti jako motivační činitel. V řídicí činnosti učitele jde vždy o stanovení celého systému cílů, a to cíl hlavní a vedlejší a cíl blízký a perspektivní. Cílové zaměření se v řídicí činnosti učitele projevuje následovně:

- • cíl vede k jasnému členění hodiny na úseky s dílčími, jasně formulovanými problémy a úkoly,
- • cíl vede učitele k výběru faktů, pojmů, důkazů, zobecnění, pokusů, na které se bude v průběhu hodiny klást důraz,

7 Drahovzal, J., Kilián, O., Kohoutek, R. *Didaktika odborných předmětů*. Brno: Paido, 1997, str.39. ISBN80-85931-35-4.

8 Bílá kniha, str. 11

9 Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, str. 87. ISBN 80-7178-029-4.

- formulace stěžejních otázek vede žáky k poznávání vztahů významných z hlediska cíle hodiny,
- žáci jsou vedeni k aktivní myšlenkové činnosti, k srovnávání, řešení problémů, k samostatné formulaci vlastních závěrů a hodnocení,
- z hlediska cíle se zdůrazňuje zpětná vazba,
- z hlediska cíle učitel navazuje na probranou látku a zároveň vytváří předpoklady pro látku následující (vytváření poznatkové soustavy),
- k cílové orientaci slouží formulace cíle na počátku vyučovací jednotky i průběžné sledování a zdůraznění splněného cíle na závěr.

Stupeň plnění výchovně vzdělávacích cílů je také rozhodujícím kritériem pro hodnocení úrovně a kvali-

Základní didaktické kategorie	Didaktické zásady	Didaktická pravidla
cíl a úkoly výuky	zásada cílevědomosti a efektivnosti vyučování	zajisti, aby žáci pracovali cílevědomě, uvědoměle a aktivně; využívej časové dotace; promýšlej a realizuj kvalitní organizaci práce ve všech činnostech
Obsah výuky	zásada vědeckosti výuky, soustavnosti a důslednosti, přiměřenosti a spojení výuky s praxí	dbej, aby učivo bylo vždy vědecky zdůvodněno, nikoli jen ve stádiu ověřování; využij nových poznatků k vytváření správných postojů a přesvědčení v duchu profesní etiky a morálky; předkládej žákům úlohy k řešení, odpovídající jejich diferencovaným schopnostem a znalostem; soustavně zvyšuj náročnost na výkon žáků; vystříhej se podceňování a přeceňování žáků; teoretické poznatky vykládej vždy na základě doložených praktických zkušeností; pravdivost teoretických poznatků dokazuj ve spojení s praktickým výkonem služby; poskytuj žákům možnosti praktického užití vědomostí, dovedností a návyků; respektuj specifické formy spojení teorie s praxí; teoretické poznatky spoj s praxí výkonu policejní služby
metody a jim odpovídající materiální prostředky	zásada názornosti výuky, uvědomělosti a aktivity žáků; souhrn didaktických metod a prostředků v závislosti na úkolech a obsahu výuky, adekvátnost a pestrost	dej žákům příležitost k samostatnému myšlení a samostatné práci; využívej programované a problémové výuky a dávej žákům takové úkoly, jejichž řešení vyžaduje duševní aktivitu; používej rozmanitý názorný materiál; kontroluj dosažené výsledky a odstraňuj nedostatky
formy organizace výuky	zásada integrace rozmanitých forem výuky v závislosti na úkolech, obsahu a metodách výuky	předávej nové informace na základě již osvojených poznatků; využívej praktického uplatnění teoretických poznatků v integrovaných zaměstnáních
podmínky pro výuku	zásada vytvoření nezbytných minimálních podmínek pro výuku, přirozenost a zajímavost, jednota racionální a emocionální složky, jednota etické a estetické stránky	zbytečně nezdůrazňuj své výchovné záměry a cíle; věnuj pozornost vytváření správných postojů a osobního přesvědčení; spoj konkrétní a abstraktní myšlenkové operace žáků používáním logických postupů indukce a dedukce; do výuky organicky začleňuj principy policejní etiky
výsledky výuky	zásada soustavnosti a trvalosti, efektivnosti a zpětné vazby, pohotovost a rozhodnost aplikace v praxi	důkladně prohlubuj, opakuj, prověřuj a systemizuj vědomosti žáků; zajisti všem žákům finální, ale pokud možno i průběžné poskytování zpětné vazby

ty školy. Jde vlastně o problém komparace výsledků se zamýšlenými cíli.

Integrovaný model v praxi edukačního procesu ZOP znamená nově definovat status učebních předmětů v rámci učebního plánu z hlediska obsahu, vnitřní struktury a vnějších vazeb jako určitý mezioborový konsenzus, oborově vymezit základní učivo a jeho didaktickou a metodickou interpretaci i validní a reliabilní srovnávací kritéria pro evaluaci výsledků vyučování a učení i pro hodnocení vzdělávacího projektu ZOP z důvodu jeho další optimalizace. Jak se už nyní ukazuje, integrovaná výuka poskytuje prostřednictvím zpětné vazby mnohé podmínky pro didaktickou analýzu obsahu učiva.

Dále je třeba permanentně upravovat a specifikovat procesy v oblasti změn edukačního prostředí. Jedná se o fyzikální, ergonomické a především psychosociální parametry, které jsou nezbytným předpokladem pro dosažení očekávaných vzdělávacích výsledků. Jde především o to, aby učitel mohl měnit prostředí a vytvářet podmínky pro aktivní učení s cílem umožnit dosahování vyšších výkonů v kognitivním učení a behaviorálních změn kvality a trvalosti fixace zkušeností žáků. Mimořádnou a trvalou pozornost je přitom třeba věnovat kognitivním, motivačním a regulačním aspektům pedagogické komunikace, vymezení obsahu, sociální role všech zúčastněných subjektů (žák x učitel, pedagogičtí pracovníci mezi sebou) a stanovení komunikačních pravidel.

Protože se na výchovně vzdělávacím procesu odborných předmětů účastní řada oborů a disciplín, je třeba postihnout jejich vzájemné integrované vztahy. Vytvoření této nové integrované kvality je podnětem pro metodologický rozvoj a vypracování teorie mezisystémové analýzy jako předpokladu pro integrační řešení oborové didaktiky. Integrace didaktiky odborných předmětů a její diferenciací od jiných disciplín jsou ve vzájemném vztahu. Z toho plyne, že integrace a diferenciací jsou součástí každého společenského jevu, tedy i vzdělávání, protože každý jev vypovídá nejen sám o sobě ale také o vztazích k jevům jiným. Podobně každý jev nevypovídá přitom jen svým obsahem, ale vypovídá též o přístupech a postupech, kterých jsme užili, abychom jev zjistili, popsali vyložili, zařadili a fixovali do systému profesních zkušeností. Jelikož tento fakt plně platí i o charakteru a obsahu policejní práce, je tak dostatečně odůvodněna potřeba organizovat a řídit a provádět výuku integrovaně. V přípravě učitelů na integrované zaměstnání (i na vyučovací jednotku) to znamená vystihnout, co lze z vědomostí a dovedností žáků získaných v předmětovém pojetí výuky jednotlivých odborných předmětů stanovit a využít jako společné a v čem je třeba zachovat specifiku i nezastupitelnost.

Nyní několik poznámek k didaktickým zásadám a metodám integrované výuky odborných předmětů ve středních policejních školách. K účinnosti výchovy

a vzdělávání významně (z hlediska dosažení stupně cílů vyučování a učení) přispívá dodržování normativních požadavků a didaktických zásad, které v sobě integrují složky výchovy, mají regulativní funkci a jsou principem jednoty, všestrannosti a harmoničnosti rozvoje osobnosti policisty. V této souvislosti připomínám vztahy mezi didaktickými zásadami a didaktickými kategoriemi a didaktickými pravidly.

Integrovaná výuka se vyznačuje bohatou škálou zvláštností technického a technologického základu. Těžiště výuky spočívá především v konstruktivním pojetí výuky, v praktických metodách produkčního vyučování a učení, v nichž se nejintenzivněji formují profesní dovednosti a návyky budoucího policisty. To znamená v procesu řízení vyučování implementovat vyučovací metody aktivní součinnosti žáků s učitelem, které vedou jednak k efektivnímu osvojení učiva, jednak ke splnění výchovně vzdělávacích cílů.¹⁰⁾ K úspěšné realizaci vyučovacích metod slouží materiální didaktické prostředky, k jejich metodickému zvládnutí ve výuce profesní dovednosti učitele. Nesmírně důležité jsou i vnitřní (procesuální) a vnější (organizační) podmínky, v nichž proces učení probíhá. Jelikož se zaměřuji na integrovanou výuku, připomínám některé vyučovací metody v tradiční klasifikaci. Za tradiční se považuje Mojžíškova klasifikace:¹¹⁾

- dialogické metody slovního projevu (verbální),
- metody názorné,
- metody pracovní,
- metody aktivizační,
- metody prověřování a hodnocení.
- Dialogické metody slovního projevu (verbální) spočívají v aktivním zapojení žáků do osvojování učiva prostřednictvím rozhovoru řízeného učitelem. Předpokladem jsou předchozí znalosti a zkušenosti žáků (mezipředmětové vazby, exkurze, odborná praxe ad.). Jejich předností je oboustranná aktivita učitele i žáků a bezprostřední zpětná vazba. Podle náročnosti a funkce dělíme dialog na katechetický, heuristický (sokratovský), diagnostický (kontrolní), examinační (zkušební), závěrečný, komisionální apod. Specifickou formou rozhovoru je beseda. Dialogické metody slovního projevu jsou pro učitele metodicky náročné na správné kladení otázek. V podstatě jsou základem problémového vyučování, kdy těžiště studijní aktivity přechází na žáka.
- Metody názorné umožňují na základě přímého pozorování předváděného předmětu nebo jevu poznávat jeho nejdůležitější vlastnosti. Významně doplňují metody slovní. V moderní pedagogice mají funkci ilustrační a jsou zdrojem nových poznatků. Funkční využití vhodného druhu demonstračního materiálu podporuje proces zobecnění, abstrakce a logického myšlení. Vedle skutečného předmětu nebo modelu předmětu či jeho obrazu nebo schématu účinně napomáhá učitelé didaktická technika.

10 ¹⁰⁾ Skalová, J. Aktivita žáků ve vyučování. Praha, SPN, 1978.

11 ¹¹⁾ Mojžíšek, L. Vyučovací metody. Praha. SPN, 1975

Mezi názorné metody patří pozorování a demonstrace. Demonstrační experiment plní ve výuce funkce motivační, expoziční nebo aplikační.

- V procesu modernizace vyučování odborným předmětům jsou dnes považovány za významné metody pracovní. Práce je jednak zdrojem cenných poznatků, jednak tvoří vlastní obsah vzdělání. Podstatné je, že tyto metody vždy vyžadují zvýšenou aktivitu žáků. Dělíme je na metody laboratorní, které mají ilustrační, aplikační nebo objevnou didaktickou funkci a dílenské práce (v podstatě jakákoli činnost policisty při výkonu služby).
- Aktivizační metody vyžadují zvýšený podíl aktivity každého žáka na průběhu procesu vyučování a učení. Těžiště aktivity přechází téměř zcela na žáka. Nejvýrazněji se to projevuje v problémovém vyučování (je třeba rozlišovat mezi úkolem a problémem), u metod diskusních a inscenačních (následná, skupinová a panelová diskuse, konfrontační a situační metody), v programovaném vyučování a učení (lineární, alternativní lineární a větvený program, algoritmizace či interiorizace výuky) nebo u metod samostatné práce (s odbornou literaturou, při trenážerovém výcviku). Společným znakem aktivizačních metod je překonání tradičního pojetí výuky jako předávání informací.
- Metody prověřování a hodnocení žáků mají značný výchovný význam především svou funkcí řídicí (zpětná vazba pro žáky i pro učitele) a motivační (povzbuzení, podnět k nápravě). Hodnocení je vyučovací metodou a zároveň metodou mravní výchovy. Metody kontroly výsledků studia dělíme na ústní a písemné zkoušky.

Na efektivnost edukačního procesu v odborných předmětech mají důležitý vliv i **organizační formy**. Organizační formou vyučovacího procesu rozumíme organizační uspořádání podmínek k realizaci obsahu vyučování při uplatňování vyučovacích metod, vhodných materiálních didaktických prostředků při respektování didaktických zásad. Přehled organizačních forem podle uvedených hledisek je následující:

- A. Podle způsobu organizace:
  - a) vyučovací hodina (jednotka),
  - b) praktické vyučování,
  - c) exkurze,
  - d) konzultace ve studiu při zaměstnání,
  - e) samostatná práce žáků.
- B. Podle zřetele k jednotlivci a kolektivu:
  - a) individuální vyučování (každý žák má svého učitele),
  - b) individualizované vyučování (každý žák pracuje podle svého programu za řízení celé třídy učitelem),
  - c) hromadné vyučování (předpokládá práci učitele s celou třídou),
  - d) skupinové vyučování.
- C. Podle způsobu plánování výchovně vzdělávacího práce školy.
  - a) učební plán vzdělávacího programu,

- b) učební osnovy,
- c) tematický plán,
- d) plán vyučovací jednotky (příprava učitele na vyučovací hodinu).

Tvůrčím způsobem využívané materiální technické prostředky a učební pomůcky ve výuce odborných předmětů jsou významnými činiteli při realizaci integračních procesů. Názornost výuky, kterou zprostředkovávají, rozvíjí pozornost a aktivitu žáků. Současný vývoj didaktické techniky směřuje k vytváření komplexního komunikačního systému výuky, který ale vyžaduje změnu technologie v teoretickém i v praktickém vyučování. To znamená, že:

- lze vysílat obrazy a zvuky v podstatě ze všech pracovišť školy do každé učebny a obráceně,
- obrazy a zvuky mohou pocházet od většího počtu členů výukového týmu a mohou být určeny velkému počtu žáků, buď hromadně, nebo ve skupinách,
- tento systém lze napojit na kterýkoli z vnějších zdrojů (televize, jiná škola nebo instituce, knihovna ad.),
- tento systém lze použít k programovanému řízení vyučování, k výukové demonstraci apod.,
- lze ho napojit na počítač k hromadnému uchování údajů a k jejich rychlému zpracování.
- Učební pomůcky jako nosiče didaktických informací patří svou instrumentální funkcí z hlediska základních pedagogických kategorií za cíl – obsah – metody. Jsou nástrojem řízení výuky:
- které zpřístupňují žákovi učivo různými komunikačními cestami,
- jako prameny poznání vedou žáka k aktivnímu osvojování poznatků a pracovních metod adekvátních učivu a jeho využití v praxi,
- jež poskytují žákům prostor k rozvíjení jejich schopností, zájmů a utváření postojů,
- které racionalizují a intenzifikují práci učitele i žáků.

Základní rozdělení prostředků výuky:

V procesu řízení výuky se učební pomůcky uplatňují ve stádiu:

- prekomunikativním jako podněty a nabídka informací,
- komunikativním jako zpřístupnění informací o studovaných jevech,
- postkomunikativním, kde přispívají ke zpracování přijatých informací a při přenosu poznatků do nových situací (jak v činnostech teoretických, tak i praktických).
- V procesu řízení výuky lze učební pomůcky racionálně využít v těchto funkcích:
  - jako prostředky motivace a stimulace,
  - jako zdroje informací,
  - jako prostředky systemizace poznatků,
  - jako prostředek k ovládnutí pracovních metod,
  - jako prostředky spojení školy s praxí,
  - jako prostředky umožňující realizovat diferencovaný přístup k žákovi.

Účelná dělba práce mezi učitelem a didaktickou technikou spoří čas a snižuje psychickou zátěž, učí-

tel se může lépe soustředit na obsah a na individuální zvláštnosti žákovy učení. Vytváří podmínky pro větší aktivitu žáka a jeho vyšší kognitivní výkon. Dovoluje fixovat a uchovávat podněty pedagogického působení v podobě audiovizuálních vjemů. Didaktická technika mění celkový styl práce učitele jako řídicího činitele, je nástrojem moderní komunikace informací. V samostatné práci žáků se osvědčují tzv. instruktážní soubory, které minimalizují jejich neznalost samostatně studovat a aplikačně zvládat některé praktické činnosti a technologické postupy.

V podmínkách středních policejních škol integrovaná výuka představuje výukovou technologii holistického pojetí vytváření zkušeností a formování myšlení policisty k řešení rozmanitých situací v přímém výkonu policejní služby.

Integrovaná výuka jako technologie vytváří podmínky pro rozvoj tvořivosti (kreativity) žáků a nacházení netradičních přístupů k řešení problémových situací. K tomu napomáhá např. experiment, manipulace nebo pátrání, učení z vlastní iniciativy, cvičení v samostatném myšlení a rozvíjení dovedností. Úkolem učitele je vytvářet takovou atmosféru vyučování, která vyvolává u žáků zvědavost a úsilí učit se.

Učitel žákům nesděluje hotová řešení, ale účastní se spolu s nimi analýzy faktorů, na jejichž podkladě se snaží vybrat optimální řešení synteticky zpracované konkrétní situace. Zatímco v předmětovém pojetí výuky odborných disciplín jde o dosažení porozumění vyloženému obsahu učiva a získání dílčích dovedností a návyků, v integrovaném pojetí jde o to, aby žáci prostřednictvím nalezení optimálního řešení situačního námětu na základě logického zpracování dosahovali nejen věcného porozumění, ale i jeho pochopení a fixace v souvislostech. Takto vedená zaměstnání podporují samostatné myšlení žáků na principech analýzy a syntézy, logiky i abstrakce, vytvářejí návyky profesionálních dovedností policisty. Integrovaná výuka tak umožňuje žákům, aby k řešení didakticky modifikovaných námětů využívali nejen odborných znalostí a zkušeností z předmětové výuky, ale i spontánní a aktivní tvořivost.

Dosavadní zkušenosti evokují některé otázky, nad kterými se bude třeba zamýšlet. Má-li se integrace výuky úspěšně rozvíjet, bude třeba provést některá opatření v oblasti organizační, a to v částečné (nebo v budoucnu možná i v celkové) reorganizaci školského úseku. Aby žáci byli schopni uplatnit získané zkušenosti nejen při dílčích a závěrečných zkouškách, ale zejména v přímém výkonu služby, bude zřejmě nutné nadále diferencovat a standardizovat obsah učiva a technologie jeho pedagogického transferu. V současné době je stav takový, že v oblasti organizační bylo zřízeno oddělení metodiky a integrace výuky a nový učební předmět – integrovaná praktická výuka s celkovou dotací 72 hodin. V oblasti obsahu výuky odborných předmětů a kompetencí došlo k uspořádání učiva do tematicky ujednocených bloků na základě úzkých vazeb mezi předmětovými odděleními, s tím, že určitá část výuky na specializovaných odděleních je koncipována jako praktická s prvky integrace

(celkově 319 hodin). Dosažení syntézy mezi jednotlivými vědomostmi a dovednostmi žáků, je vlastně cílem, ke kterému by měly směřovat integrační snahy v obou výše zmíněných oblastech.

Vztah mezi výukou zajišťovanou předmětovými odděleními a výukou zajišťovanou oddělením metodiky a integrace výuky lze vyjádřit následujícím schématem. Předmětové oddělení učí žáky, „co mají teoreticky znát“ a v praktických zaměstnáních, „jak mají teoretické vědomosti aplikovat v konkrétním případě.“ Předmětové oddělení metodiky a integrované výuky učí žáky „umět na základě analýzy věcného skutku syntetizovat zkušenosti ze specializované výuky odborných předmětů a správně provést veškeré odborné, taktické, etické i administrativní úkony k vyřešení problému.“ Žáci tak v komplexních zaměstnáních se šířeji navozeným a variovaným kontextem uplatňují a současně prokazují úroveň získaných zkušeností a především si fixují vědomí, že práce policistů v přímém výkonu služby není pouhou aplikací pořádkových nebo procesních opatření, eventuálně doplněných použitím vhodné obranné techniky, ale jednou z forem sociálního styku a sociální komunikace (verbální i nonverbální), které mají nejen právní aspekty a z nich vyplývající reflexi v životě dotčených osob, ale mohou mít své přesahy do ostatních sfér života společnosti. Takto vytvářené a fixované pozitivní postoje jsou jedním z cílů integrovaného vyučování a učení.

Uplatňování výše uvedeného konceptu je závislé nejen na řídicí a metodické činnosti vedoucích oddělení ve vztahu ke svým podřízeným, ale zejména na postoji ztotožnění se každého učitele s výchovnými a vzdělávacími cíli integrované koncepce výuky. Úzká součinnost mezi oddělením metodiky a integrace výuky a předmětovým oddělením tělesné a speciální přípravy, jakož i postupné vyjasňování vzájemných vazeb s předmětovým oddělením pořádkové služby přináší první pozitivní výsledky.

Integrovaný přístup vychází z obecné filozofie, že každá situace, do které policista vstupuje při výkonu služby je konfliktní nebo potencionálně konfliktní. Konflikty mohou mít rozmanitý předmět a podle charakteru interpersonální nebo intrapersonální formu.¹²⁾ Z hlediska taktiky policejní činnosti bývají situace vznikající při služebním zákroku diferencovány na situace konfliktní a situace s fyzickým násilím, které se prezentují jednak přímým fyzickým střetnutím, jednak mohou mít formu střetného boje, přepadu ze zálohy nebo situačního přepadu.^{13) 14)} Policista se v takové situaci musí, kromě činnosti směřující ke splnění cíle služebního zákroku, zaměřit na úkony:

- k předcházení vzniku konfliktu,
- k zabránění jeho eskalace,
- k zaznamenávání a reagování na podněty aktéra(ů),

12 Křivohlavý, J. *Konflikty mezi lidmi*. str. 25

13 Náchodský, Z. *Racionální obrana a útok ve služební činnosti příslušníků SNB*.

14 Náchodský, Z. *Taktika policejní akce. Služba pořádkové policie – učební text typu A*

- k vytváření podmínek pro použití donucovacích prostředků a zbraně, pokud by to situace vyžadovala.

Didaktické využití odborného problému v integrované výuce dává učiteli možnost využít následujících kroků:

- metodou řízené diskuse, která slouží zároveň k aktivizaci a motivaci žáků rozebrat sociální kontext věcného problému,
- metodou problémového rozhovoru analyzovat hlavní a vedlejší hlediska věcného problému,
- využitím inscenační hry demonstrovat způsoby možného řešení policejním orgánem,
- diskusní metodou odůvodnit zvolené postupy řešení a formulovat didaktický výstup.
- Inovaci proti dřívějšímu pojetí tzv. modelových zaměstnání lze spatřovat v tom, že zařazení diskuse o sociálním kontextu věcného problému vede k vytváření postojů u žáků. Analýza situace zase umožňuje, aby si žáci osvojili:
- dovednosti ke stanovení strategie (cíle služební činnosti),
- dovednosti stanovit si možné varianty vývoje situace a připravit si postup pro tyto varianty,
- profesionální vědomí významu, účelu a nutnosti mentální přípravy na služební zásah.
- Jaké jsou dosavadní zkušenosti a v čem může oddělení metodiky a integrace výuky přispět k dalšímu zlepšení integrované výuky v nejbližší době?
- Podle dosavadních zkušeností lze kladně hodnotit vytvoření oddělení metodiky a integrace výuky i náplň jeho činnosti.
- Vytvoření samostatného odborného předmětu integrovaná praktická výuka prokázalo své opodstatnění. Vzhledem k tomu, že integrovaný předmět obsahově pokrývá učivo ostatních odborných předmětů, mohou učitelé oddělení metodiky a integrace výuky poskytovat učitelům specializovaných oddělení kvalitní zpětnou vazbu, která povede k celkovému zlepšení kvality výuky.

Pozn.: Je skutečností, že někteří učitelé mohou takové poskytování zpětné vazby subjektivně pocítovat jako kontrolu či nepřijatelný zásah do své dosud výlučné působnosti.

Učitelé oddělení metodiky a integrace kromě zajišťování výuky předmětu integrovaná praktická výuka mají v dalším období ambice:

- koordinovat sladění cílů, metod, forem a obsahů jednotlivých vyučovacích jednotek se specializovanými předmětovými odděleními formou konzultací s vedoucími oddělení a učiteli, ale zejména organizováním instrukčně metodických zaměstnání,
- vytvářet didaktické materiály pro učitele i žáky (didakticko - metodické listy, učební texty, zvukové a obrazové učební pomůcky),
- poskytovat volné kapacity v objektu modelových učeben k dispozici ostatním předmětovým oddělením a v těchto případech pro ně plnit úkoly technického servisu,
- participovat na rozpracování metodiky bojových modelových situací s využitím simulačního střeliva FX.

Pilotní projekt, který nyní probíhá, by měl zejména sloužit k tomu, aby ověřil funkčnost rozsahu a obsahu učební látky odborných předmětů zařazené do integrované výuky, aby ověřil možnosti edukačního prostředí, výukové technologie a organizační zajištění pro takovéto pojetí vyučování a učení. Celkové seriózní vyhodnocení vzdělávacího projektu bude vyžadovat provedení pedagogického výzkumu.

Použité prameny:

Beneš, M. Úvod do andragogiky. 1.vyd. Praha: Karolinum, 1997, 129 s. ISBN 80-7184-381-4.

Beneš, M. Andragogika – filozofie – věda. Praha, Eurolex Bohemia, 2001.

Beneš, M., Heinová, H. Základy andragogiky. Praha, Ka PŘ FF UK, 1997.

Bílá kniha, str. 11. Dostupné z: <http://www.skolam.cz/INKomensky/BKniha/BKniha11.htm>

Drahovzal, J., Kilián, O., Kohoutek, R. Didaktika odborných předmětů. Brno: Paido, 1997. ISBN 80-85931-35-4.

Janovcová, M., Průcha, J., Koudela, J. Aktivizující metody v pedagogické praxi středních škol. 1.vyd. Praha: SPN, 1989, 160 s. ISBN 80-04-23209-4.

Kraus, J. a kol. Velký slovník cizích slov. Verze slovníku 2.0. Praha: LEDA, 2005.

Křivohlavý, J. Konflikty mezi lidmi.

Mojžíšek, L. Vyučovací metody. 1. vyd. Praha: SPN, 1975

Mojžíšek, L. Vyučovací metody. 3. vyd. Praha: SPN, 1998, 344 s.

Náchodský, Z. Racionální obrana a útok ve služební činnosti příslušníků SNB. 1. vyd. Praha: Naše vojsko 1984. 160 s.

Náchodský Z. Taktika policejní akce. 1. vyd. Praha: ARMEX, 1993.

Petty, G. Moderní vyučování. 2. vyd., Praha, Portál, 2002.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

Průcha, J. Moderní pedagogika. 2. vydání, Praha, Portál, 2002. ISBN 80-7178-631-4.

Skalová, J. Aktivita žáků ve vyučování. Praha: SPN, 1978.

Služba pořádkové policie – učební text typu A

Staněk, K., Gregor, M. První zásah při vysoce rizikových situacích (policisté prvního zásahu). Praha: Centurion, 1992. 22 s.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zřizovací listina SPŠ MV v Praze.

Address:

Mgr. Ing. Bc. Jiří Zlámal, PhD., ředitel

Střední policejní škola MV, Pod Táborem 102/5, 190 24 Praha 9

e-mail: spsdir@skolamv.cz

MANAŽERSKÁ KOMUNIKACE VE FORMÁLNÍ ORGANIZACI

Managerkommunikation in einer formalen Organisation

Erneker Jaroslav

Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, ČR

Souhrn:

Práce manažera ve formální organizaci je bezprostředně spojena s manažerskou komunikací, která vzniká jako produkt formální struktury. Hierarchické uspořádání organizačního prostředí determinuje základní znaky manažerské komunikace a primárních komunikačních sítí. Manažerská komunikace determinuje a ovlivňuje všechny základní etapy řídicího procesu.

Klíčová slova: formální organizace, manažerská komunikace, komunikační síť, formální a neformální komunikace.

Zusammenfassung:

Die Arbeit eines Managers in einer formalen Organisation ist unmittelbar mit Managerkommunikation verbunden, die als Produkt einer formalen Struktur entsteht.

Die hierarchische Rege~ung des Organisationsmillieus determiniert die Grundrisse der Manager-Kommunikation sowie der primären Kommunikationsnetze.

Die Manager-Kommunikation determiniert und beeinflusst alle Grundetappen des Leitungsprozesses.

Schlüsselworte: formale Organisation, Manager-Kommunikation, das Kommunikationsnetz formale und unformale Kommunikation

---

Práce manažera, jeho styl řízení, předávání a vyhodnocování důležitých informací, schopnost přesvědčit a vést lidi jsou bezprostředně spojené s optimálním fungováním systému manažerské komunikace.

Manažerská komunikace jako proces, jehož prostřednictvím se odevzdávají a přijímají informace potřebné pro realizaci pracovních úkolů, vzniká především jako produkt fungování formální organizační struktury. Účelově racionální fungování formální organizace vyžaduje určitou míru formalizace, která současně vyžaduje její relativní stabilizaci prostřednictvím organizačních pravidel a norem. Tato pravidla a normy fixují a usměrňují a determinují také obsah, formy i prostředky manažerské komunikace.

Základem je formální komunikace, která je regulována prostřednictvím oficiálních, především organizačních vztahů. Na jejich základě vznikají primární komunikační sítě, které zajišťují přenos informací potřebných ke koordinaci a řízení. Jejich prostřednictvím je zajišťováno plnění pracovních úkolů, vydávání příkazů, pokynů, návodů, instrukcí a doporučení.

Formální komunikace je orientovaná na usměrňování komunikace zaměstnanců ve směru dosahování cílů organizace. Komunikační partneři, komunikační situace, komunikační obsah a komunikační kanály jsou určované a upravované organizačními a metodickými pravidly a vztahy. Fungují vertikálním i horizontálním směrem většinou v intencích organizační struktury organizace – směrem dolů, nahoru a křížem.

Ve formální organizaci dochází k prolínání **formální a neformální komunikace**, jehož bezkonfliktní podoba napomáhá vytvářet optimální sociální atmosféru. Je však nezbytné respektovat, že neformální komunikace může mít pro organizaci také kontraproduktivní, dokonce až konfliktní důsledky.

Manažerská komunikace ve formální organizaci je determinovaná a usměrňovaná specifickým, relativně přesně definovaným **organizačním prostředím**, které je charakteristické:

- hierarchickou organizační strukturou se základními vztahy nadřízenosti a podřízenosti.
- hierarchickou soustavou organizačních norem, která determinuje a ovlivňuje uspořádanost a fungování komunikačního systému tak, aby se optimálně plnily všechny funkce organizace a jejich organizačních prvků.
- hierarchií moci a autority, která se prosazuje především jako nutnost zabezpečovat fungování struktury kooperačních vztahů mezi jednotlivými pracovníky a pracovními skupinami.
- normativní regulací a značnou formalizací.
- Organizační struktura, její hierarchické uspořádání a postavení komunikačních subjektů utváří následující **znaky** manažerské komunikace:
  - je značně formalizovaná a normativně regulovaná,
  - je asymetrická – projevuje se vyšší aktivitou komunikátora, nadřízeného ve vztahu k příjemci (podřízenému)

- používají se relativně přesné komunikační vzorce, obsahově definované kategorie a odborné termíny, odrážející specifiku pracovního prostředí, organizační strukturu a postavení jednotlivých manažerů,
- často převažuje racionální aspekt nad emocionálním, i když to neznamená, že emoce v této komunikaci zcela abscentují nebo že je potřebné jejich existenci potlačovat,
- zvyšuje se význam a potřeba zpětné vazby, která je nezbytná nejen pro získávání informací, ale také pro vytváření pozitivního sociálně psychologického klimatu.

V řídicím procesu manažerská komunikace funguje jako nepřetržitá, intenzivní interakce manažera a podřízených. Je to proces odevzdávání a přijímání řídicích sdělení a informací ve kterém se usměrňují řízení lidé tak, aby se chovali a jednali jak to požaduje manažer ve svém rozhodnutí. Komunikace je nástrojem, který ovlivňuje myšlení a jednání pracovníků organizace a je prostředkem regulace jejich činnosti v profesních pozicích a rolích.

Komunikační manažerské aktivity jsou v řídicím procesu především **ovlivňovány**:

deficitem informací a času,

- charakterem konkrétního organizačního prvku, jeho velikostí, strukturou, cílovou orientací a pod.,
- úrovní fungování komunikačního systému - technologií oznamování informací, průnikem informací a jejich motivačním vlivem na příjemce,
- profesní pozicí a statusem manažera v organizační hierarchii, jeho mocenským vlivem,
- profesní pozicí podřízených,
- skupinovým očekáváním a míněním,
- pravděpodobností deformace informací a působením komunikačních překážek (překonávání odporu lidí i prostředí, prosazování argumentů proti názorům rozporným a nežádoucím z hlediska potřeb realizace rozhodnutí),
- úrovní stimulace a motivace v oblasti postojů k činnosti realizátorů rozhodnutí,
- konkrétní úrovní komunikační kompetence policejního manažera a realizátorů rozhodnutí,
- úrovní soudržnosti a charakterem vztahů v řízeném organizačním prvku.

Základním teoretickým východiskem pro zkoumání vlivu manažerské komunikace na řídicí proces, je jeho členění na dvě etapy řízení:

- o etapa řešení problémů a rozhodování,
- o etapa zabezpečování a realizace rozhodnutí

Komunikace v etapě řešení problémů a rozhodování

Základním obsahem etapy řešení problémů a rozhodování je proces řešení řídicích problémů, který v zásadě zahrnuje komparativní vztah mezi realitou řešeného problému a modelovou představou jeho řešení. Představuje algoritmus relativně přesně stanovených kroků

(činností), které vedou od identifikace a formulace řídicího problému k výběru optimální varianty jeho řešení a k přijetí rozhodnutí. Výsledkem a výstupem je **řídicí rozhodnutí**, které vstupuje jako základní vodítko do etapy realizace rozhodnutí.

Manažerská komunikace ovlivňuje tuto etapu především prostřednictvím procesu **vysvětlování řídicích problémů**. Jeho podstata spočívá v odhalování vnitřních i vnějších vztahů, příčin a následků, jejich geneze i možného zániku. Jádrem takového přístupu je i objasňování odpovědnosti za vznik a rozvoj událostí, které je možné chápat jako příčinné. Bez příčinného, etiologického přístupu dospívá subjekt řízení pouze k subjektivistickým nebo formálním rozhodnutím.

Komunikace v etapě zabezpečování a realizace rozhodnutí

Proces realizace rozhodnutí je sociálním procesem zahrnujícím sociální interakci, manažerskou komunikaci a řídicí kooperaci. Je vyústěním procesu rozhodování a základní součástí řídicího procesu v organizaci.

Proces zabezpečování a realizace rozhodnutí považujeme za syntézu řídicích činností včetně procesu shromažďování, zpracovávání a komunikaci informací, fungování komunikačních sítí, usměrňování činnosti realizátorů - jednotlivců i pracovních týmů..

V tomto procesu plní manažerská komunikace následující **úkoly**:

- o oznamování informací o metodách řešení problémů,
- o oznamování obsahu řídicího rozhodnutí,
- o oznamování pravidel vzájemné komunikace,
- o získávání informací a názorů na řešení problémů,
- o stimulování a motivování pracovníků.

Pro nadřízeného je v realizačním jednání důležitý bezprostřední, živý komunikační kontakt s podřízenými, protože minimalizuje možnost zkreslování informací a napomáhá vytvářet pozitivní interpersonální vztahy. Bezprostřední interpersonální komunikace bývá často účinnější než komunikace zprostředkovaná. Je tomu tak proto, že:

- o bezprostřední komunikace umožňuje větší pružnost obsahu a formy komunikace, dovoluje pozorovat neverbální komunikaci a pružně přizpůsobovat směr i obsah komunikace,
- o je možné zdůrazňovat existenci pozitivních i negativních sankcí pro případy splnění nebo nesplnění komunikovaných požadavků,
- o mnozí lidé důvěřují názorům a požadavkům bezprostředně sdělovaných osobami ke kterým mají důvěru a které mají vysokou osobní autoritu,
- o bezprostřední komunikační akt umožňuje efektivněji využívat objasňování, přesvědčování a další aktivizační komunikační postupy,
- o bezprostřední interpersonální komunikace lépe vyhovuje požadavkům na uplatňování participačního stylu vedení lidí.

Systém manažerské komunikace by měl zabezpečovat, aby tvorba a přenos informací fungovaly s optimální pružností, spolehlivostí a pohotovostí, aby byly v maximální míře redukovány následující **komunikační bariéry**:

1. Na straně komunikátora a příjemce

- stresový psychický stav,
- netrpělivost,
- nerespektování konkrétního práhu vnímání,
- nízká komunikační kompetence,
- nesrozumitelné vyjadřování myšlenek, názorů a informací,
- nepřiměřenost informací a jejich zkreslování,
- neobjektivní hodnocení komunikačního partnera, nedůvěra či averze, předsudky,

2. Komunikační bariéry v kódování a dekódování

- nevhodná forma odevzdávání komunikačního sdělení – dlouhá sdělení, používání rýze odborných výrazů, chybně vnímané a interpretované poznatky,
- používání bezvýznamných slov – slova se opakují a tím se zpochybňuje celé komunikační sdělení,
- sdělení není vnímáno komplexně a tak dochází k deformaci komunikačního záměru,
- absolutizace určitého komunikačního prostředí,
- nepřiměřené zdůrazňování detailů

3. Bariéry v komunikačních kanálech

- deformace sdělení v průběhu toku komunikačním kanálem,
- filtrování sdělení a jejich účelové modifikování, jejich zpomalování a rozptylování.

Fungování formální organizace je podmiňováno nejen organizačním prostředím, ale také strukturou **osobnostních vlastností** zúčastněných subjektů. Organizační prostředí nepůsobí přímočaře, ale transformuje se přes osobnost lidí, přes jejich potřeby, zájmy, hodnotové orientace a postoje. Především zde je potřebné

uplatňovat hodnotově racionální přístup, organizovat systém stimulů, podněcující lidi k chování shodnému s vykonávanou pracovní činností, vytvářet systém motivací a sankcí, který usměrňuje jednání a chování jedinců i skupin v souladu s cíli organizace. Jde o formální propojení osobnostní, strukturální, komunikační a činnostní stránky formální organizace, která vede ke standardizaci a integraci organizační struktury i řídicích procesů se zřetelem k realizaci individuálních i společenských potřeb a cílů.

I když je manažerská komunikace regulovaná a determinovaná institucionálně, neznamená to, že je statická, neměnná nebo pasivní. Především zde se musí projevit tvořivé komunikační dovednosti využívat regulační, informační i stimulační potenciál komunikace pro ovlivňování činnosti podřízených pracovníků.

Literatura:

- ERNEKER, J. *Komunikácia v riadiacej činnosti*. Bratislava: Akadémia PZ, 2002. 110 s. ISBN 80-8054-245-7.
- GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, 1992. 647 s. ISBN 80-85605-28-7.
- GERTLER, L.: *Riziko a riziková komunikácia*. Krízový manažment. Vedecko-odborný časopis FŠI ŽU v Žiline, roč. 3, 2004, č. 2, s.40-45. ISSN 1336-0019.
- KELLER, J. *Sociologie byrokracie a organizace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. 191 s. ISBN80-85850-15-X.
- MURDZA, K. *Sociológia. (názorné pomôcky)*. Bratislava: Akadémia PZ, 2002. 76 s. ISBN 80-8054-248-1.
- NOVÝ, I., SURYNEK, A. *Sociologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada Publishing, 2002. 192 s. ISBN 80-247-0384-X.
- REKTOŘÍK, J., ŠELEŠOVSKÝ, J. *Strategie-komunikace-řízení*. Díl IV. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 128 s. ISBN 80-210-2957-9.
- SKOŘEPA, L., ERNEKER, J., *Řízení a manažerské dovednosti*. České Budějovice: VŠERS, 2006. 139 s. ISBN 80-86708-14-4.
- SZARKOVÁ, M. a kol. *Komunikácia v manažmente*. Bratislava: EKONÓM, 2002. 198 s. ISBN 80-225-1585-X

Address:

prof. PhDr. Jaroslav Erneker, DrSc.
Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s.
Žižkova 6, 370 05 České Budějovice
e-mail: erneker@vsers.cz

OBRAT V JAZYKOVĚDĚ

Wendung in der Linguistik

Korostenski Jiří

Pedagogická fakulta JU, České Budějovice, ČR

Souhrn:

Vývoj vědy směrem ke kvalitativně vyšším výsledkům probíhal vždy na pozadí konfrontace tradičních a modernistických směrů. Článek se zabývá komplexním popisem procesu probíhajícího v současné lingvistice – vznikem a vývojem metod kognitivní lingvistiky ve srovnání s tradičním jazykovědným strukturalismem. Přestože dosavadní diskuse na uvedené téma v odborné literatuře působí dojmem neslučitelnosti obou směrů, v důsledcích jsou oba směry spíše ve vztahu komplementarity. V praxi to znamená, že kognitivní lingvistika staví na výsledcích strukturního bádání a rozvíjí jej.

Klíčová slova: posun v lingvistice, strukturalismus a kognitivismus v symbióze

Zusammenfassung:

Die Entwicklung der Wissenschaft im Hinblick auf qualitativ höhere Ergebnisse verlief stets vor dem Hintergrund der Konfrontation zwischen traditionellen und modernistischen Richtungen. Der Artikel befasst sich mit einer Komplexbeschreibung des Prozesses, der in der aktuellen Linguistik verläuft – durch die Entstehung und Entwicklung von Methoden der kognitiven Linguistik im Vergleich mit dem traditionellen linguistischen Strukturalismus.

Obwohl die bisherige Diskussion über dieses Thema in der Fachliteratur einen Eindruck der Unvereinbarkeit macht, stehen beide Richtungen in letzter Konsequenz vielmehr in einer Beziehung der Komplementarität. In der Praxis heißt das, dass die kognitive Linguistik auf den Erfolgen der strukturellen Forschung baut und sie weiter entwickelt.

Schlüsselwörter: Entwicklung der Wissenschaft, Strukturalismus und Kognitivismus in Symbiose

---

Předpoklady vzniku kognitivizmu v lingvistice

Již delší dobu probíhá proces zásadních změn v lingvistickém bádání, v němž ustupuje do pozadí dominantní a všeobjímající strukturalistické pojmání jazykových jevů. Přesto nástup kognitivního směru v lingvistice nebyl ani náhlý ani frontální. Na rozdíl od strukturalistické lingvistiky, jež vznikla přímo jako program jazykovědy 20. století a jako takový byl zformulován pouze jedním představitelem, Ferdinandem de Saussurem, se kognitivní lingvistika rodila daleko pomaleji na půdě řady disciplin. Lingvistika sama mezi nimi nesehrála rozhodující úlohu teoretického základu, ale měla spíše doplňující, aplikovaný ráz a podřídně metodický charakter, který byl prezentován v podobě dílčích srovnávacích prací. Kromě gramatických a lexikálních studií se např. v rusistice pěstovala tradiční lingvistická vlastivěda při výuce cizinců (Анп – Bier). Dalším důležitým momentem je okolnost, že v současné době, kdy se zmíněný směr v jazykovědě prosazuje, nemá dosud přesně zformulovaný předmět a směr studia, stejně tak ji nereprezentuje alespoň jedna všeobecně uznávaná autorita.

Teoretický základ kognitivizmu v lingvistice vznikl tentokrát na půdě jiných disciplin, jako je kognitivní psychologie, především ale fenomenologická filozofie, zastoupená především M. Heidegerem, u nás pak nacházela oporu v dílech vynikajícího filozofa Jana Patočky (Va).

I když by se mohlo na první pohled zdát, že mezi tradiční lingvistikou, reprezentovanou v tuto chvíli strukturalistickým směrem a jazykovědou vymezující se jako kognitivní, existují zásadní rozpory, není tomu tak. Oba směry studují funkci, obsah, strukturu i segmentaci jazyka. Rozdíl je v přístupu a rozsahu předmětu výzkumu. Pokud strukturalismus studuje jazyk na funkční bázi, vychází nejenom z terminologie přírodních věd, ale přebírá i názorové pohledy na jeho vnitřní uspořádání – strukturu jazyka. Kognitivní lingvistiku zajímají obdobné problémy s tím, že překračuje úzký rámec jazykovědy ve vlastním slova smyslu a snaží se pohlédnout do „okolí“ samotného jazyka a tím uplatnit i jiný přístup k řešení aktuálních otázek. Jak se vyjadřuje J. Patočka „*Svět vědeckých teorií, redukci a zobecnění – a přirozená lidská zkušenost, přirozený svět, svět žitý a každodenně zakoušený – to jsou dva zcela rozdílné kontexty.*“... „Člověk nezačí-

ná svou zkušenost nikdy od začátku, nikdy nepřijímá chaos, ale svět. V tom je korelace člověka a světa. Proto přirozený svět není dílem našeho konání: toto konání je zapuštěno do něčeho před námi, co v nás i s námi funguje“ (Pat b).

Fenomenologie totiž obrací pozornost lidí k přirozené podstatě světa, „zpět k věcem samým“ a tím se podstatně odlišuje od „vědní“ vědy. Tradicionalisticky (rozuměj strukturalisticky) binární pojetí vyhraněné dichotomie jazyka a řeči s dále přesně navazujícími subkategoriemi ztrácejí na své původní vyhraněnosti a z vazeb se stávají spíše mosty, spojnice pro přechod do dalších „prostorů“. Původní přísná separace ztrácí smysl a lze hovořit o volně prostupném prostoru s určitými uzlovými body jakožto klíčovými činiteli v určitých vztazích, což bylo popsáno v různých obměnách v teoriích o **prototypch** (Ro), poněkud jinak v pojetí **stereotypů** (Bart - Tok) či v **idealizovaných kognitivních modelech** (Lak - John).

Sémantika a její podstata

Podstata modernistického pohledu tkví především v odlišném chápání počátečních fází percepce řečové činnosti. Jde o to, že při vlastní percepci řečové činnosti člověka se uplatňují stejné mechanismy jako při akustickém vnímání např. hudby nebo vizuálním podnětu čehokoli (Pax).

Mnozí badatelé-lingvisté začínají ve svém arzenálu využívat metody disciplín, jakými jsou psycholinguvistika, psychologie gestaltů, kognitivní psychologie, hermeneutika a další. Do lingvistiky proniká i terminologie uvedených disciplín: **pozadí/figura**, pravidla o **přednosti, teorie prototypů**. Důraz na prioritu sémantiky se stává realitou, z níž vyplývá rovněž i větší propojenost kognitivní sémantiky s obecně lidskými principy lidského chování a jednání (kognitivizmus). Antropocentrismus se tak stává nejobecněji formulovaným východiskem pro jakýkoli výzkum z pohledu kognitivní lingvistiky.

Nelze ovšem opomenout, že i klasický strukturalismus uznával vztah mimojazykové skutečnosti a lexikální sémantiky přirozeného jazyka včetně podstatných proměn v procesu formování významové entity od jeho předobrazu v podobě denotátu a jeho konečným ztvárněním. Nicméně kognitivní lingvistika došla ještě dále. Celková projekce mimojazykové reality zde vytváří celý systém pod názvem **jazykový obraz světa**. V praxi to znamená, že tímto „filtrem“ na bázi kognitivního chápání světa, tj. relevantního okolí se odráží pouze její část, přičemž i ta je modifikována a limitována řadou faktorů. Proto nejsou odráženy lidskými smysly nepostihnutelné jevy, jako jsou různé zvuky, vizuální podněty apod., které spadají do oblasti mimo běžné lidské smyslové poznání člověka. Ani jednotlivé smysly si totiž nejsou při vytváření jazykového obrazu rovnocenné a prioritu mají jednoznačně vizuální smysly. Selektivnost zůstává nejpodstatnějším

konstitutivním prvkem modelů **jazykového obrazu světa**.

Omezení tudíž vycházejí jak z vlastní podstaty hlubinné struktury jazyka, kdy jedna a tatáž báze může být jazykem zpracována odlišně, tak jsou zde i vlastní, specifická kulturní omezení každého jazyka. (Pax) Aníž si běžní mluvčí v jednotlivých národních společnostech uvědomují, existují vždy celé soubory pravidel, které mnohdy zcela odlišně od ostatních jazyků a kultur zpracovávají některé jevy a procesy spjaté se základními pojmy jako čas, parametrické charakteristiky jevů jako *vysoký, hluboký, tlustý, nízký*, stejně tak i postavení pozorovatele vzhledem k jeho základní orientaci *nahoře, dole, vpředu, vzadu* apod. Uvedené rozdíly se pak promítají do konkrétního jazykového vyjádření a mnohdy mají překvapivě odlišné ztvárnění v různých jazycích.

Lexikální význam zcela nově?

Odlišné pojetí jazyka se ze zcela pochopitelných odrazilo i v konstrukcích lexikálního významu. Jestliže přísné strukturalistické pojetí sice přiznávalo lexikálnímu významu charakter **entity**, přesto jej nejradije uzavíralo do stroze vymezeného rámce jednoduchého jazykového znaku. Takto byl vždy pojmán soubor relativně omezeného počtu sémantických rysů s distinktivní funkcí na pozadí dalších znaků uvedeného typu, např. v rámci sémantického pole. Rámcem pro jeho vymezení se stává nyní stále více **jazykový obraz světa** (Mach – Šve).

Skládáním nejmenších dále nedělitelných sémantických rysů významu se opatrně připouštěla existence dalších spojů, které lexikální význam začleňovaly do širších souvislostí. Existence tzv. širšího významu se sice připouštěla, nicméně zpočátku pouze v deklarativní rovině. Teprve později se postupně začalo prosazovat prohloubené studium lexikálního významu (Ně). Rozsáhlé teoretické i materiálové práce již dříve přinášely důkazy o neobyčejné složitosti a podstatně širší ukotvenosti lexikálního významu v jeho struktuře, která se lišila od strukturalistické koncepce, později dokonce převedené do matematického pojetí. Přesto tradiční pojetí stále dominovalo a nepřipouštělo jakékoli změny v chápání lexikálního významu (Kom).

I když je podstata lexikálního významu ve zjednodušené podobě velmi blízká strukturalistickému pojetí, přesto se oba pohledy diametrálně liší ontologicky i gnozeologicky. Modelová struktura v novém pojetí vychází z kontrární pozice a na významy se pohlíží nejdříve v nejširších dimenzích, které mají styčné plochy s vizuálními, představovými a posléze bázovými metaforickými strukturami. Teprve jejich odpovídající konstrukce umožňuje celostní chápání jednotlivých objektů, což umožňuje jejich snazší uchopení a popis. Samotný proces na rozdíl od strukturalismu opět probíhá komplexně a objekt je nahlížen jako celek. Nejde o prázdný teoretický konstrukt, ale o fakt, že určité

části objektu jsou z hlediska významu podstatnější a další pak méně. Ve výsledku tyto nejsou pojmenovány, nehrají podstatnou roli, což se odráží v návazných významových souvislostech (Pax). Příkladem může být barevná stálost objektů, kterou lexikální význam neodráží, stejně jako difúznost různých významových struktur při uznání prototypické organizace slovní zásoby.

Svět jako prostor

Máme tělo, žijeme v prostoru a čase. To jsou základní premisy, ze kterých musíme vycházet při modelování prostředí, které nás obklopuje. I naše tělo se vymezuje na pozadí okolního světa a ostatní jevy považujeme za vnější, mimo nás (Lak – John). Obdobně nahlížíme i na další objekty, které nás obklopují. Pokud není tato hranice zcela zřejmá, **jazykový obraz** ji vyrobí a jako takovou ji i prezentuje (Lak – John).

Fyzikální pojetí času v podstatě nic nevypovídá o **skutečném, lidském** prožívání času. Výsledně má **lidský** pohled více dimenzí, což koresponduje posléze i s jazykovým vyjádřením. Všeobecně rozšířená klasifikace času jako **minulosti, přítomnosti a budoucnosti** má své podstatné a konkrétní projevy v jeho pojmání a tím i myšlení. Minulost „vidí“ celek lidského života, i když jednotlivosti jsou reálné, výsledkem je přesto imaginativnost prolutá realitou a naopak. Ve filozofii pak hovoříme o úloze a funkci mýtu. Mýtus tudíž nezná svobody, kromě obrazu (Pat). Opačné chápání je u budoucnosti, která se jeví jako svobodná. Víra, která reprezentuje volbu, nás posunuje vpřed. Ovšem středobodem nejvyššího jsoucna člověka je pak pojetí přítomnosti v Patočkově vyjádření: *“Naproti tomu tím, že zpřítomňujeme (jednotlivosti), umísťujeme je do celku, který již musí být, potřebujeme nerozdílnost, která skrze naše habere mluví a která je hlubší než každé habere. Habere je v napětí k esse, které nicméně nechtěně s sebou nese a vyjadřuje. Domnívající se, že mluvíme sami, jsme ve skutečnosti kusem mluvy bytí, která nezpřítomňuje, nýbrž naopak praví vždy něco více než přítomnost. Jelikož jazykové zpřítomňování a dorozumívání je možné toliko tím, že se chceme zmocnit celku, je tento celek nevýslovně v každém jazykovém pokusu přítomen“* (Pat).

Filozofické nazírání času ovšem nesmíme zaměňovat pojetím času v **jazykovém obrazu světa**. Nelze též z pochopitelných důvodů vyloučit poměrně úzké souvislosti mezi uvedeným pojmáním času a jazykovým ztvárněním. Zdá se, že oním styčným bodem vždy bylo a je zhmotnění jinak abstraktní kategorie. Schopnost lidského myšlení abstrakci konkretizovat a zařazovat ji do odpovídajících souvislostí, jak filozofických, tak i jazykových, otevírá lidskému myšlení další možnosti zpracování a nazírání, přičemž teprve jeho personifikace a konkretizace nabízí jazykové ztvárnění.

Vztah jazykového obrazu a klasická geometrie

I když se v jazykovědě již dříve objevovaly spontánně myšlenky o tom, že prostor popisovaný klasickou Euklidovou geometrií je jiný než ten, který používáme v jazyce (Bier b – Anp), přesto až kognitivní lingvistika začala otázku systematicky studovat. Ukázalo se, že tradiční euklidovský pohled na svět, jak si ho osvojili lingvisté v průběhu svého předchozího vzdělání, do značné míry vytvářel a mnohdy ještě vytváří zcela odlišný filtr pro chápání světa, než jak jej umožňuje a realizuje jazykový obraz světa. Jeho podstata spočívá nikoli v chápání dílčích pojmů, ale v celkovém pohledu. Podle některých lingvistů právě **topologické typy** (beztvare, ploché, kulovité apod.) objektů mají rozhodující úlohu pro organizaci prostoru ve smyslu jazykového obrazu světa. Kognitivní lingvistika pak v jejich pojetí nabízí dílčí fragmenty jazykového obrazu světa, který se bezpochyby liší podle jednotlivých jazyků a kulturních systémů (Tal). Jejich srovnání a analýza je tak jedním z nejdůležitějších a zároveň nejnáročnějších úkolů, který musí lingvistika v současnosti řešit.

Antropocentrismus – předpoklad změny

Lidé žijí a pohybují se v určitém prostředí. Proto základem smysluplné existence člověka je schopnost vytvářet časové a prostorové představy a pořádat je do smysly a jazykem uchopitelné podoby s návazností na konkrétní kulturní společenství s jeho obrazem světa. I když v konkrétních případech pozorujeme rozdíly, zesílené diachronickou diverzifikací, přesto můžeme konstatovat některé společné znaky alespoň pro některé kultury a tím i jazyky. Jde především o pojmové chápání ve vztahu k **normě**, která má v jazykovém obrazu světa téměř univerzální ráz. Pro konkrétní ilustraci jsme zvolili, podle našeho názoru, nejvýznamnější a v moderní lingvistické literatuře kognitivního zaměření též nejčastěji zmiňovanou. Jde o jednotlivé aspekty podílející se na konstituování jazykového obrazu světa. Budeme proto sledovat pojetí **normy a) délkových rozměrů, b) postavení pozorovatele a jeho vztah k okolnímu prostředí, c) projekce do slovní zásoby prototypického pojetí**.

Pokusíme se nastínit úlohu jednotlivých složek ve zmíněném mnohotvárném procesu. Základ je tvořen pojmovým zpracováním délkových rozměrů v souvislosti s normativním uspořádáním v konkrétním kulturním společenství. Jsme si vědomi relativity pojmu **norma** nejenom v poměru ke konkrétním individualitám kulturní pospolitosti, ale i k ostatním společenstvím v synchronním i diachronním pojetí. Právě z tohoto důvodu abstraktně pojímaná **norma** je jako určitý průnik všech konkrétních pohledů, názorů a pro určitý konkrétní historicky vymezené období a kulturní společenství lidí se stává prvkem relevantním a relativně stabilním. Pokud by takový

neexistoval, značně by se snížila možnost konstruovat smysluplný pojmový systém člověka. Proto je **norma** v širokém slova smyslu nejpodstatnějším orientačním prvkem. Chápeme ji nejenom v úzkém slova smyslu pro konkrétní parametry údaje předmětů, ale také jako běžný stav interakce člověka s okolím a jeho komunikativní ztvárnění. Z nich totiž vychází další hodnocení ke zpracování předmětů, což bezprostředně ovlivňuje sémantiku slov.

a) Zmíněné **normy** se mohou v konkrétních případech více či méně lišit, přičemž máme na mysli nejenom základní pojmové určení parametrů jako je **délka, výška, šířka, hloubka, tloušťka** apod., ale také jejich poměr k normativnímu zařazení v konkrétních kulturně historických podmínkách. Odlišně bude např. chápána výška lidského jedince jako **norma** platná v kulturních společenstvech např. Pygmejů a Holanďanů, ale rozdíly budou jistě i např. mezi Američany a Bělorusy. Zásadním faktorem v tomto pohledu je ovšem kvantifikace jednotlivých dimenzí vzhledem ke tvaru označovaného předmětu, jeho poloze ve sledovaném prostoru a výslednému pojmovému zpracování. Předmět budeme popisovat jako **vysoký**, pokud hodnocený předmět(jev) dobře známe v jeho obvyklém funkčním kontextu. Antropocentrismus se projeví ale též v tom, že u předmětů a jevů naprosto neznámých se etalonem stává **výška** samotného mluvčího či jiných známých objektů.

I z minimálního kontextu přívlastkového adjektiva a substantiva jsou zřejmá normativní omezení pro jednotlivé dimenze. (Bier a) Stačí pohled na jednoduchou tabulku:

1a velký vůz	b dlouhý vůz
2a velká koule	b dlouhá koule ?
3a velká čára ?	b dlouhá čára
4a vysoká ohrada	b dlouhá ohrada
5a vysoký stožár	b dlouhý stožár

Spojení 1a tak indikuje všechny tři dimenze, 1b pouze jednu. 2a neoznačuje rozměr, ale vzdálenost od pomyslného středu a tím i objem, poněvadž se jedná o tzv. ideální tvar, tj. se stejnou vzdáleností od středu. Z uvedeného vyplývá, že 2b nesprávně lokalizuje nejenom dimenzi, ale tím i celé spojení. Rovněž tak 3a nelze považovat za správné, poněvadž objekt předpokládá pouze jednu dimenzi, jak je uvedeno v 3b. To implikuje vztah adjektiva velký jako univerzálního rozměru s tím, že označuje i objem a plochu. Ve 4a, b se obě adjektiva vztahují k různým rozměrům a konečně v 5a, b charakterizují různá adjektiva stejnou dimenzí v odlišné mimojazykové situaci. Uvedené příklady tak ukazují obecnou závislost mezi dimenzí, jejím pojmovým zpracováním, mimojazykovou situací a slovním vyjádřením.

b) Jazykové chápání (jazykový obraz světa) zahrnuje i další aspekty, ovlivňující užití klasifikace rozměrů v konkrétní situaci. Postavení pozorovatele totiž ovlivňuje určitý úhel náhledu a s ním i relevantnost

jednotlivých aspektů. Určitý předmět může pozorovatel klasifikovat jako široký(úzký), pokud jej lze pozorovat z pomyslného středu, nebo jako dlouhý(krátký), pokud stojí na jeho jednom konci. Kromě postavení pozorovatele jazyk pracuje s další relevantní kategorií. Mohli bychom ji nazvat hierarchií funkčnosti složek. Pro jazykové pojmenování rozměrů je rozhodující nikoli geometrické a matematické vidění, ale funkčnost jednotlivých součástí pojmenovávaného objektu. Charakteristikou hluboký nelze charakterizovat veškeré předměty, byť by byly z geometrického hlediska podobné, takto mohou být popsány např. křeslo, skříň. Přestože podobného tvaru jsou i stoly a židle, nelze je tímto adjektivem označovat, poněvadž v jazykovém obrazu nesplňují stejná funkční kritéria, která by v normálním užívání reflektovala právě hloubku nádoby jako relevantní rys.(Pax)

Podstatná je z hlediska jazykového chápání světa také postavení a orientace sledovaných objektů. Předměty a jevy mohou mít polohu neměnnou, tj. fixovanou v prostoru, bez možnosti její změny, např. jáma, jezero, propast. Některé však svou polohu mění, např. hrnce, sklenice, některé druhy nábytku apod. Zde se uplatňuje norma podle jejich běžného užívání, tudíž i pojmenování rozměru se nemění, i když např. talíř otočíme dnem vzhůru. Přesto ani v této kategorii není rozměr hluboký použitelný pro pojmenování všech zmíněných objektů. Pouze ty předměty, jejichž užívání reflektuje pojem hloubky ve smyslu nádoby lze takto pojmenovat. Existuje také pojem kontextové závislosti, kdy předmět(např. klobouk) získává orientaci podle kontextu.(Pax)

Postavení pozorovatele má rovněž distinktivní funkci zejména při hodnocení některých typů objektů a to těch, které hodnotíme jako nádoby. Pokud se totiž nachází uvnitř, hodnotí rozměr jako hloubku a při vnějším postavení jako výšku. Pro klasickou geometrii takové aspekty nejsou relevantní.

Podstatnou roli hraje ovšem i materiál, z něhož je předmět zhotoven a tudíž i jeho pojmové zpracování ve vědomí člověka: Dlouhý provazový žebřík visel z paluby parníku. (Анп) Zahradník nesl dlouhý dřevěný žebřík. Vysoký žebřík stál opřen o kmen višně.

c) S prototypickým pojetím slovní zásoby lingvistika pracovala již dříve, ovšem ucelený pohled na asymetričnost vztahů v rámci sémantických skupin jakými jsou např. ptáci, skot apod. zpracovala na experimentálním materiálu americká psycholožka Eleonora Rosch.(Лак)

Neúplnost všech prototypických znaků v rámci celých skupin pak ovlivňuje různé postavení jednotlivých členů skupiny a řadí je na různé stupně v pomyslném žebříčku celé organizace. Proto také dochází k neostrému pojetí zmíněných členů slovní zásoby a tím i jejich nejednoznačné interpretaci, což zároveň přímo ovlivňuje škálu spojitelnosti a šíří jejich kontextů. Zde je nutné připomenout, že jsou to právě předmětná jména, která na rozdíl od sloves nejsou vázána na přesně vymezené kontexty se všemi souvisejícími

důsledky. (Pax) Pokud hovoříme o vágnosti významu, jeho šíří, případně pochybujeme o možnostech jeho užití v různých kontextech, musíme mít vždy na mysli příčiny každého konkrétního jevu.

Spojitelnost a komunikativní organizace slovní zásoby

Gramatické a lexikální kategorie. Zřejmě i méně nápadné anomálie v nejrůznějších gramatických kategoriích přirozených jazyků byly známy již dříve, nicméně jejich povaha nebyla soustavněji studována v sémantických souvislostech. Přesto i takové výsostně gramatické kategorie jakými jsou slovesný vid a číslo podstatných jmen jsou ve svém užití značně závislé na lexikální sémantice lexému a komunikativní organizaci vyšších celků. Např. rozdíl v užití prefigované a neprefigované varianty nedokonavého vidu ve větách «От нечего делать он **жег** бумаги» a «Опасаясь обыска, он **сжигал** бумаги» je motivováno účelovým významem prefigovaného tvaru, který více odpovídá celkovému komunikativnímu zaměření více než varianta první.

Podobné analogie nalézáme rovněž v kategorii čísla podstatných jmen, kde „defektní“ užití množného čísla ukrývá i jiný než druhový význam – např. *соки, спирты, вина, газы* apod. Ještě byl vyčleněn např. význam **souboru** *колеса(машины), струны(гитары)*, přičemž párové předměty (*сапоги, гусеницы, руки*) tvoří subkategorii **souboru**. V případě nepevně fixovaného množství mluvíme o významu skupin (*спички, краски, карандаши*).

Podstatně se změnil i pohled na kategorii pádů. Pádová gramatika byla od doby R. Jakobsona až po R. Mrázka orientována výhradně gramaticky, přičemž za řídicí prvek, určující výběr a funkci jednotlivých aktantů, bylo vždy považováno sloveso. Nově se uvedené role přesouvají nejenom směrem k aktantům vázaným na sloveso, ale v teorii se rovněž prosazuje názor, že kategorie pádu sama o sobě disponuje významovou dominancí, která vyvíjí dostatečnou sílu k vytváření určitých konstrukcí. Zmiňován je zejména slovanský instrumentál. Podnětnou se jeví hypotéza o významu **pozorovatelnosti** srovnávacího instrumentálu, který je široce pojímán jako smyslový vůbec. Uvádějí se dva příklady: *бросало, как щепку, он воевал как Наполеон, он смотрел/глядел Наполеоном*. První a druhý příklad vylučují instrumentální vazbu proto, poněvadž celý proces vyjadřuje složitý komplex vnitřních pocitů, který nelze zvnějšku pozorovat. Třetí příklad za podobného lexikálního obsazení umožňuje instrumentální variantu. Vysvětlením je zde možnost **pozorovatelnosti**.

V případě lexikálních kategorií jsou sledované vztahy ještě méně zřetelné a lze je prokázat po detailní analýze rozsáhlého lexikálního materiálu. Tak se podařilo stanovit např. vztah **částí a doplňků**, přičemž existuje rozsáhlá škála přechodného pásma ve smyslu

jazykové neoddělitelnosti jednotlivých částí od celku směrem k charakteristice komplementarity. V podstatě lze vyčlenit tyto skupiny: a) **zásadně neoddělitelné** jsou ty části, které vytvářejí pouze genitivní konstrukci bez možnosti transformace do předložkové vazby s **om** (*край стола, гребень холма, угол комнаты*), b) **podmíněně oddělitelné**, kdy genitivní konstrukci lze nahradit předložkovou vazbou s **om** (*ножка [om]стула, воротник [om] пальто, рука [om] куклы Кирры*) c) **doplňující** určitý pojem pouze s předložkovou vazbou, kdy jsou přesně stanoveny funkce doplňujícího a doplňovaného členu (*ключ от шкафа, наволочка от подушки, пояс от пальто*).

I když uváděné příklady nerepresentují soustavnější pohled na komunikativní organizaci slovní zásoby, přesto zde lze provést dílčí závěry. Spojení celých řad pak vytváří v uvedeném pojetí odlišné „komunikační centrum“. V případě atributivních konstrukcí se jím stává přídavné jméno, vystupující zde jako určitý sémantický **operátor**, který působí na nejvýznamnější část smyslové složky substantiva. Obdobně se chovají i adverbia ve spojení se slovesy. Ta rovněž ovlivňují pouze tu část slovesné sémantiky, která tvoří komunikativní **centrum** lexému, což umožňuje mluvit o pojmu **komunikativní shoda**.

Komunikativní organizace

Nový pohled na funkční postavení jednotlivých slovních druhů jako jsou substantiva, adjektiva, slovesa i adverbia do značné míry mění tradiční pohled na předpokládanou dominanci slovesa jako ústředního, centrálního prvku výstavby věty. Při detailnější sémantické analýze ostatních, dříve okrajových slovních druhů, byla již dnes prokázána opodstatněnost jejich sémantické relevantnosti při výstavbě minimálních spojení i vyšších celků – textů.

Lze se odůvodněně domnívat, že takto pojmávaná proporcionalita je hluboce ovlivněna historickým vývojem řady slovních druhů, které jsou z hlediska diachronie obsahově i formálně propojeny společnými prvky. Jde např. o kategorii slovesného aspektu, v němž bylo prokázáno, že sufixy indoevropského slovesného aspektu se shodují se jmennými. (Кпа) Uvedený posun v chápání sémantických závislostí je vyváženější a odpovídá více kognitivnímu pojetí jazyka, v němž se opouští přísně formalizované pojetí výstavby věty a textu, aniž by se v jakýkoli moment ovšem rezignovalo na nutnost vědeckého pojetí analýzy a syntézy při formulaci nových postulátů.

Metafora v jazykovém obrazu světa

Tradičně byl v sémiotických systémech chápán pohyb pouze jednosměrně od mimojazykové skutečnosti přes myšlení k jazykovému systému. Opačné směřování uplatnil ve svých názorech až G. Lakoff.

Proto měla jeho nová formulace metaforického chápání zcela zásadní charakter. (Lak – John)

Pokusil se dokázat, že především prostřednictvím metafory chápeme velmi abstraktní skutečnosti nebo přirozeně nestrukturované entity jako zcela konkrétní, popř. strukturované. (Lak)

V tradičních sémiotických systémech se uvažovalo pouze o jednosměrném propojení s mimojazykovou realitou, myšlením a jazykem. Proto možnost opačného pohybu lidského myšlení měla zcela zásadní význam.

Za základní princip mechanismu metaforizace jsou považována signifikativní a denotativní hesla, která ve své zobecněné podobě reprezentují paradigmatický model metaforické projekce. Rozlišují se oblasti zdrojové a cílové s tím, že ustálené shody mezi jmenovanými oblastmi v kulturní a jazykové tradici bývají označovány jako koncepty, nebo konceptuální metafory, např. *čas jsou peníze, spor je válka* apod. (Бар)

Předností takto pojímané teorie metafory je vysoký stupeň zobecnění a jednotící ráz, což klasické teorii chybí. Zároveň se eliminují obtížně řešitelné problémy se stanovením jednotného klasifikačního kritéria. Přesto teprve další a velmi podrobné analýzy na úrovni materiálových prací zcela potvrdí, zrevidují, nebo vyvrátí novou koncepci.

Dílčí závěry

Kognitivní pojetí v lingvistice stojí teprve na samém počátku. Můžeme zodpovědně prohlásit, že „modernistické“ pojetí ukazuje další možnosti při řešení obtížných otázek, zejména lexikální, větné i textové sémantiky. Prozatím jsme ve fázi ověřování a diskuse na téma „jazykového obrazu světa“. Mimo veškerou pochybnost budou mnohé kognitivistické teorie pod „tlakem“ dílčích lingvistických studií korigovány či dokonce zcela přehodnoceny. Ovšem již dnes lze s jistotou prohlásit, že celkový přínos nového proudu jako impulsu k řešení závažných lingvistických otázek, které v tradičním pohledu ztrácely vývojovou dynamiku, je nepopíratelný.

Bylo by ovšem chybou profilovat směr jako absolutní popření dosavadního strukturalistického pojetí. V uvedeném smyslu byly a dosud jsou vedeny některé diskuse našich předních lingvistů. (Kom – Koř) Podle dosud známých výstupů lze naopak vztah „tradicí“ a „moderny“ spíše hodnotit jako symbiózu, v níž se více navazuje, rozvíjí, než popírá a absolutně neguje, což je přirozenější a pro další vývoj lingvistiky nepochybně prospěšnější.

Literatura:

- АПРЕСЯН**, Ю.Д.: Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Москва 1974.
БАРАНОВ, А.Н.: О типах сочетаемости метафорических моделей // Вопросы языкознания (ВЯ). 2003. № 2, с. 76.

КРАСУХИН, К.Г.: Аспекты и времена праиндоевропейского глагола (часть), Вопросы языкознания (ВЯ) № 6, 2005 г., с.28.

КУБРЯКОВА, Е.С.: Семантика в когнитивной лингвистике* (о концепте контейнера и формах его объективизации в языке), Известия АН, серия литературы и языка, 1999, том 58, № 5-6, с. 3 – 12.

ЛАКОФФ, Дж.: Когнитивное моделирование, Язык и интеллект, 1996, с. 154 и сл.

РАХИЛИНА, Е.В.: Когнитивный анализ предметных имен: Семантика и сочетаемость, Москва. Русские словари 2000.

BARTMIŃSKI, J., **TOKARSKI**, R.: O definicjach i definiowaniu, Lublin 1993.

BIERWISCH, M.: a) Dimensionsadjektive als strukturiender Ausschnitt des Sprachverhaltens. In: Grammatische und konzeptuelle Aspekte von Dimensionsadjektiven, *Studia grammatica XXVI + XXVII*, Berlin 1987, s. 91 – 284; b) Some semantic universals of German adjectivals // *Foundations of language*, 1967, 3, s.1 – 36.

КОМА́РЕК, М.: Komunikace versus systém?, Slovo a slovesnost (Sas), č. 3, 199, s. 187n.

КОŘENSKÝ, J.: Procesuální gramatika v kontextu současných tendencí lingvistického myšlení, Sas č.1, 2003, s. 1-7.

ЛАКОФФ, G.: The contemporary Tudory of metaphor // *Metaphor and thought* / Ed. by A.Ortony. Cambridge, 1993.

ЛАКОФФ, G.; **JOHNSON**, M.: Metafory, kterými žijeme, Brno 2002, s. 162.

МАЧОВА́, S., **ШВЕХЛОВА́**, M.: Семантика a прагматика лингвистика. UK Praha, Pedagogická fakulta, Praha 2001, s. 23 n.

НЕМЕЦ, I.: Rekonstrukce lexikálního vývoje, Praha 1980, s. 7 n.

ПАТОЧКА, J.: a) Studie o času. In: Пече о души III. Praha 2002, s. 645; b) Тело, сообщество, язык, свет. Praha 1995, s. 130.

РОШЧ, E.: Human categorization // N. Warren (ed.), *Studies in cross-cultural psychology*, Academic press, vol. 1, N.Y. 1977, s. 1 – 49.

TALMY, L.: Semantics and syntax of motion // J. Kimball (ed.), *Syntax and semantics 4*. N.Y.: Academic press 1975, s. 181 – 238.

ВАŇКОВА́, I.: Чловек а jazykový (пpиpозенeного) cвeтa, SaS č.4, 1999, s. 283.

Address:

Jiří Korostenski, CSc.
Pedagogická fakulta JU
Jeronymova 10
371 15 České Budějovice
e-mail: koro@pf.jcu.cz

NĚKOLIK SLOV K PŘÍNOSNÉ STUDII J. KOROSTENSKÉHO OBRAT V JAZYKOVĚDĚ

Holub Zbyněk

Katedra aplikované jazykovědy, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice

Také v české lingvistice se od poloviny 80. let objevují tendence k tomu, aby lingvisté „vystoupili vně jazykového systému“ a zkoumali vztahy mezi gramatikou a strategiemi vedoucími k úspěšné komunikaci v konkrétních situacích. Podobné směry jsou u nás spjaty zejména s pracemi J. Kořenského (viz odkaz J. Korostenského na článek ve *Slovu a slovesnosti*; z hlediska probíhající diskuse viz také odkaz na článek M. Komárka - ve stejném časopise) a dále O. Müllerové a J. Hoffmannové (příslušnými odkazy by tu bylo vhodné doplnit zmiňovaný text S. Machové a M. Švehlové). Objektem zájmu a zkoumání tu není jazyk jako systém, ale vlastní *proces* řečové činnosti, *text* jako výsledek tohoto procesu a *předpoklady řečové činnosti* (ne ovšem jako vnější, popřípadě abstraktní autonomní systém, nýbrž jako dynamický, neustále se proměňující, vytvářivý a zároveň vytvářený jev. Při zkoumání řečové činnosti se důsledně vychází z konkrétních komunikačních událostí, na jejichž základě jsou tvořeny modely, které se snaží objasnit funkci jednotlivých složek podílejících se na komunikační události. V českém lingvistickém prostředí je tento přístup označován jako *procesuální* gramatika (viz zmiňovaný článek J. Kořenského).

Jistě není od věci, odkazuje-li J. Korostenski nejprve na dílo faktického „zakladatele“ strukturální jazykovědy, tedy na Ferdinanda de Saussure. V této souvislosti by možná bylo možné upozornit i na předního představitele francouzského strukturalismu, jímž byl bezesporu Claude Lévi-Strauss, popř. na tzv. Sapir-Whorfova hypotézu, která ovlivnila jazykovědu od 60. let 20. století (zejména na zjištění, že obraz světa se z pohledu různých pozorovatelů liší v důsledku rozdílnosti jazykových pozadí /linguistic backgrounds – bez ohledu na identitu (?) fyzikálních skutečností. Světy různojazyčných společností jsou pak různými světy (což bývá ovšem těžší pochopit v evropském než v (severo)americkém kontextu, kde byly zkoumány světy různých indiánských kultur. Tedy též míru, v níž jednotlivé jazyky odrážejí kulturu a prostředí těch, kteří jimi mluví). Na pomezí se sociologií se ocitají směry symbolického interakcionismu, interpretativní sociologie (a etnometodologie), tedy školy interpretačního typu (rovněž pak směry fenomenologické, dramaturgické, existencialistické a další), které hledají odpověď na otázku, jakým způsobem jazyk utváří sociální realitu (a jak vnímáme jazyk ve společenském diskursu; především z hlediska každodennosti, přenosu individuální zkušenosti nebo jazykové predestinace: podmíněnosti sociálního cho-

vání). Tomu všemu by autor příspěvku pozornost jistě věnovat mohl. Korostenski však v první řadě odkazuje k tradičnímu užití lingvistické vlastivědy (a percepce tzv. „reálií“) při výuce ruštiny pro cizince, které se zmíněnému pojetí velmi blíží; nemůže tedy ve své studii zahrnout celou potenciální šíři problematiky. Zajímavé jsou tu i odkazy na teorii konceptuální metafory (pokud se jedná o popis určitého fragmentu jazykového obrazu světa; vždy přitom jde o „cestu od zdroje k cíli“); J. Korostenski tu upozornil i na studie G. Lakoffa (např. na ruské vydání Lakoffovy studie *Kognitivní modelování. Jazyk a intelekt*)¹ a na společnou práci G. Lakoffa a M. Johnsona (*Metafory, kterými žijeme*)² Text posuzovaného článku se tak dotýká problémů obecné sémantiky (byť se o nich explicitně vždy nezmiňuje: např. role symbolického chování v sociálním životě, vztahu jazyka a rituálu, role společenské etiketizace, tzv. labellingu, různých forem jazykové stigmatizace apod. Paralely by se jistě našly u Lévi-Strausse, u Eliadeho i jinde).

Pokud je tu zmínka o koncepci (teorii) prototypů, která se pokouší popsat zdánlivé paradoxy, vystupuje do popředí „poněkud mlhavá“ příslušnost prvků do jednotlivých kategorií (vlastně jde o představu jakési osy, která odlišuje prvky podle příslušnosti do určité kategorie; ne ovšem jako rovnoměrné kontinuum kolem každého pojmu, tedy i pojmenování; srov. např. práci Roberta J. Sternberga *Kognitivní psychologie*, která vyšla v nakladatelství Portál v Praze v roce 2002; z jiného pohledu dále též: Vesmír 79, 363, 2000/7). J. Korostenski tu zmínkou o „prototypech“ (popř. o „stereotypch“) spíše upozorňuje na určité „uzlové body“ jazykového (textového, mluvního) systému.

J. Korostenski se programově řadí mezi autory, kteří v návaznosti na evropskou fenomenologickou filozofii: E. Husserla, M. Heideggera zdůrazňují zejména pojetí „přirozeného světa“ v duchu J. Patočky (srov. též *Slovo a slovesnost* 60, 283, 1999).³ Ve fenomenologii jde o „návrat k věcem“ (subjektivně, lidsky prožívaným). K „věci“ poukazuje „slovo“, to nás navádí ke kořenům vydělení věci z celku jsoucího. Právě Úkolem „fenomenologické“ jazykovědy je „ukázat lidské struktury světa, které jsou tak zásadně s jazykem spjaté, prostřednictvím jazyka a jeho nástrojů (starých i nových)... Mluvíme, když bdíme, mluvíme ve snu. Řeč je domov bytí....(podle M. Heideggera).

Vzhledem k tomu, že J. Korostenski odkazuje k pojetí světa jako prostoru v duchu filozofa Patočky, bylo by snad vhodné upozornit na výklad Ludwiga Wittgenstei-

na, který se někdy s fenomenologickým chápáním světa uvádí do souvislosti. Zejména ve vztahu k otázkám po funkcích jazyka a jeho vztahu ke světu (což v této souvislosti je jistě základní filozofická otázka). Pokud svět nevnímáme jako „sklad věcí“, ale jako uspořádání jejich konfigurací (fakt, tedy věcí v určitých vzájemných vztazích, souvislostech; např. slov ve větě), musíme „věc“ chápat jako subjekt faktu, který se dá rozložit na jednotky jednodušší (popř. elementární). Svět nelze popsat soupisem všech „jeho“ věcí. Ty známe z jejich možných vztahů k jiným věcem (čím komplexněji, tím více poznáváme věc). Nelze proto věc vytrhovat z kontextu, souvislosti, světa... Svět je zobrazován jazykem který vytváří jeho obraz (a spojení struktur jazyka i světa je formou zobrazení). Pokud elementární jazykové (logické) výroky vymezují svět (platí-li Wittgensteinovo známé rčení „O čem není možné mluvit, o tom je třeba mlčet.“), pak jazyk naznačuje strukturu světa - a smysl světa leží mimo svět. V tom smyslu by možná bylo možné doplnit i autorovy úvahy o antropocentrismu jako předpokladu změny. Ostatně: obraz života a světa jako nedohrané šachové partie není nutné připomínat jenom v souvislosti s pojetím jazykové hry Ludwiga Wittgensteina (popř. – a např. - později u Noama Chomského). K Wittgensteinovým filozofickým zkoumáním lze v této řadě připojit i postanalytickou filozofii a výsledky komunikačně-pragmatických lingvistik.⁴

Teorie mluvních aktů, psycholingvistika, sociolingvistika, ale také např. kognitivní lingvistika či neurolingvistika jsou dnes respektované lingvistické obory. Na druhou stranu si však „čistá“ lingvistika do značné míry žije svým vlastním životem vycházejícím ze strukturalistického či generativistického paradigmatu. Přitom výsledky zkoumání většiny komunikačně-pragmatických lingvistických směrů jsou často v radikálním rozporu s těmito metodologickými východisky. Už z tohoto pohledu lze příspěvek J. Korostenského považovat za nesporný přínos do diskuse o vývoji a budoucnosti pragmatických jazykovědných disciplín. Význačný současný kvantitativní lingvista a orientalista Luděk Hřebíček vícekrát upozornil na fakt, že dnešní lingvistika mnohdy nepředstavuje nějaký homogenní útvar systematického poznání. To je jistě chyba. Mělo by být stále vyvíjeno velké úsilí, aby byly odstraněny rozpory mezi disciplínami; tak je tomu např. v současné fyzice. Existuje tu i stálá potřeba perspektivě nové, aproximativní, důsledně funkční gramatiky. Snahy o řešení ostatně objevují již od 70. let 20. století (srov. např.: Hřebíček, L.: *Vyprávění o lingvistických experimentech s textem*. Academia, Praha 2002).

V této souvislosti by bylo zajímavé i porovnání se systémem Emmanuela Levinase, který klade velký důraz na metafyziku (již vnímá jako touhu po něčem „naprosto Jiném“ – po něčem, co jsme nikdy nemohli poznat ani zažít). Korostenského odkaz na patočkovské (a též vlastně frommovské) odlišování i ovlivňování lidského *habere* a *esse*) by mohl být uveden do vztahu s Levinasovým pojetím „absolutně Jiného“, které je mimo náš časový a světový horizont (na rozdíl od Heideggera

Levinas připouští překročení lidského horizontu. Nenaplnění touha po absolutně Jiném tu odporuje Husserlově pojetí intencionality). Levinasovo chápání Bytí na světě, které funguje (podle Levinase) na principu egoismu (na osvojování světa, dobývání světa), vložil také M. Petříček. Nicméně je jasné, že se J. Korostenski ve svém článku mohl zaměřit jen na určitou výšeč problematiky. Ostatně i Jacques Derrida (v souvislosti s postmoderní krizí) usoudil, že neměnná struktura jazyka k popsání světa nestačí a je třeba struktury dynamické, která se neustále snaží překračovat svou vlastní strukturu (např. v umění; tedy ale i v jazyce, který je jedním z nosičů uměleckého vnímání). V tom smyslu je jistě možné akceptovat i autorův výklad o pojetí času v *jazykovém obrazu světa* (související s možnou konkretizací abstrakcí a jejich kategorizace).

Velmi zajímavé jsou odkazy na splnitelnost a komunikativní organizaci slovní zásoby v jazyce. Snad by bylo vhodné v této souvislosti upozornit na fakt, že vztahu mezi jazykem a lidskou myslí (z hlediska kognitivní lingvistiky) byla v českém lingvistickém prostředí věnována novějších prací, než je autorem zmiňovaný článek I. Vaňkové ve *Slově a slovesnosti*; např. příspěvky sborníku *Obraz světa v jazyce* (red. I. Vaňkovou; vydání: Praha 2001), popř. monografie autorek I. Vaňkové, I. Nebeské, L. Saicové-Římalové a J. Šlédrové *Co na srdci, to na jazyku...* (Praha, Karolinum 2005). Kognitivní lingvistika se dnes nezaměřuje pouze na jazykové jevy racionálně uchopitelné, ale i na to, co je ukryto „pod povrchem“, co je založeno na encyklopedických znalostech světa, co se opírá o zkušenosti a představy mluvčích.⁵

Příspěvek J. Korostenského je v tomto směru zajímavý jako celek i jako soubor dílčích částí. Velmi přínosná je (zejména) analýza pojetí *normy délkových rozměr, postavení pozorovatele a jeho vztah k okolnímu prostředí a projekce do slovní zásoby prototypického pojetí*.

Spojitelnost a komunikativní organizace slovní zásoby je posuzována z hlediska anomálií v nejrůznějších gramatických kategoriích přirozených jazyků (např. při hodnocení závislosti kategorie slovesného vidu na lexikální sémantice lexému a komunikativní organizaci vyšších celků přihlíží autor k motivaci účelovým významem prefigovaného tvaru; při hodnocení kategorie jmenného čísla se mění druhový význam a význam *souboru*; u kategorie pádu, zejména pak slovanského instrumentálu, se jeví jako podnětná hypotéza o *pozorovatelnosti*). Lexikální kategorie (ve vztahu *částí a doplňků*) se pak „pohybují na škále“; v korelaci jazykové (ne)oddělitelnosti částí od celku a jejich komplementarity (na příkladech konstrukcí vybraných z textů současné ruštiny tu autor odlišuje skupiny neodělitelné, „podmíněné“ a „doplňující“). Při soustavnějším pohledu na komunikativní organizaci slovní zásoby potom lze hovořit o pojmech *komunikační centrum, sémantické operátory* – a o *komunikativní shodě*.

Poznámky:

1 Snad by bylo vhodné (v této souvislosti) upozornit i na Lakoffovu knihu *Ženy, oheň a nebezpečné věci*, která ovlivnila mnoho lingvistických úvah posledních patnácti let (z

- hlediska chápání světa a nového pohledu na kategorie z perspektivy jazykovědy, psychologie, antropologie a filozofie). Kritika aristotelské tradice chápání kategorií jako pevně ohraničených tříd předkládá alternativu postavenou na idealizovaných kognitivních modelech (na základě studií z problematiky současné angličtiny, které by tu mohly tvořit paralelu k příkladům, které uvádí v současné ruštině Korostenski).
- 2 Pokud se jedná o dílo M. Johnsona, připomeňme tu také zajímavou práci *The Body in the Mind (The Bodily Basis of Meaning)*, vydanou v Chicagu v roce 1987. Kniha upozornila na několik základních konceptuálních schémat (na jakýsi „podklad“ našeho pojmového systému, který tvoří strukturu vidění světa; tedy schémata vycházející z naší tělesné a prostorové zkušenosti), která byla získána na základě analýzy významové struktury slov, přenesených významů, slovních spojení a frazeologismů (v souvislosti s tím, jak chápeme a prožíváme sami sebe).
  - 3 Spojení „přirozený jazyk“ ostatně zmiňuje už Jungmannův slovník (jako původní označení pro jazyk mateřský); neboť zkoumajíce svou řeč, neomylně sami vyzkoumání budeme...
  - 4 Podobné motivy (např. model jazyka jako „šachové hry“) nalézáme ovšem i u literátů a dramatiků; např. u Václava Havla ve hře *Zahradní slavnost* (v detailech/ metaforách, v při-

rovnání postav k figurkám na šachovnici). Jedná se zřejmě o obecnější rozšíření „vědomí jinakosti věcí“. O tom svědčí i jiná pojetí teorie genetické podmíněnosti (např. různé koncepcce memetiky jako „vědy o sobeckosti“ získávání a předávání informací lidskými jedinci; srov. např. sborník *Memy ve vědě a filosofii* (nakl. Filosofia, Praha, 2004).

- 5 Ne ovšem tolik v české jazykovědě jako spíše v polském prostředí, kde představitelé tohoto směru přistupují k jazyku holisticky a snaží se nalézat nástroje pro jeho analýzu (interpretaci) nejen ve smyslu kognitivním, komunikačním a psychosociálním, ale především kulturním.

Address:

PhDr. Zbyněk Holub, Ph.D.

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s.

Žižkova 6

370 01 České Budějovice

e-mail: holub@vsers.cz

SYSTÉMY ENVIRONMENTÁLNÍHO MANAGEMENTU

Environmental management systems

Kovářová Kateřina

Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta,

Katedra obchodu a financí, ČR

Souhrn

Environmentální řízení je záměrné působení na ty činnosti a výrobky podniku, které mají, měly, nebo mohou mít vliv na životní prostředí. Jeho cílem je ochrana přírodních zdrojů, omezování emisí znečišťujících látek a environmentálních rizik a ochrana zdraví pracovníků a obyvatel. Zavádění systému environmentálního managementu je dobrovolnou aktivitou podniků s prokazatelnými přínosy v oblasti konkurenceschopnosti a obchodních příležitostí. Zavedený systém environmentálního managementu je v naší zemi stále více chápán jako nezbytný a perspektivní subsystém řízení, po kterém se ptají významní klienti a odběratelé. V současné době je několik možností jak systém environmentálního managementu v podniku zavést buď podle ISO norem řady 14000 nebo dle nařízení Evropského parlamentu a Rady. Každý z přístupů má různou časovou i finanční náročnost. Zavedený a fungující systém environmentálního managementu může vystupovat jako výrazná informační podpora pro podnik spadající pod režim IPPC (integrovaná prevence a omezování znečištění životního prostředí).

Klíčová slova: životní prostředí, environmentální management, ISO 14000, IPPC

Summary

Environmental management is intentional influences on those enterprise's processes and production, which have or can have influence on the environment. Its aim is protection of the nature resources, limitation of the contaminants emissions and environmental hazards and health protection of the staffs and inhabitants. The implementation of the environmental management systems is voluntary enterprises activity with the demonstrable contributions in competitiveness and business opportunity. The implemented system of the environmental management is more and more appreciated as a necessary and perspective management subsystem, which is asked by the outstanding clients and purchasers in our country. There are several possibilities how to implement environmental management into the enterprise, either according new series of a ISO standards 14000 or according European Parliament and Council order. Each approach has different time and cost demands. The implemented and operational environmental management system can create significant information support for enterprise belonging under IPPC (integrated prevention and restriction of the environment) system.

Key words: Environment, Environmental management, ISO 14000, IPPC

Česká republika na konci 80. let vykazovala velké environmentální problémy. Úroveň znečištění životního prostředí byla tak vysoká, že v některých oblastech dokonce ohrožovala i lidské zdraví. Oblasti například s umírajícími lesy se staly dokonce symbolem zničených regionů nezodpovědnou lidskou činností. Česká republika v polistopadovém období prošla složitým vývojem, který s sebou přinesl i útlum těžkého průmyslu jako jednoho z největších znečišťovatelů životního prostředí. Postupně se zlepšila kvalita ovzduší a byly dosaženy další environmentální výsledky, díky účinným nástrojům politiky životního prostředí. Od roku 1990 se také postupně začaly prosazovat ekologické zákony. V jejich konstrukci byla přijata koncepce složkového přístupu stanovující závazné limity pro vypouštění škodlivin

do ovzduší, vod a tvorbu odpadů. Vliv těchto zákonů je v současné době velmi markantní. Důležitým mezníkem v této oblasti se stala i mezinárodní konference o životním prostředí konaná v roce 1992 v Rio de Janeiru, která poprvé veřejně zdůraznila důležitost uplatňování tzv. strategie prevence. Ta zjednodušeně říká, že lepší (účinnější, jednodušší a levnější) je poškození na životním prostředí předcházet, než ho později muset odstranit (ŠTUDENT, 2002). Na tento trend strategie prevence začaly začátkem 90. let postupně reflektovat jak významné průmyslové podniky světa, tak vlády jednotlivých zemí, včetně nadnárodních autorit. V důsledku toho pak došlo k vytvoření norem a nařízení k zavádění systémů environmentálního řízení (EMS - Environmental Management System) a dále k vydání Směrnice

Rady 96/61/ES ze dne 24. září 1996 o integrované prevenci a omezování znečištění (IPPC - Integrated Pollution Prevention and Control).

Zavádění systému environmentálního řízení je dobrovolnou aktivitou podniků, ke které jsou podniky motivovány prokazatelnými přínosy mimo jiné v oblasti konkurenceschopnosti a obchodních příležitostí. Vytvoření institucionálního rámce pro zavádění systémů environmentálního řízení v České republice začalo již před vstupem ČR do Evropské unie tzv. Programem EMAS. Program EMAS byl v České republice ustanoven na základě Usnesení vlády České republiky č. 466/1998 o schválení Národního programu zavedení systému řízení podniků a auditu z hlediska ochrany životního prostředí. Na základě tohoto usnesení byly:

- zřízeny odpovědné orgány Programu EMAS v ČR, a to Rada Programu EMAS a Agentura EMAS,
- vydána Pravidla k zavedení systému řízení podniků a auditu z hlediska ochrany životního prostředí „(Pravidla zavedení EMAS)“ a „Národní program zavedení systému řízení podniků a auditu z hlediska ochrany životního prostředí“ (Národní program EMAS),
- zřízen akreditační orgán Programu EMAS (Tímto orgánem se stal již existující Český institut pro akreditaci, o.p.s., který zajišťuje akreditace např. v oblasti certifikace systémů řízení podle normy ISO 9001 a ISO 14001.),
- vydány metodické pokyny pro akreditaci environmentálních ověřovatelů.
- V současné době jsou v platnosti aktualizované verze zmíněných dokumentů. Ty byly vytvořeny na základě Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 761/2001 o dobrovolné účasti organizací v systému řízení podniků a auditu z hlediska ochrany životního prostředí (tzv. EMAS II) a následného Usnesení vlády České republiky č. 651/2002 o aktualizaci Národního programu zavedení systému řízení podniků a auditu z hlediska ochrany životního prostředí (Aktualizovaný program EMAS).

- Česká inspekce životního prostředí

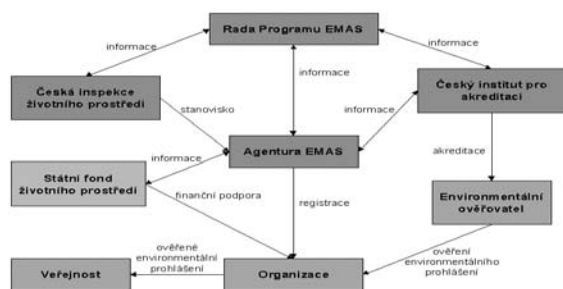
Výkonným orgánem Programu EMAS v České republice je **Agentura EMAS**, která byla zřízena při Českém ekologickém ústavu. Agentura řídí a zajišťuje odbornou garanci Programu EMAS. Poskytuje veřejnosti podrobné informace o Programu EMAS. Agentura dále zajišťuje veškeré činnosti spojené s registrací organizací s ověřeným systémem EMAS a správou národního registru a souvisejících registrů a databází. Kromě Agentury Programu EMAS působí v ČR také Rada Programu EMAS, která je koncepčním, řídicím, kontrolním a poradním orgánem Programu EMAS. Za účelem zvýšení důvěryhodnosti systému se odpovědným orgánem Programu EMAS stala také inspekce životního prostředí. Ta plní funkci poradního a konzultačního orgánu. Vydává například stanoviska ohledně žádostí organizací o zápis do národního Registru EMAS, případně ohledně žádostí o finanční podporu na zavádění systémů řízení.

Pro zavádění systémů environmentálního řízení jsou v současné době používány dva „normované“ způsoby:

1. dle mezinárodních norem řady **ISO 14000**, reprezentovaných v České republice zejména kmenovou normou ČSN EN ISO 14001 Systémy environmentálního managementu (EMS) - specifikace s návodem pro její využití, nebo
2. dle Nařízení Evropského Parlamentu a Rady (ES) č. 761/2001 ze dne 19. března 2001 o dobrovolné účasti organizací v systému řízení podniků a auditu z hlediska ochrany životního prostředí (**EMAS**) (jedná se o tzv. EMAS II)

Obě uvedené cesty (norma ISO 14001 i předpisy o EMAS) reflektují totožné principy, existují však mezi nimi určité odlišnosti, to, co EMAS vyžaduje, ISO 14001 buď vůbec nespecifikuje, nebo pouze doporučuje.

Organizační zabezpečení Programu EMAS

Fungování Programu EMAS v České republice zabezpečují zejména tyto subjekty:

- Rada Programu EMAS
- Agentura EMAS
- Český institut pro akreditaci

1. Norma ISO 14001 (EMS)

Norma ISO 14001, schválená Evropskou komisí pro normalizaci (CEN), specifikuje požadavky na systém environmentálního managementu (EMS) tak, aby organizaci umožnila formulovat politiku a stanovit cíle, které zahrnou zákonné požadavky a informace o významných environmentálních dopadech. Tato norma ISO 14001 stanoví požadavky na zavedení systému environmentálního řízení pro účely vlastního hodnocení či získání certifikátu. ISO 14001 obsahuje některé shodné principy s normami řady ISO 9000, konkrétně např. model „plánuj-dělej-kontroluj-jednej“. Aplikace požadavků z normy ISO 14001 může být použito pro certifikaci (registraci) a nebo pro vlastní vyhlášení v organizaci zavedeného systému environmentálního managementu a dalších směrnic, které mají organizacím poskytnout základní pomoc při vytváření, zavedení nebo vylepšování systému environmentálního managementu.

Postup zavádění ISO 14001 a certifikace systému EMS

Organizace všech druhů projevují rostoucí zájem o dosažení a prokázání svého dobrého environmentálního profilu řízením dopadů svých činností, výrobků a služeb na životní prostředí v souladu se svou environmentální politikou a cíli. Základní ideou systému environmentálního managementu je dosažení situace, kdy samotné organizace se zavedeným EMS kontrolují vliv svých aktivit na životní prostředí a zátěž životního prostředí systematicky snižují. Systém environmentálního managementu je určen pro organizace, které si přejí:

- zavést, udržovat a zlepšovat systém environmentálního managementu,
- ujistit se o shodě s environmentální politikou, kterou vyhlásily,
- prokázat tuto shodu ostatním,
- požádat o certifikaci/registraci svého systému environmentálního managementu externí organizací,
- učinit vlastní rozhodnutí a publikovat vlastní prohlášení o shodě s touto mezinárodní normou.

Zavedený systém environmentálního managementu je v naší zemi stále více chápán jako nezbytný a perspektivní subsystém řízení, po kterém se ptají významní klienti a odběratelé. V důsledku podníceného zájmu prioritních odběratelů produkce počty certifikovaných podniků rychle narůstají. Při zavádění EMS se postupně vytváří tržní prostředí mezi adepty EMS a poradenskými organizacemi. Společné audity se systémy

- Stanovení konkrétních cílů a programů řešení (s ohledem na vazby mezi subsystémy)
- Realizace zavedení systému
- Provedení interního předaudit
- Realizace certifikace

Završením zavedeného systému environmentálního systému je jeho certifikace provedená certifikačním orgánem (ČERVENKA a kol., 2004). Ten prověřuje, jak zavedený systém EMS funguje pomocí auditů. Audit se zpravidla provádí ve dvou stupních, nejprve jako počáteční audit (pre-audit), který odhalí, co je třeba na systému ještě zlepšit, a po určené době následuje certifikační audit. Je-li nález auditu vyhovující podle specifikace určeného standardu, organizace obdrží certifikát. Certifikační orgán také určí, v jakém časovém období bude proveden další audit (zpravidla za tři roky). Zavedením systému EMS lze dosáhnout i ekonomických přínosů:

- zlepšuje se image podniku a roste jeho podíl na trhu,
- jsou plněna kritéria pro získání certifikace dodavatele,
- zlepšuje se řízení nákladů, šetří se vstupními materiály a energií,
- snižuje se počet nehod, za něž nese podnik právní odpovědnost,
- zákazníci jsou ubezpečeni o angažovanosti podniku ve věci environmentálního managementu,
- jsou udržovány dobré vztahy s veřejností,
- jsou plněna kritéria pro investování,
- usnadní se získávání povolení a licencí,
- vznikly podmínky pro poskytování finančních prostředků ze Státního fondu životního prostředí,

Příprava	
I. Plánování	12. Plánování mimořádných stavů a havarijní připravenost
1. Environmentální politika	
2. Významné environmentální aspekty	
3. Zákonné a jiné požadavky	III. Kontrola
4. Cíle a cílové hodnoty	13. Pravidelné monitorování a měření
5. Programy environmentálního řízení	14. Neshody, nápravná a preventivní opatření
	15. Záznamy
	16. Interní audit EMS
II. Zavedení a fungování	IV. Zlepšování
6. Struktura a odpovědnosti	17. Přezkoumání vedením
7. Výcvik, povědomí a kompetence	18. Externí komunikace, environmentální prohlášení
8. Komunikace	19. Ověření a registrace
9. Dokumentace EMS	
10. Řízení dokumentace	
11. Řízení provozu	

jakosti se stávají běžnou formou ověřování EMS a QMS (Quality Management Systems). Při zavádění systému environmentálního managementu dle ISO 14001 je doporučován následující postup:

- Stanovení politiky firmy (strategie, cíle atd.)
- Provedení vstupního zhodnocení v jednotlivých oblastech (analýza aktuálního stavu)

- pojišťovny mohou poskytnout slevy,
- podporuje se vývoj a sdílení environmentálně přijatelných řešení,
- zlepšují se vztahy se státní správou.

Celosvětově bylo registrováno celkem 61170 podniků se zavedeným systémem environmentálního řízení podle ISO 14001, z toho 611 společností v České republice.

2. EMAS

Program EMAS vstoupil v platnost v dubnu 1995 na základě Nařízení Rady (ES) č. 1836/93 pro dobrovolnou účast průmyslových podniků v programu ES pro ekologicky orientované řízení a audity z července 1993 a byl otevřen především pro podniky z výrobní (průmyslové) sféry. Revize tohoto nařízení byla provedena v roce 2001, a to Nařízením Evropského Parlamentu a Rady (ES) č. 761/2001, označovaným jako EMAS II.

Postup zavádění systému EMAS v podniku v jednotlivých krocích

Velikost podniku	Časová náročnost	Finanční náročnost	
		Konzultace	Certifikace
Malý podnik (1-49 zaměstnanců)	Méně než rok	50-85 tisíc Kč	25-60 tisíc Kč
Střední podnik (50-249 zaměstnanců)	Alespoň rok	85-170 tisíc Kč	50-85 Kč
Velký podnik (nad 250 zaměstnanců)	Minimálně 18 měsíců	120 tisíc a více Kč	120 tisíc Kč a více

Záměrem EMAS je v tomto ohledu přiznání odpovědnosti za stav životního prostředí na místní úrovni. Proto podniky, včetně všech přidružených společností, informují v prohlášení o environmentálních aspektech svých provozů a souvisejících dopadech jednotlivých lokalit. Poskytování informací o environmentální výkonnosti podniku prostřednictvím tzv. environmentálního prohlášení externím subjektům může podnik pozitivně ovlivňovat své postavení na trhu. Environmentální prohlášení je veřejnou prezentací systému environmentálního řízení. Musí být zveřejněno a na vyžádání poskytnuto komukoliv (ENGEL, TÓTH, 2004).

V environmentálním prohlášení by se pak měly, mimo jiné, objevit tyto údaje:

- popis podniku a přehled jeho činností, výrobků a služeb
- environmentální politika a stručný popis EMS podniku
- popis všech přímých i nepřímých environmentálních aspektů a vysvětlení jejich dopadů na životní prostředí
- emise do ovzduší
- vypouštění odpadních vod
- nakládání s odpady
- využívání a kontaminace půdy
- využívání přírodních zdrojů, surovin a energie
- místní problémy (hluk, vibrace, zápach, prach, vizuální vlivy)
- riziko nehod a dopadů na životní prostředí, které mohou v této souvislosti vzniknout
- vliv na biologickou rozmanitost
- popis obecných a specifických environmentálních cílů

- přehled dostupných údajů o vlivu činnosti podniku na životní prostředí (nejlépe číselně a s možností meziročního srovnání)
- emise znečišťujících látek
- produkce odpadů
- spotřeba surovin, energie a vody
- a další výše uvedené aspekty
- další faktory týkající se vlivu činnosti podniku na životní prostředí (např. dodržování legislativy).
- Pokud si chce český podnik nechat ověřit zavedený systém EMAS a validovat své environmentální prohlášení, musí si nejprve vybrat akreditovaného environmentálního ověřovatele. Aktuální seznam ověřovatelů je možné získat prostřednictvím:
  - Českého institutu pro akreditaci
  - Agentury EMAS

- Věstníku úřadu pro normalizaci a metrologii. V rámci přezkoumání systému provede akreditovaný ověřovatel následující kroky:
  - přezkoumání dokumentace EMAS (obvykle se uskuteční ještě před návštěvou na místě)
  - návštěva podniku a konzultace se zaměstnanci
  - vypracování zprávy
  - vyjádření se k návrhům vedení organizace na řešení problémů a nesoulad uvedených ve zprávě vypracované ověřovatelem.

Po ověření environmentálního prohlášení může podnik požádat o zapsání do registru podniků s ověřeným systémem EMAS. Registraci provádí odpovědný úřad, kterým je Ministerstvo životního prostředí prostřednictvím **Agentury EMAS**.

Pro účely registrace vyžaduje Agentura EMAS následující dokumenty:

- ověřené environmentální prohlášení
- identifikační údaje akreditovaného environmentálního ověřovatele, který vydal environmentální prohlášení
- termín předložení příštího ověřeného environmentálního prohlášení.

Národní registr organizací s ověřeným EMAS zahrnuje v současné době 11 podniků. Všechny organizace zapsané v národním registru EMAS mohou pro součinnost využívat tzv. prohlášení o účasti v programu EMAS. Jedná se o grafickou a textovou informaci (logo), které je využitelné především pro reklamní účely (AGENTURA EMS, 2005).

Grafická a textová informace o účasti podniku v programu EMAS

grováném registru znečišťování a o změně některých zákonů (zákon o integrované prevenci). Tento zákon

<p>Verze loga 1</p> 	<p>Verze loga 2</p> 	<p>Verze 1 loga EMAS je určena pro zavedený systém environmentálního řízení v podniku, který byl ověřen v souladu s Pravidly EMAS. Verze 2 informuje o tom, že dokumentace nesoucí toto logo byla zkontrolována, ověřena, v souladu s Pravidly EMAS. Nezbytnou součástí loga je registrační číslo.</p>
---	---	--

Celkový počet organizací s certifikovaným systémem environmentálního řízení dosáhl celosvětově 61170, z toho 3623 organizací se zavedeným EMAS.

Časová a finanční náročnost zavedení systému environmentálního řízení podle EMAS

Požadavek	ISO 14001	EMAS
Závazek, politika	Politika musí být definována. Je nutné přijmout závazek k trvalému zlepšování (EMS).	Politika musí být definována. Konkrétní environmentální výkonnost musí být trvale zlepšována.
Úvodní přezkoumání	Povinná je pouze identifikace environmentálních aspektů. Je navržen rejstřík aspektů.	Úvodní přezkoumání je povinné. Nutný minimální rejstřík přímých a nepřímých environmentálních aspektů.
Soulad s legislativou	Podnik se zavazuje dosáhnout souladu. V případě dlouhodobého či závažného porušení závazku možné odejmutí certifikátu.	Dosažení souladu je povinné. Jinak je kompetentní orgán, který komunikuje s úřady, oprávněn odejmout ověření.
Audit	Povinné nejméně jednou za 3 roky. Akreditace certifikačního orgánu je závislá na zkušenostech a kvalitaci. Jeho státní příslušnost nerozhoduje.	Nejméně jednou za 3 roky. Akreditace ověřovatele je platná pouze pro specifická průmyslová odvětví (NACE kódy). Za specifických podmínek je možné stát se ověřovatelem i v zahraničí.
Transparentnost	Větejně přístupná je pouze politika. Certifikát se u jednotlivých certifikačních orgánů liší. Neexistuje žádný povinný centrální registr certifikovaných podniků.	Politika a environmentální prohlášení jsou veřejně. Jednotné logo na úrovni EU. Jak na národní úrovni tak na úrovni EU existuje oficiální registr ověřovatelů a ověřených organizací.
Institucionální rámec	Je stanoven norem. Za vydávání norem a akreditaci certifikačních orgánů odpovídají konkrétní organizace.	Legislativně upraven. Existuje státní národní Agentura programu EMAS. Akreditační orgán je zároveň kompetentním orgánem odpovědným za kontrolu ověřovatelů.

Vztah EMAS a ISO 14001

Při rozhodování podniku jakým způsobem zavést systém environmentálního řízení může pomoci následující přehled společných a rozdílných prvků obou dvou systémů (ISO 14001 nebo EMAS).

Přehled společných a rozdílných prvků obou systémů

IPPC - INTEGRATED POLLUTION PREVENTION AND CONTROL

V roce 2003 vstoupil v platnost zákon č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezení znečištění, o inte-

se vztahuje na vybrané průmyslové technologie, které výrazným způsobem ovlivňují stav životního prostředí a bezpečnost. Má za cíl kromě implementace směrnice Evropské komise o integrované prevenci (96/61/EC) zřídit **integrováný registr znečišťování životního prostředí**. Ten bude veřejně přístupným informačním systémem veřejné správy. Z technicko - organizačního hlediska je integrováný registr znečišťování připravován jako součást **Jednotného informačního systému o životním prostředí**. Integrovaný registr znečišťování by měl zajistit lepší přístup občanů k údajům o toxických látkách, skleníkových plynech či těžkých kovech, které zpracovávají či produkuje průmyslové podniky, továrny či spalovny. Seznam těchto látek a jejich množství stanoví nařízení vlády. Podniky tak budou muset plnit ohlašovací povinnost těchto registrovaných látek. Údaje by měly být v elektronické formě a veřejně dostupné. Při prvním ohlašování v roce 2005 se do registru bude hlásit 72 látek. Od okamžiku, kdy vstoupí v platnost Protokol o registraci úniků a přenosů znečišťujících látek, který Česká republika letos podepsala, se povinnost nahlašovat údaje do registru bude vztahovat na 88 látek. Jmenovaný zákon ukládá provozovatelům vybraných zařízení povinnost získat **integrované povolení** k provozu těchto zařízení. Kromě jiného samozřejmě upravuje i postup, který musí být dodržen, aby integrované povolení bylo vydáno. Tento postup se skládá z následujících kroků:

- Podání žádosti o vydání integrovaného povolení na ministerstvo životního prostředí
- Rozeslání žádosti všem účastníkům řízení o vydání integrovaného povolení, příslušným správním úřadům, odborně způsobilé osobě a dotčenému státu (stát, jehož životní prostředí může být významně nepříznivě ovlivněno provozem zařízení).
- Vyjádření příslušných správních úřadů, účastníků řízení, odborně způsobilé osoby a dotčeného státu.
- Ústní jednání o žádosti.
- Vydání rozhodnutí o vydání nebo zamítnutí integrovaného povolení.

Velmi významnou souvislostí mezi systémy environmentálního řízení a IPPC je, že vycházejí ze zmiňované

strategie prevence a jsou tudíž postaveny na shodných principech. Zároveň tak u nich můžeme vyzorovat obdobné přínosy. Údaje uváděné v environmentálním prohlášení, jakož i ostatní údaje z environmentálního systému řízení se do značné míry shodují s údaji potřebnými pro formulaci žádosti o vydání integrovaného povolení a také zabíhají do mnohem větších podrobností a technických detailů než v environmentálním prohlášení. Účely obou dokumentů, jde o rozdíl zcela logický - žádost o vydání integrovaného povolení je určena odpovědnému orgánu k odbornému posouzení provozovaného respektive zaváděného zařízení, kdežto cílem environmentálního prohlášení je informovat širokou laickou veřejnost o vlivu podniku na životní prostředí a jeho aktivitách v této oblasti. Proto prohlášení už z principu nemůže zabíhat do „nudných“ technických podrobností - veřejnost totiž primárně zajímá, jakým způsobem podnik ovlivňuje životní prostředí, nikoliv jaké jsou parametry jím provozovaného zařízení. Lze jednoznačně říci, že zavedený a fungující systém environmentálního managementu může vystupovat jako výrazná informační podpora pro podnik spadající pod režim IPPC, neboť významným způsobem ulehčuje získávání informací potřebných pro formulaci žádosti o vydání integrovaného povolení. Prakticky tak můžeme žádost o vydání integrovaného povolení z velké části považovat za podrobný, technicky zaměřený výstup systému environmentálního managementu. Předem zavedený a fungující systém environmentálního řízení tak podniku podstatně ulehčí splnění podmínek vyplývajících ze Zákona o integrované prevenci (ČERVENKA a KOVÁŘOVÁ, 2005).

Použitá literatura:

- Agentura EMAS: Využití EMS/EMAS v rámci IPPC. Český ekologický ústav, září 2003, www.cenia.cz/www/webapp.nsf/webitems/home_EMAS (22.7.2005)

- Červenka, J., Kovářová, K., Tůmovcová, P.: Aplikace systémů řízení jakosti v zemědělské prvovýrobě. Příprava manažerů zemědělských podniků na optimalizaci hospodaření v podmínkách společné zemědělské ekonomiky, IPC PEF, 2004, s. 125-154
- Červenka, J., Kovářová, K.,: Biopotraviny, ČZU PEF, 2005, s.93-107
- ČSN EN ISO 14001 Systémy environmentálního managementu – požadavky s návodem pro použití, 2004
- Engel, H.W., Tóth G.: EMAS jednoduše! Systémy environmentálního řízení a program EMAS v České republice podle Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 761/2001. CPC, Praha, 2004, s. 16
- Nařízení Evropského Parlamentu a Rady (ES) č. 761/2001 ze dne 19. března 2001 o dobrovolné účasti organizací v systému řízení podniků a auditu z hlediska ochrany životního prostředí
- Študent. J.: Výsledky České republiky v ochraně životního prostředí v 90. letech a výhled do 21. století. CEMS, www.cems.cz/úvod.html, 21.3.2002
- Zákon č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezení znečištění

Address:

Ing. Kateřina Kovářová, Ph.D.

Česká zemědělská univerzita v Praze,

Provozně ekonomická fakulta,

Katedra obchodu a financí, Kamýcká 129, Praha 6

– Suchbátka, 1652

e-mail: kovarovak@pef.czu.cz

VPLYV ŠLACHTICKEJ RODINY DRUGETOVCOV NA SPOLOČENSKÝ ŽIVOT UHORSKA

The influence of the aristocratic family Druget to the public life of Ugria

Lenčič Štefan

Katerda histórie, Teologická fakulta KU, Košice, SR

Summary:

The Druget family originates from France. Later, in the King's service, they moved to Italy and from there, accompanied by Charles Robert, to Hungary. Among the most reliable were Philip I and John I Druget who became founders of the Hungarian branch of the Druget family. Four of the Drugets received, among others, the title "palatín" - second highest post in the country after the king.

Keywords: aristocracy, king, property, castle, prefect.

Predovšetkým 14. a 15. storočie prinieslo pre Uhorsko najväčší rozkvet a rozmach. Pričinili sa o to hlavne panovníci, z ktorých v týchto dvoch storočiach najviac vynikali: Karol Róbert, jeho syn Ludovít I., Žigmund Luxemburský a Matej Korvín. Obaja anjouovskí panovníci prispeli k podstatnému rozvoju celej krajiny. Počas ich vlády sa do popredia dostali predovšetkým tieto šľachtické rody: páni z Humenného (Drugetovci), zo Sečian, z Perína, zo Seče, z Pavloviec, z Jelšavy, Bubeckovci a Kontovci.^a

Verní Drugetovci sledovali politickú líniu panovníkov. Predovšetkým 14. storočie je svedkom toho, ako Drugetovci ponúkali svoje služby kráľovi pre dobro a rozvoj celej krajiny. V čase, keď Anjouovci boli skutočnými držiteľmi moci, aj Drugetovci patrili k tým najvplyvnejším šľachticom v krajine.^b Neskôršie, keď sa už na trón dostali dedičia Anjouovcov, ochabla ich horlivosť za štát a začali podľa vzoru iných sledovať tiež svoje vlastné záujmy a chůtky. Z tých prvých dvesto rokov historického pôsobenia tejto rodiny v Uhorsku sa dá vyzdvihnúť predovšetkým 14. storočie, v ktorom sa zväčšila ich autorita a moc. V 15. storočí ich charakterizuje zväčšenie bohatstva a nárast počtu členov rodiny. Na prelome 15. a 16. storočia už však strácajú takú vážnosť a moc, aké mali v 14. storočí.^c V 16. storočí sa dostali už do inej pozície, pretože hlavne sobášmi si zabezpečili vplyvné spoločenské postavenie v krajine, a tým aj vplyv a moc. Svoje manželstvá začali uzatvárať s najvplyvnejšími uhorskými rodmi. Napr. Šimon I. Druget mal za manželku Žofiu Bebekovú. Ján VIII. mal za manželku Kristínu Zápoľskú, ktorá bola dcérou palatína Štefana Zápoľského a Kataríny, rodenej Drugetovej, dcéry Bartolomeja II. Drugeta. Z ich manželstva (Štefana a Kataríny) sa narodila (okrem iných detí) dcéra Margaréta, ktorá sa vydala za Jána IX. Drugeta.^d Ďalší Drugetovci sa spojili na základe manželstiev s rodinami ako boli: Peréniovci, Bátoriovci, Drágfirovci, Zríniovci, Törökov-

ci, Losonciovci a ďalší. Tieto vzťahy im pomáhali dvíhať autoritu rodu. V samotnom 16. storočí poznáme dvadnásť členov tejto rodiny, ktorí sa nejakým spôsobom zapísali do dejín Uhorska. Pritom nepočítame ich ženy, ktoré mali tiež svoj vplyv na isté udalosti, najviac však na náboženskom poli.^e

V roku 1317 dostali Drugetovci majetky aj v Zemplínskej župe. Ich centrom sa stalo Humenné, ktoré sa neskôršie stalo ich rodovým mestom v Uhorsku. Týmto darovaním si kráľ posilnil svoju pozíciu na východe, lebo Filip I. Druget sa tak stal verným strážcom hraníc proti slovanským kniežatám, ktoré vládli za Karpatami.^f Panstvo Humenné s jeho širokým okolím vlastnila táto rodina vyše tri a pol storočia.^g Drugetovci si kvôli hradným panstvám Brekov a Jasenov vybudovali v Humennom pred rokom 1383 svoje sídlo.^h V druhej polovici 14. storočia si už dávali k svojmu menu aj prídomek *de Homonna, Homonnai*ⁱ a boli dedičnými županmi Užskej župy. V 16. a 17. storočí mali však Drugetovci taký silný vplyv, že v rokoch 1556–1684 len traja hlavní župani Zemplínskej stolice neboli z ich rodu.^j Drugetovci sa na svojich získaných územiach pričínili o založenie mnohých nových dedín, ktoré im patrili v severnom Zemplíne. Podľa historika Jána Beňka Drugetovci patrili medzi prvých šľachticov na Slovensku, ktorí na princípoch valašského práva začali valachov systematicky natrvalo usadzovať. Zároveň pochopili výhody, ktoré vyplývali z chovu valašského dobytku a z hospodárskeho využívania dovtedy zalesnených plôch, a s tým aj skutočnosť zväčšovania svojich príjmov. S usadením valachov na tomto území súvisí aj to, že títo obyvatelia plnili zároveň aj istú strážnu funkciu panstva.^k Postavenie a vážnosť Drugetovcov začala rásť. Na začiatku slúžili priamo len kráľovi, neskôršie po získaní ešte väčšej dôvery sa začali podieľať aj na záležitostiach národa. Po polstoročnom pôsobení v Uhorsku už mali takú vážnosť, autoritu a zásluhy, že sa právom zaradili medzi tých, kto-

rým patrila úcta. Mikulášom I. bola založená horianska (užhorodská) vetva v Drugetovskom rode. V dedinke Horiany (Geren) v Užskej župe si postavili Drugetovci kúriu v polovici 14. storočia. Podľa tejto dedinky si začali v druhej polovici 14. storočia dávať prídomek – z *Horian* (de Geren).¹

O blízkom vzťahu kráľovskej rodiny a Drugetovcov svedčí aj fakt, že onedlho po nastúpení Ľudovíta I. na trón, jeho matka Alžbeta navštívila mesto Rím, kde ju sprevádzala Mária Folíková, vdova po Viliamovi I. Drugetovi.² Ľudovít Veľký zomrel 10. septembra 1382. Jeho smrťou sa začal strácať aj lesk drugetovskej rodiny. Dôvodom bolo to, že Žigmund mal proti sebe silnú stranu neapolských prívržencov, ktorí sa usilovali na uhorský trón dostať Ladislava Neapolského. K tejto strane patrili aj Drugetovci. V tom čase už traja bratia Drugetovci (Ján II., Viliam I. a Mikuláš I.) boli mŕtvi. Žili len synovia a vnuci Mikuláša I. a Jána II.³

Kráľ Žigmund nebol obľúbený v Uhorsku. Veľmoži a šľachta sa proti nemu sprisahali a ho detronizovali. Následne sa usilovali dosadiť na trón neapolského kráľa Ladislava. Tento pokus sa však nepodaril. Pritom Drugetovci, ako sme už uviedli, boli na strane sprisahancov. Aj tento neúspech ich poučil, takže v budúcnosti sa usilovali angažovať len tam, kde mali možnosť presadiť svoje záujmy a výhody vo svoj prospech. Ako príklad môžeme uviesť situáciu, keď Uhorsko napadli husiti a Turci. Do boja sa zapojili aj samotní Drugetovci. Nie však preto, aby bránili svoju vlasť, ale preto aby zachránili svoje obrovské majetky. Predovšetkým v 15. storočí sa Drugetovci veľmi usilovali čo najviac rozšíriť svoje majetky. A preto aj tú malú dôveru, ktorú ešte mali od panovníka, začali postupne strácať. V čase panovania Žigmunda sa už začali veľmi vytrácať z verejného a politického života. Významné politické postavenie v 15. storočí si udržal len Štefan I. Druget, ktorý bol v čase vlády kráľa Mateja Korvína hlavným županom Užskej župy.⁴

Pri pohľade na rodostrom v 16. storočí sa jasne ukazuje, ako sa rodina rozrástla počtom, ale rozmnožil sa aj jej majetok. Mnohé okolnosti ovplyvnili toto bohatnutie. Najprv to boli politické služby, v ktorých sa vedeli dobre pohybovať a takticky kalkulovať. Ďalšou formou získavania bohatstva bolo aj v ich prípade násilnícke zväčšovanie svojej moci. Tak ako aj pre ostatných oligarchov bolo vlastnícke právo priam posvätnou záležitosťou, nevyhli sa tomuto ani Drugetovci. Dôležitou formou získavania bohatstva a spoločenského vplyvu boli sobáše, ktoré uzatvárali veľakrát s najbohatšími a najmocnejšími rodinami Uhorska.⁵

Novým panovníkom Uhorska sa stal v roku 1516 Ľudovít II. Jeho hlavnou úlohou bolo čeliť Tureckej expanzii. Rozhodujúca bitka sa odohrala 29. augusta v roku 1526 pri Moháči, kde bolo uhorské vojsko tvrdo porazené od Turkov. V tejto bitke zahynul aj kráľ Ľudovít II. a tiež obidvaja arcibiskupi a traja biskupi.⁶ Veľký nárok na uhorský trón si robil sedmohradský vojvoda Ján Zápoľský. O získanie trónu sa opieral o pomoc strednej a nižšej šľachty. Rovnako si nárok na trón robil aj Ferdinand Habsburský, ktorý sa spoliehal na dohody,

podľa ktorých mali Habsburgovci nástupnícke práva.⁷ J. Zápoľský sa dal (1526) vyhlásiť za uhorského kráľa. Pri tejto príležitosti menoval Štefana IV. Drugeta za Zemplínskeho župana a súčasne ho poveril, aby oznámil v Poľsku jeho zvolenie za kráľa. K sympatizantom Jána Zápoľského patrili aj ďalší Drugetovci a to: František II., Imrich I. a Gabriel I. Zaradili sa tak k výz-namným rodinám ako boli napr. Drágiovci, Ráškaiovci, Peréniovci a Bátoriovci.⁸ O niekoľko dní to isté urobil aj Ferdinand, ktorého medzi tým zvolili za českého kráľa a 17. decembra roku 1526 za uhorského kráľa. Týmto vzniklo v Uhorsku až do smrti J. Zápoľského (†1540) dvojládie.⁹ Palatín A. Batori, ktorý zvolal národné zhromaždenie, vyzval aj Zemplínčanov, aby prisahali vernosť Ferdinandovi. Kladne odpovedal napr. Peter Peréni, Juraj I. Druget, ale tiež aj jeho súrodenci: Gabriel I., Anton I. a Štefan IV. Tu už začali veľmi rýchlo Drugetovci váhať, pretože videli, že mnohí sa priklonili na stranu Ferdinanda, zvlášť tí, s ktorými ich spájal spoločný záujem. Na korunovácii kráľa sa zúčastnili aj Drugetovci v sprievode hlavného župana. Z rodiny Drugetovcov sa jedine František II. nepridal na stranu Ferdinanda, ale zostal verný J. Zápoľskému.¹⁰ Postoj Drugetovcov, ktorí boli na začiatku na strane J. Zápoľského a že z nich len František II. aj zostal jeho verným prívržencom, sa dá vysvetliť aj tým, že boli rodinne pospájaní. Veď matka spomínaných súrodencov bola Kristína, dcéra Štefana Zápoľského. Zápoľský si získal priazeň Drugetovcov aj tým, že im daroval aj majetky, aby v prípade potreby mohol počítať s ich podporou a pomocou. František II., ktorý bol jeho prívržencom ešte pred získaním kráľovstva, dostal napríklad užhorodský majetok. Štefan IV. zas dostal od neho úrad hlavného Zemplínskeho župana. Na druhej strane treba poznamenať, že šľachtické rodiny, ktoré sledovali predovšetkým svoje vlastné záujmy, boli často sobášmi navzájom pospájané, a preto silnejšie rodiny neraz značne ovplyvňovali tie slabšie. Spočiatku boli Drugetovci neutrálni. Rodinný vzťah a národné povedomie ich viac ťahalo na stranu Zápoľského. Na druhej strane však postoj zemplínskych pánov a politická situácia ich orientovali na stranu Ferdinanda. Na Zemplíne veľmi silnou rodinou boli Peréniovci, ktorí mali silný vplyv aj na Drugetovcov. Do istej miery sa Peréniovci stali podnetom k tomu, že Drugetovci začali kolísať medzi Zápoľským a Ferdinandom, okrem stáleho Františka II. František II. v čase zvolenia Jána Zápoľského bol Šarišským županom a v roku 1527 aj strážcom kráľovského majetku. Keď potom dostal aj majetok v Užhorodskej župe, získal zároveň aj hodnosť hlavného župana v nej.¹¹

Do zložitej vtedajšej politickej situácie sa zo súrodencov Drugetovcov najmenej zapojil Juraj I. V čase rozporu Zápoľského a Ferdinanda vlastnili obrovské majetky v Zemplínskej a Užskej župe. Tieto dve župy stali v tom čase vo zvláštnom územnom pomere. Za Františkovo života boli tieto župy rozdelené na viac častí, podľa toho, ktorý z Drugetovcov, alebo aj iný zemepán, na čiu stranu z vládcov sa priklonil. K zjednoteniu týchto dvoch žúp došlo až päť rokov po smrti

Františka II. (1545). Územné pomery týchto žúp svedčia aj o tom, že bratia Drugetovci neboli vždy názorovo jednotní a celá rodina ako taká nemala jednotnú a stálu politickú líniu.^w

Poznámky:

a Dejiny Slovenska I. Bratislava 1986, s. 353.
b Réz, L.: A Drugethek és Homonna reformációja. Sátorajújhely 1899, s. 34. Ďalej len: A Drugethek.
c Réz, L.: A Drugethek, s. 35.
d Wagner, C.: Analecta Scepusii sacri et profani III. Posonii et Cassoviae 1778, s. 6, 26; Slovenský biografický slovník VI. Martin 1994, s. 407.
e Réz, L.: A Drugethek, s. 43-44.
f Polla, B.: Z najstarších dejín Humenného, s. 18; Legeza, L. – Szacsavay, P.: Felvidéki utakon I. Budapest 1994, (práca nemá číslovanie strán).
g Kovachich, M. G.: Scriptorum rerum Hungaricarum minores I. Budae MDCCXCVIII., s. 108.
h Beňko, J.: Osídlenie severného Slovenska. Košice 1985, s. 252.
i Nagy, G.: A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray-család oklevéltára I. Budapest 1887, s. 460, 474. Ďalej len: A nagymihályi és sztárai; Mályusz, E.: Zsigmondkori oklevéltár I. Budapest 1951, čísla listín: 986 – rok 1389, 1420 – rok 1390 a 1890 – rok 1391 (Humunna-i).
j Žudel, J.: Stolice na Slovensku. Bratislava 1984, s. 163; Žudel, J.: Zemplínska stolica. In: Historická revue. Bratislava 1991, č. 7, roč. II., s. 32.

k Beňko, J.: Doosídľovanie južných (slovenských) karpatských svahov valachmi a ich etnicita. In: Początki sąsiedztwa. Pogranicze etniczne polsko-rusko-słowackie w średniowieczu. Rzeszów 1996, s. 283.
l Nagy, Gy.: A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára I. Budapest 1887, s. 435; Uličný, F.: Dejiny osídlenia Užskej župy. Prešov 1995, s. 84; Szirmay, A.: Notitia topographica, s. 76–77; Lacko, M.: Unio Užhorodensis ruthenorum carpathicorum cum Ecclesia catholica. Roma 1965, s. 8.
m Réz, L.: A Drugethek, s. 36–37.
n Réz, L.: A Drugethek, s. 38.
o Réz, L.: A Drugethek, s. 38.
p Réz, L.: A Drugethek, s. 64.
q Letz, R.: Náčrt dejín Uhorska a Maďarska. Bratislava 1995, s. 31; Zubko, P.: Dejiny Košickej kapituly (1804 – 2001). Prešov 2003, s. 20.
r Marsina, R. - Čičaj, V. - Kováč, D. - Lipták, L.: Slovenské dejiny. Martin 1990, s. 89.
s Réz, L.: A Drugethek, s. 46.
t Lexikón Slovenských dejín. Bratislava 1997, s. 61.
u Réz, L.: A Drugethek, s. 46-47.
v Szirmay, A.: Notitia historica, s. 54.
w Réz, L.: A Drugethek, s. 52.

Address:

*PhDr. ThDr. Štefan Lenčič, PhD.
Katedra histórie, Teologická fakulta KU, Hlavná 89,
SK – 042 03 Košice 1
e-mail: lencis@ktfke.sk*

RODINNÉ INŽENÝRSTVÍ

Family Engineering

Müllerová Věra

*Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy, České Budějovice, ČR
Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích*

Souhrn:

Rodinné inženýrství je jednoduchá pomůcka pro lepší organizaci činností v domácnosti. Tato technika má pozoruhodný terapeutický rozměr. Rodina společně trénuje komunikaci, učí se stanovit společný cíl a tento cíl v týmu dosahovat. Jednotliví členové rodiny se podílejí na provozu domácnosti a přebírají odpovědnost za své činnosti. Osoba v roli přednosty domácnosti (často matka), je částečně odbřemeněna. Učí se předávat některé činnosti ostatním a respektovat jejich kompetenci. Všichni členové rodiny profitují z jasných pravidel, která přinášejí více klidu a pohody do jejich vztahů.

Klíčová slova: odbřemenění, organizace činností v domácnosti, rodina, rodinná pravidla, rodinná rada, rodinné inženýrství, RI, spolupráce.

Summary:

Family Engineering is an easily implemented tool to improve organization of household chores. This technique has interesting therapeutic properties. Family as a whole develops communication skills. Family members learn how to set new common goals and reach them as a team. Family members cooperate in fulfilling household chores and take responsibility for achieving them. The person in a prior role in the family (usually mother) is partially unburdened and learns to hand chores over to other family members and respects their competences. All family members can profit from rules set to establish peace and harmony within their relationships.

Keywords: dividing household chores, family, family conference, family engineering, family rules, unburdening.

„Ten dělá to a ten zas tohle,“ zpívá se ve známé písničce. A co Vy, máte ve Vaší rodině pravidla určující kdo, kdy a jak má pracovat?

Paní Anežka, 32 let, je spokojená v manželském vztahu i v rodině, ale v současnosti si stěžuje. „Připadám si, že jsem na všechno sama. Včera jsem řekla o pomoc při mytí nádobí synovi. Ten mi ale odvětil, že má moc práce ve škole a ještě se divil, proč chci pomoci, když jsem vždycky chtěla všechno dělat sama?“ Paní Anežka je smutná, neví, jak situaci řešit.

Paní Marie, 53 let, je rozvedena, žije ve druhém faktickém manželství.

Má dojem, že muž „chce být v rodině,“ ale zároveň se chová, „jakoby byl sám“- nechce se podílet na žádných domácích pracích. Říká. „To je přece tvoje věc a dětí. A navíc jste tři, a já jsem jeden“.Dotazují se na pravidla organizování práce v domácnosti. Reaguje s údivem. „Ne, to jsme ještě nezkusili...“

Pan Jiří, 40 let, má jiný problém, říká. „Já pracuji do večera, jsem hodně pryč, a manželka nyní pracuje jako profesionální trenérka. Po celodenní práci začnu uklízet nádobí a někdy vařím, ona ale přijde a řekne. Ty jsi nepověsil prádlo? Neuklidil jsi tamhleto?“ Aktuálně je ve vztahu velmi dusno. Partneři se hádají, kdo, jak a co

má dělat. Děti v této rodině nemají žádné pravidelné povinnosti, týkající se domácí práce. Na otázku: máte doma nějak zorganizovanou práci v domácnosti? Máte pravidla? Odpovídá Jiří s podivem: „Ne.“

Rodinná pravidla

Některá pravidla se týkají věcí životně důležitých, jiná záležitostí obyčejných, všedních. Dohodnutá pravidla určují, jak se máme chovat vůči sobě navzájem, jak pečovat o dítě, jak stolovat, jak odpočívat a kdo, kdy a jak má v rodině pracovat. Dodržování pravidel prospívá klidu a pořádku, a naopak jejich chybění přináší do rodiny (podobně jako do jakéhokoli jiného systému) zmatek a chaos. Připravování pravidel předpokládá schopnost členů rodiny komunikovat spolu navzájem, ale můžeme říci i naopak, že právě společná práce na vytváření pravidel zlepšuje komunikaci a celkové ovzduší v rodině. Důležité je zejména společně vytváření pravidel, aby pravidla byla přijata všemi členy rodiny a aby jim všichni stejným způsobem rozuměli.

Zaměříme se konkrétně na obyčejné každodenní téma práce v domácnosti. Kdo, kdy a jak má v rodině

pracovat? Ze života i z terapeutické praxe se dozvídáme, že pravidla týkající se organizace činností v domácnosti často chybí. Lidé, kteří přicházejí do terapie, si stěžují, že mají příliš mnoho povinností, příliš práce je od nich očekáváno, nezbývá jim čas pro sebe... Někdy se dozvídáme, že osoba, přetížená prací, touží po změně, ale zároveň si ‚nedovede‘ o pomoc říci. Pak může docházet k prohloubení tohoto přetížení, k poruchám komunikace a celkovému ochlazení vztahu.

Ve většině rodin se sice jednotliví členové domácnosti na ‚společném díle rodiny‘ podílejí, ale matka nebo otec žádají ostatní o výpomoc spíše náhodně, nečekaně – a obě strany pak mohou být rozladěny. Matka například proto, že je na práci sama, dítě proto, že má jít udělat ‚teď hned‘ to, či ono, přičemž právě v té chvíli se naplno zaobírá něčím jiným. A všichni mohou být rozladěni, že nemají žádný společný volný čas. Jak připravit společně pravidla, která by rodině prospívala? A jak tato pravidla udržet při životě?

Předkládám pro inspiraci jednoduchou pomůcku, kterou můžeme užít v terapii v případě, kdy si jeden či více členů rodiny stěžuje na přetížení a zahlcenost domácími pracemi. Zároveň můžeme tuto inspiraci využít i v privátním životě, ve své vlastní rodině.

Termín rodinné inženýrství (RI) je z dílny Virginie Satirové, která jím rozumí „management času, prostoru, zařízení, energie a lidí v rodině, ve vztahu k zajišťování provozu domácnosti a rodiny.“ (Satirová, 1994). Nápad napsat průvodce RI se zrodil při terapeutické práci autorky v situacích, kdy členové rodiny opakovali obdobné stesky, jaké jsou uvedeny výše v kazuistických strípcích a je prověřován i v rodičovské praxi autorky.

Rodinné inženýrství v našem pojetí je jednoduchá pomůcka pro lepší organizaci činností v domácnosti. Má přitom zajímavý terapeutický rozměr: rodina společně trénuje komunikaci, učí se stanovit společný cíl a tento cíl pak v týmu dosahovat.

V praxi nejprve klienta seznámíme s RI, provedeme ho jednotlivými kroky a on pak sám doma postupuje dle inspirace a vlastní tvořivosti. V případě, že je na konzultaci celá rodina, seznámí se s RI všichni společně.

Inženýrství v praxi

Svolejte rodinnou radu: Osoba, (eventuálně osoby) která je zainteresovaná na změně, dá impuls k setkání rodiny – svolá rodinnou radu. Doporučuji, aby se sešli všichni, i nejmenší děti. Oznámi například, že si váží práce, kterou všichni nějakým způsobem vykonávají, ale že chce lépe zorganizovat provoz v rodině, aby se pomoc neděla nahodile, ‚teď hned‘, ale aby každý měl svůj respektovaný volný čas. Členové rodiny by měli dát společně dohromady, jak se podělí o práce, které se v rodině vykonávají, a zároveň zajistit, aby měli všichni nějaký společný čas pro zábavu. V tom by měli mít všichni jasno.

Sestavte seznam činností: Jako první je dobré vyjmenovat, jaké všechny činnosti se u nás v rodině (v bytě či domě i mimo něj) dělají a pořádit jejich písemný seznam: luxování, zametání, vytírání, žehlení, nákup, praní, vaření, mytí nádobí, zalévání květin... Seznam bývá obvykle velmi dlouhý a někteří členové rodiny jsou překvapeni tím, co všechno ‚se‘ v domácnosti dělá – a to někdy i denně. Seznam je proto dobré vytvářet společně, na ‚rodinné radě‘.

Co bude kdo dělat: Následuje další krok. Každý z účastníků rodinné rady si sám vybírá činnosti, které buď již dělá, nebo by je dělal ‚docela rád‘ a uchází se o ně. Jde o vlastní nabídky účastníků rodinné rady. Při přípravě v terapeutickém kontextu tady vybízíme například matku, aby si připravila návrh. Jaké práce by se ráda vzdala? Které činnosti by ráda delegovala? Co může (je schopna) předat dalším členům rodiny? Je zajímavé pozorovat, jak někdy přetížená osoba sice může, ale není schopna činnost předat. V této etapě je dobrodružná zejména otázka motivace jednotlivých členů rodiny. Vzpomeňte si, jak Tom Sawyer (Twain, 1903) získával kamarády pro natírání plotu. Dostal za úkol natírat velký, dlouhý plot. Práce se mu zdála nekonečná a otravná. Přemýšlel, jak sehnat pomocníky. Kamarádům, kteří procházeli kolem, presentoval práci jako atraktivní a „veledůležitou činnost“, kterou umí nejlépe jen on sám. Nakonec ho kamarádi prosili, aby je také nechal „aspoň chvilku“ natírat.

Nakreslete rozvrh: V dalším kroku rodinná rada zvažuje kolik práce a kdy bude jednotlivý člen rodiny dělat. Zde je výhodné připravit rozvrh. Doporučujeme pro děti maximálně jednu až dvě pravidelné domácí činnosti denně, odpovídající jejich věku, vyvážené co do časové náročnosti. Psychologickým momentem zde je kontrast mezi dlouhatánským seznamem činností – a tím, že mi z něho připadne pouze jedna či dvě činnosti na den. Tento moment přispívá, aby dítě novou povinnost vnímalo v zásadě pozitivně. U dospělých existuje větší variabilita. V některé rodině vznikne rozvrh jenom pro děti, s tím, že rodiče ‚pracují pořád‘, jinde jsou uvedeni detailně, někdy se objeví dospělí v rozvrhu symbolicky (viz obrázek). Opět jde o společnou práci a rodinný tým pokračuje v dohadování, dokud nepřipraví experimentální rozvrh. Ten může nakreslit například zručný kreslíř rodiny, nebo ten, kdo rád kreslí, i když není zručný. Výhoda rozvrhu je kromě přehlednosti také v tom, že sám hlásí, co kdo má dnes udělat, aniž by to musela dělat například matka. Člen rodiny se po příchodu domů sám konfrontuje s rozvrhem, který visí na vybraném místě (lednička, tabulka v kuchyni).

Revize za 1 měsíc: Důležité je, že připravený program je možno proměňovat a podle výsledků přizpůsobovat potřebám jednotlivých účastníků. Byl-li někdo nespokojen, hledá se příznivější verze jeho zapojení – a to tak dlouho, než je dosaženo spokojenosti.

Důležité je pracovat společně, na rodinné radě. Je zde ovšem též alternativa, že seznam činností připraví iniciátor sám, další kroky je ale už nezbytné připravovat společně.

RI jako součást rodinných pravidel je laskavým návodem, nikoli vojenským drilem. Mnohdy se vloudí chyba, mnohdy zejména děti nesplní úkol tak výtečně, jak by si ostatní přáli, ale i s mnoha nedokonalostmi je RI zajímavým instrumentem přispívajícím k rodinné pohodě. Když se rozdělí práce, bude nejspíš více volného (i společného) času.

Rodinné inženýrství v našem pojetí je jednoduchou pomůckou pro lepší organizaci činností v domácnosti, pomůckou, která má terapeutický rozměr. Rodina společně trénuje komunikaci, učí se stanovit společný cíl a tento cíl v týmu dosahovat. Jednotliví členové rodiny se podílejí po svém způsobu na provozu domácnosti a přebírají odpovědnost za své činnosti. Osoba v roli přednosty domácnosti (často matka), je částečně odbřemeněna, učí se předávat některé činnosti ostatním, jakož i respektovat jejich kompetenci. Všichni členové rodiny profitují z jasných pravidel, která přinášejí více klidu a pohody do jejich vztahů.

Literatura:

Satirová, V. *Kniha o rodině*, Práh 1994, Praha
 Twain, M. *The Adventures of Tom Sawyer*, Harper and Brothers, 1903,

Müllerová, V. *Rodinné rituály. Konfrontace*, časopis pro psychoterapii, roč. 15 (2) 96–97.

Citace po straně:

Někdy se dozvídáme, že osoba, přetížená prací, touží po změně, ale zároveň si „nedovede“ o pomoc říci. Pak může docházet k prohloubení tohoto přetížení, k poruchám komunikace a celkovému ochládání vztahu.

Ilustrace: Bc. Veronika Fuitová

Obrázek je modelovým příkladem pracovního rozvrhu, který rodina v terapii sestavuje. Rodiče jsou zde zastoupeni pouze symbolicky.

	VÁŘENÍ	Lux	Nádobí	Vytírání	Kytky	Zehleu
Po		Miska		Věna		
Út	Miska		Věna			
St	Věna		Miska			
Čt			Věna			Miska
Pá		Miska		Věna		Miska
So	Jida		Jida			
Ne	Miska		Miska			

PhDr. Věra Müllerová (1949)

Socioložka s výcvikem v rodinné a systemické terapii. Zabývá se problematikou rodinné terapie, manželského a rodinného poradenství a krizové intervence. Přednáší na Teologické fakultě Jihočeské Univerzity a pracuje ve Středisku pro rodinu a mezilidské vztahy v Č. Budějovicích.

Rodinné inženýrství (PhDr. Věra Müllerová)
 publikováno in: *Psychologie dnes*, 12. roč./2006 č. 1,
 str. 22-23.

Address:

PhDr. Věra Müllerová,
 Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy,
 Nádražní 47, České Budějovice.
 e-mail: v.mullerova@gmail.com

EU A ZAHRANIČNÍ POLITIKA ČESKÉ REPUBLIKY

(projev předsedy vlády Ing. Jiřího Paroubka na Vysoké škole evropských a regionálních studií
v Českých Budějovicích, 4. května 2006)

Vážený pane rektore, milí studenti,

tématem našeho dnešního setkání je „Evropská unie a česká zahraniční politika“. Mohlo to být i téma jiné, ale myslím, že právě tento tematický okruh je znám relativně méně a jeho význam je přitom mimořádný. Jsem rád, že mám možnost seznámit Vás blíže s mým pohledem na českou zahraniční politiku po dvou letech členství naší země v Evropské unii.

Dnešní naše setkání nevnímám jako jednosměrnou ulici, jen jako svůj monolog, ale i jako příležitost poznat vaše pohledy, názory a stanoviska. Pro mne je důležitá zpětná vazba, protože připisují postojům a názorům veřejnosti při formování a provádění politiky – i zahraniční – mimořádný význam. Úspěšnost zahraniční politiky je přímo úměrná tomu, jak jí lidé rozumějí, co jim přináší, jak přispívá k naplňování jejich zájmů, ke zvyšování životní úrovně, ke vzdělanosti.

Leccos z toho, o čem budu hovořit, asi znáte. Má stanoviska k zahraniční politice země jsou známa, často se k nim vyjadřují v médiích. Pokud byste se chtěli s nimi seznámit blíže, odkazuji na webovou stránku Úřadu vlády, kde jsou vesměs umístěna.

V současné době nemá ČR žádný zahraničně-politický problém. Slyšíte dobře – žádný. To je v dějinách země poprvé v její historii. Je to jistě dáno i tím, že jsme členy NATO a že jsme se stali členy EU. To samozřejmě ulehčuje naši situaci.

Jak jsem řekl, tento stav je v dějinách naší země poprvé. Vezměme si historii předválečného Československa, kdy v čele naší země stáli lidé, kterých si velice vážím, a zejména v doktoru Benešovi jsem vždy viděl svůj velký vzor. Jak vlastně skončila Benešova zahraniční politika v závěru 1. československé republiky? No, musíme říci, že zrovna předválečné Československo nebylo tou pravou ukázkou toho, jak dělat úspěšnou zahraniční politiku. Tehdy Československo, snad s výjimkou kraťouchké hranice na Podkarpatské Ukrajině s Rumunskem, které bylo jedinou spřátelenou zemí, bylo obklopeno buď nepřáteli, anebo státy, které byly připraveny se na něj vrhnout v prvním okamžiku, jakmile bude slabé. Takže, nepřátelským státem byla německá Říše, v té době už Velkoněmecká říše, a ty státy, které byly připraveny se na Československo vrhnout, byly Maďarsko a Polsko. Byl to svým způsobem debakl československé zahraniční politiky, a nelze tady polemizovat o tom, že bychom byli jediným demokratickým státem, a ty ostatní nám nepřály, ale ony nám nepřály tehdy ani demokratické státy, včetně Velké Británie, Francie, které nás zbaběle opustily, a dopustily tedy to, že Československo bylo nehorázným způsobem poníženo. Aspoň pro mě to stu-

dium předválečné diplomacie, a také děl doktora Beneše: „Demokracie dnes a zítra“, jeho paměti, bylo možná určitým zdrojem, ne poučením, ale určitým východiskem k tomu, jak dělat zahraniční politiku.

Jak jsem řekl, ČR je členem NATO a EU. Silná je tedy transatlantická vazba v české zahraniční politice, tedy vazba na USA a Kanadu, a samozřejmě, nejbližšími spojenci, kromě USA, jsou evropské státy, zejména ty státy sousedské. Takže nejprve Německo, jako náš západní soused, dále Francie a Velká Británie, to jsou ty státy, které určují politiku kontinentu a především EU. Určující, kromě našich vazeb do Evropy, a přes Atlantik, jsou naše zájmy hospodářské. Myslím si, že to nikdy neplatilo tolik, jako to platí v této době. V této době, kdy ČR, jak jsem již řekl, nemá žádný zahraničně-politický problém s kýmkoli. Tak je pravda, že se tak trochu lišíme, třeba s panem Topolánkem, v pohledu na Čínu. Já se na ni dívám neideologicky, beru ji jako obchodního partnera. Jsou tady lidé, kteří se na ni dívají trochu jinak, jako, svého druhu, největší zlo světa. Já si to, koneckonců, mohu myslet ve skrytu duše také, ale možná, že si to ani nemyslím, ale myslím si, že jsou horší režimy, než je ten čínský. Ale hlavně bych tím chtěl naznačit, že se můžeme lišit v určitých nuancích, nebo dokonce i v zásadních věcech, ale v tuto chvíli se domnívám, že by měly převládat hospodářské zájmy země. Ty považuji za náš národní zájem. Hospodářské zájmy země, to jsou pro nás odbytiště pro české zboží, a čím větší bude odbyt českého zboží, tím větší bude výroba v českých firmách, v českých továrnách. A čím větší bude výroba, tím větší bude zaměstnanost, čím větší bude zaměstnanost a větší odbyt, a tedy výroba, tak tím větší bude prosperita těchto továren, těchto společností, a samozřejmě také vyšší životní úroveň lidí, kteří v nich pracují. A to je pro mě určující, to je pro mě národní zájem.

Pokud jde o to, kam směřujeme, do kterých teritorií, kromě Evropy a kromě Severní Ameriky, tak si myslím, že je to v první řadě Balkán. Balkán byl vždy předmětem zájmu českých politiků a podnikatelů. Už od počátku 20. století pronikaly české firmy na Balkán, ještě za starého Rakouska. Koneckonců, do balkánských zemí, aspoň do těch, které byly součástí starého Rakouska, odcházeli čeští úředníci, jako součást rakouského úřednického stavu. Ti čeští úředníci, stejně jako všichni rakouští úředníci, měli jednu dobrou vlastnost, že se v těch poměrně chaotických podmínkách Balkánu dobře vyznali. Ve složitých národnostních, nebo spíše náboženských podmínkách se dobře orientovali a dokázali ty země také spravovat, což, jak je vidět, se ne vždy každému povedlo, ať to bylo za války Němcům

nebo Italům, ať to bylo, koneckonců, v těch posledních 15 letech, kdy před deseti lety skončila válka v Bosně a Hercegovině, s desítkami tisíc mrtvých. Pokud jde o naše hospodářské zájmy na Balkánu, přicházejí tam české firmy, malé i střední, a také velké. Velké, mám na mysli např. ČEZ, snaží se o akvizice, o investice v této oblasti. No, samozřejmě, také o odbyt českého zboží na trzích, které byly na české zboží zvyklé, ať to byla bývalá Jugoslávie, ať to bylo Bulharsko, nebo ať to bylo Rumunsko. A upřímně řečeno, jsme tam velmi vítáni těmito vládami. Já jsem se za rok, co jsem předsedou vlády, setkal vlastně se všemi šefy vlád těchto států, a máme připraveny kroky, jak lépe vytvářet prostor pro české firmy, pro odbyt našeho zboží, pro české investice, než tam přijdou Němci, Rakušané, Francouzi, Britové, kteří jsou zatím zdrženliví. A ty země se na nás dívají, už tak trochu možná v tuto chvíli přeceňují naši ekonomickou sílu, jako na nějaké malé Německo, které bude schopné u nich investovat. Třeba v Bulharsku už v tuto chvíli investujeme zhruba 400 milionů USD, nejsou to žádné zázraky, ale třeba veškeré japonské investice v naší zemi představují 800 milionů USD, a umíte si asi představit zhruba potenciál Japonska, jedné z největších hospodářských velmocí tohoto světa, a ČR. A určitě to není jediná země, kam budeme směřovat. Budeme směřovat prakticky do všech balkánských zemí, počínaje Chorvatskem, konče Moldavskem, všechny mají zájem. To je jedna ucelená oblast, kam směřuje naše diplomatické úsilí, a také politické úsilí, a samozřejmě podpora hospodářských zájmů.

Další oblastí z těch, řekněme, takových multipolárních oblastí, protože nemám na mysli jen jednu zemi, je oblast jižního pobřeží Středozemního moře. Tam je pás arabských zemí, které jsou rozdílně hospodářsky vyspělé, ale jedno mají společné, aspoň nejméně tři z těchto zemí – Egypt, Tunisko, Alžírsko – tyto země jsou zvyklé na české zboží, a jsou připraveny na české investice. Mají velký zájem o spolupráci, mají velký zájem o české technologie. Stejně tak je připraveno na spolupráci také Maroko, zejména pokud jde o vytváření společných podniků v oblasti strojírenství, v oblasti cestovního ruchu. A samozřejmě nemůžeme zapomenout ani na další arabské země, mám na mysli třeba Saudskou Arábii, která má zájem o dodávky např. do oblasti zdravotnictví, dodávky celých nemocnic, podle možnosti vybavených i lékaři a zdravotnickým personálem. Ale také arabské země Perského zálivu. Všude tam můžeme dělat dobré obchody.

To, o co máme zájem, a o co se snažím, a snaží se o to samozřejmě i hospodářská ministerstva, abychom velkou měrou posilovali vztahy s těmi zeměmi, které už dnes jsou, anebo v krátké době budou, v perspektivě nějakých pěti, deseti let, regionálními velmocemi. Mám na mysli především Rusko. Rusko sice ztratilo, řekněme, takový predikát té supervelmoci, ale vyvíjí se v hospodářsky velmi silnou zemi, které navíc velmi pomáhá zvýšení cen ropy a plynu. Začátkem minulého roku byla cena ropy za barel zhruba 40 USD, na konci minulého roku už to bylo 63 USD. Rusové získali v posled-

ních dvou letech jenom z přírůstkem cen něco přes 200 mld. eur, se kterými, svým způsobem, nevědí v tuto chvíli, co mají dělat. Jen tak mimochodem, když tady byl na návštěvě prezident Putin, tak mně nabídl, abychom se podíleli na využití těchto prostředků. Oni na to chtějí jít jiným způsobem než třeba Norové. Norové na svých účtech v těch přebytcích mají zhruba asi 900 mld. eur, to je astronomická suma. Oni si ji schovávají na tu dobu, až budou jednou bez ropy, zemního plynu. Rusové na to chtějí jít trochu jinak, oni chtějí investovat do nových technologií, a jsou připraveni využít i pozice České republiky jako země, která se rychle rozvíjí, a která může tvořit určitou výzkumnou základnu pro země střední a východní Evropy, což není vůbec od věci. V roce 1998 jsme měli v naší zemi 188 000 vysokoškolských studentů. Když jste začínali tento školní rok v září minulého roku, tak už to bylo 306 000. Já mám představu, že v roce 2010 to může být nějakých 350 – 360 000 univerzitních studentů, a jsem přesvědčen o tom, že můžeme mít v roce 2010 s vysokoškolským vzděláním 55% mladých lidí z každého ročníku.

Další regionální velmoc s počtem obyvatelstva miliarda 100 milionů, je Indie. Jen tak mimochodem, v Indii je 30 – 35% analfabetů, je to země ohromných protikladů. Proti tomu je nějakých 300 – 400 milionů lidí ve středních vrstvách. 400 milionů lidí ve středních vrstvách, to je stejná četnost evropské střední vrstvy, a stejná koupěschopnost. Zhruba stejné zájmy, zhruba stejný kulturní okruh, protože oni se zajímají o vše, co je evropské.

Čína – miliarda 300 milionů, to je další země. Další ohromné odbytiště pro české výrobky a zdroj možných investic pro ČR.

Dále Japonsko. Japonsko tady investovalo, jak jsem řekl, poměrně rozsáhle, ale teď přichází poté, co tady investovala Toyota, ta skutečná první liga japonských investorů. Zatím to byly, až na výjimky, spíše středně velké firmy, nebo malé firmy.

Další zemí, která je zajímavá jako regionální velmoc, je Brazílie. Já jsem tam byl na přelomu února a března. Byla to nesmírně zajímavá návštěva. S touto zemí už je obchodní výměna v objemu 400 milionů USD, ale je tam ohromná připravenost pro české výrobky, zejména investiční celky – elektrárny, vybavení elektráren, cukrovary. 40% tamních cukrovarů pracuje na bázi české technologie. Pivovary, včetně rodinných pivovarů. Prostě investiční celky, všechny, na které si vzpomenete, zejména v oblasti životního prostředí. Například čistírny odpadních vod, mají řadu měst, která nemají odpovídající kapacity, například Rio de Janeiro, což je 13 milionová aglomerace.

Další regionální velmocí je Mexiko, sice ve stínu USA, ale je to země s potenciálně velmi silnými investory, a potenciálně silné odbytiště pro české výrobky.

Další regionální velmocí, tentokrát se přesunu do Afriky, je Jihoafrická republika. Země, která zvládla v zásadě multietnické napětí, země, která se dobře hospodářsky rozvíjí.

A samozřejmě velmocí, sice ne co do počtu obyvatel, ale co do svého významu ve světě, a co do své technologické a výzkumné úrovně, a vůbec potenciálu chytrých lidí je Izrael. My chceme mít, samozřejmě, výborné vztahy jak v Izraeli, tak v arabských státech. Pokud některá z vlád, které budou následovat po mé vládě, sice to jistě bude až za dlouho, ale bude dělat zahraniční politiku nevyrovnaně ve prospěch buď jedné, nebo druhé strany, tak narušuje národní zájmy ČR.

Tolik o mezinárodním kontextu. Čili, jak to říkal Masaryk, ta česká otázka je světovou otázkou, jak vidíte velmi prakticky v dnešním světě, kde se vzdálenosti velice zkracují. Podtrhuji to hlavní: členství v Unii silně násobí možnosti našeho mezinárodního působení. Stanoviska a vliv uskupení o 450 milionech obyvatelích, s téměř 30% podílem na světovém HDP (přesně to je 28,7%), rozhodujícího světového dárce rozvojové a humanitární pomoci, mají přirozeně velkou váhu. Bez účasti EU dnes fakticky nelze řešit žádný významný světový problém. Unie se již stala samostatným pólem světové politiky, od něhož se mnoho očekává a který má za vývoj ve světě stále větší odpovědnost.

Základním nástrojem dosahování zahraničně-politických cílů EU je Společná zahraniční a bezpečnostní politika (SZBP). Její postupný vznik, formování a rozvoj odrážejí nejen rostoucí odpovědnost a zájmy EU ve světě, ale současně odpovídají na známou otázku Henryho Kissingera – „Jaké telefonní číslo mám vytočit, když se řekne Evropa?“ Dnes už se to ví: může volat Javieru Solanovi. Tedy generálním tajemníkově Evropské rady/Vysokému představiteli (High Representative) pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Evropské unie. Zkušenému, rozvážnému a brilantnímu politikovi a diplomatovi, který citlivě vnímá Evropu a její potřeby v celé její politické rozmanitosti.

V prosinci 2003 přijala Evropská rada vůbec první dokument uceleně shrnující zásady a cíle „unijní“ zahraniční politiky – Evropskou bezpečnostní strategii. Má-li někdo zájem blíže poznat a pochopit SZBP, je to „povinné čtení“.

Tato strategie definuje základní cíle takto:

- schopnost EU čelit hrozbám
- vytvářet bezpečnost v oblastech sousedících s EU
- formovat systém mezinárodních vztahů založený na efektivním multilateralismu.

Hrozbami jsou mezinárodní terorismus, šíření jaderných zbraní a regionální konflikty. Naši zemi naštěstí dosud teroristický útok nezasáhl a vláda i do budoucna udělá vše, aby k tomu nedošlo. Šíření jaderných zbraní, zejména otázka severní Koreje a nyní především Iránu, jsou věci, které se Evropy bezprostředně týkají.

Z hlediska možných negativních dopadů na Českou republiku jsou nejrizikovější nedořešené krizové oblasti v Evropě, konkrétně na Balkáně.

To je důvod, proč je dnes EU rozhodující vnější silou ovlivňující vývoj v Bosně a Hercegovině. Od původní klíčové role USA a NATO po podpisu Daytonských dohod v r. 1995 nyní přešla „vnější“ odpovědnost za dal-

ší vývoj v této zemi prakticky bezvýhradně na EU. Mísoto alianční IFOR dnes působí v Bosně a Hercegovině vojenské jednotky EUFOR, což je zatím největší mírová a bezpečnostní operace Evropské unie. Česká armáda se na ní podílí společnou strážní jednotkou s Rakouskem v oblasti Tuzly.

Ze všech balkánských konfliktů od počátku 90. let je jeden, který EU stabilizovala sama – Makedonie.

Na jaře 2001 v této části někdejší Titovy Jugoslávie vznikl ozbrojený konflikt hrozící přerůst v občanskou válku mezi oběma etniky – Makedonci a Albánci. Po vstupu EU do značně komplikované situace se podařilo sjednat Ohradské dohody, cestou ústavních změn najít odpovídající modus vivendi soužití obou etnik.

Také vztah Srbska a Černé Hory byl dočasně upraven v r.2002 Bělehradskou dohodou připravenou za bezprostřední účasti EU, jmenovitě Javieru Solany. Na základě této dohody Černohorský parlament potvrdil, že letos 21. května bude mít necelý půlmilión voličů možnost rozhodnout, zda tato malá země vyhlásí samostatnost, či zda bude i nadále žít v podivné symbióze se Srbskem. Evropská unie už hlasování nemůže odvrátit, jak to udělala v roce 2003. Brusel tehdy Bělehrad a Podgoricu donutil, aby v dohodě o novém státě byl zákaz tři roky hlasovat o odtržení. EU počítá rovněž s tím, že po dokončení jednání o statutu Kosova bude hrát v této provincii podstatnější úlohu než dosud. S poměrně rozsáhlou mezinárodní přítomností se v Kosovu počítá při jakékoli podobě statutu. Za bezpečnost bude nadále odpovědná alianční operace KFOR, za další oblasti ovšem ve zvýšené míře EU. Dnes v Kosovu bezpečnost zajišťuje NATO, mezinárodní civilní správu a policii OSN, ekonomickou problematiku má na starosti EU a některé další oblasti spadají do působnosti OBSE. Jako celek to je v mezinárodní praxi unikátní a také komplikovaná struktura, místy možná těžkopádná, ale pro úvodní léta po přechodu Kosova pod správu OSN v roce 1999 asi jediné možná.

Rozhodujícím nástrojem pro stabilizaci západního Balkánu je perspektiva členství celého tohoto prostoru v EU. I toto je politika na jejímž prosazování se aktivně podílíme, protože odpovídá našim zájmům.

Chorvatsko již zahájilo s EU přístupová jednání, Makedonie dostala statut kandidátské země, Srbsko/Černá Hora i Bosna a Hercegovina vstoupily do jednání o dohodě o přidružení. Srbsko a Černá Hora nesplnily ultimátum pro dopadení bývalého šéfa bosenské armády Ratka Mladiče, který měl být předán do konce dubna mezinárodnímu tribunálu v Haagu. To přinese komplikace v přibližování Srbska/Černé Hora k EU. Albánie úspěšně koncem března ukončila jednání o Stabilizační a asociační dohodě. A Bulharsko společně s Rumunskem by měly vstoupit do EU k 1. lednu příštího roku.

V polovině listopadu minulého roku jsem navštívil téměř všechny vyjmenované země. Jednal jsem v Sarajevu, v Bělehradě (tam i s kosovskými Srby), v Podgorici (v Černé Hoře), v Prištině s dnes již zemřelým prezidentem Rugovou i v Záhřebu. Do Prahy přijel nový předseda vlády Bulharska, albánský předseda vlády Beriša,

počítáme s rozhovory s premiérem Rumunska v Bukurešti či v Praze. Do našich voleb bychom rádi stačili také návštěvu makedonského předsedy vlády Bučkovského u nás.

Svou úlohu hrajeme v EU i při formování a provádění „European Neighbourhood Policy“. To je souhrn nástrojů a postupů určených k prohlubování vztahů se zeměmi-sousedy EU, s nimiž se na dohlednou dobu nepočítá jako se členy EU – s Ukrajinou, Moldávií, Běloruskem i s jižním Kavkazem – s Gruzii, Arménií a Ázerbájdžánem. S výjimkou Arménie a Ázerbájdžánu

máme ve všech těchto zemích svá velvyslanectví, což je jeden ze základních předpokladů efektivního prosazování našich i evropských zájmů v těchto zemích.

Jsem připraven hovořit ještě dále, např. o volném pohybu pracovních sil nebo o Lisabonské agendě, ale nechám teď raději prostor na vaše dotazy. Takže, teď je prostor na vaše otázky a ta další témata třeba někdy příště.

Address:

Ing. Jiří Paroubek, předseda vlády ČR, Praha

PEDAGOGIKA A STRATEGIE VZDĚLÁVÁNÍ VE STŘEDNÍ POLICEJNÍ ŠKOLE MINISTERSTVA VNITRA V PRAZE

Pädagogik und Strategie der Bildung an der Polizeifachschule des Innenministeriums in Prag

Staněk Josef František

Střední policejní škola Ministerstva vnitra, Praha, ČR,

Souhrn:

Většina učitelů z oblasti sekundárního policejního školství má dostatek praxe ve vytváření výuky a předávání zkušeností z ní. Avšak převážná část nemá mnohdy čas ani příležitost se jakýmkoliv metodickým způsobem o výuce učit. Vyučující velmi kompetentní ve svém oboru získávají pedagogické zkušenosti spíše ze svého vlastního výchovného působení ve výuce a teprve poté získávají informace pomocí zpětné vazby, srovnatelného bádání a diskusemi s kolegy, systémem pokusu a omylu.

Z tohoto faktu vyplývá, že reálná edukační současnost motivuje naléhavou potřebu vrátit se k základním principům výuky a vzdělávání a vytvořit jejich nový model, kterým by bylo nové paradigma výuky a vzdělávání.

Aktuálnost problému je dnes umocněna příchodem webového prostředí, které vyvolává potřebu rozvíjet odborné a metodické znalosti učitelů o vytváření účinnějších vzdělávacích zkušeností, protože předchozí zkušenosti nás dostatečně nepřipravují na možnosti v tomto novém kontextu.

Klíčová slova: Edukační proces, edukační prostředí, obsah výuky, cíle vzdělávání, instruktivní, behaviorální, kognitivistické a konstruktivistické pojetí výuky, aktivní učení, celostní vzdělávání, zóna bezprostředního vývoje, teorie učebního pole.

Zusammenfassung:

Die meisten Unterrichtenden im Bereich des sekundären Polizeischulwesens haben genügend Praxis bei der Gestaltung des Unterrichtes und bei der Überlieferung ihrer Erfahrungen. Aber ein überwiegender Teil der Lehrer hat oft nicht die Zeit und Gelegenheit sich auf irgendeine methodische Weise im Unterrichtswesen weiterzubilden. Selbst die in ihrem Fach sehr kompetenten Unterrichtenden erwerben ihre pädagogischen Erfahrungen eher aus ihrer eigenen Erziehungspraxis beim Unterricht und gewinnen erst danach Informationen mittels Rückkopplung, Vergleichsforschung und in Diskussionen mit Kollegen durch die Methode von Versuchen und Irrtümern. Aus dieser Tatsache kann man ableiten, dass die reelle Edukationsgegenwart zum dringenden Bedürfnis motiviert, zu den Grundprinzipien des Unterrichts und der Bildung zurückzukehren, und ein neues Modell zu schaffen, das zum neuen Paradigma des Unterrichts und der Bildung werden soll.

Die Zeitbezogenheit des Problems wird heute durch den Einsatz des WEB-Milieus gesteigert; indessen müssen fachliche und methodische Kenntnisse der Lehrer über die Schaffung wirkungsvollerer Bildungserfahrungen hervorgebracht werden, denn die bisherigen Erfahrungen bereiten uns nicht genügend auf die Möglichkeiten in diesem neuen Zusammenhang vor.

Schlüsselwörter: Edukationsprozess, Edukationsmilieu, Unterrichtsinhalt, Bildungsziele, instruktiv und aufschlussreich, gesellschaftspsychologisch, kognitivistische und konstruktivistische Auffassung des Unterrichts, aktives Lernen, Ganzheitsbildung, Zone unmittelbarer Entwicklung, Theorie des Lehrbereichs.

1. Úvod

„Učivo se může přetvořit v živý majetek žáka jen za předpokladu, bude-li se ho zmocňovat pod vedením učitele v aktivní, samostatné činnosti, která si vyžaduje přiměřený čas i prostor, právě proto, že jde o složitý proces učení, nikoli o jednorázové předávání jednotlivých poznatků a jejich pasivní, pamětní osvojování.“

A. M. Dostál, Pedagogické problémy současné doby

Zahraniční i domácí odborné prameny druhé poloviny minulého století, ale i v současnosti, pod vlivem filozofického pragmatismu a ekonomické globalizace prosazují chápání procesu vyučování a učení jako vytváření vzdělávacích zkušeností učícího se žáka. Proti tradičnímu instrukčnímu (transmisivnímu) vyučování, kdy učitel předává žákům informace v hotové podobě, je kladen důraz na aktivní roli žáka realizovanou prostřednictvím pedagogické a didaktické komunikace jako dialogu obou subjektů školní edukace.

Používané taktiky a strategie k dosahování cílů školní edukace preferují jeden nebo více ze tří základních modelů dialogů, kterými jsou:

- dialog mezi učitelem a žákem,
- dialog mezi žákem a výukovými zdroji,
- dialog mezi dvěma nebo více žáky mezi sebou.

2. Některé aspekty implementace preferovaných technologií do procesu formální edukace

Přímá garance a konkrétní odpovědnost za výstupní úroveň žáků Střední policejní školy Ministerstva vnitra v Praze (dále jen „škola“) vyvolala odbornou diskusi pedagogických pracovníků, jejímž obsahem, smyslem a cílem bylo aktualizovat a specifikovat nový obsah a cíle vzdělávání začínajících policistů. V zásadě se jednalo o širokou dimenzi debaty na úrovni školního kurikula projektovaného ve vzdělávacím programu základní odborné přípravy (dále jen „ZOP“). Meritorním tématem byl způsob a technologie výuky, kterými by bylo možné dosáhnout naplnění nově definovaných cílových struktur profilu absolventa vzdělávání v oblasti profesních kompetencí podle požadavků strategických zákazníků, kterými jsou pro školu Policie České republiky a očekávání občanské veřejnosti.

Zkušenosti učitelů, provedený pedagogický výzkum i další evaluační nástroje potvrdily, že jako nejvíce efektivní se prosazují v podstatě tři vzdělávací teorie, a to:

- behaviorální,
- kognitivistická
- konstruktivistická.

Uvedené pedagogické, psychologické, filosofické a sociologické teorie se z hlediska předmětu bádání vyrovnávají z faktem úporného hledání konkrétních, racionálních a efektivních technologií a jejich implementace do předmětových didaktik formální edukace a jsou předmětem tohoto článku.

2.1 Behaviorální pojetí edukace

„Jestliže naše současné znalosti o získání a udržení verbálního chování mají být použity ke vzdělání, je potřeba nějaký druh výukové formy. Forma sama o sobě jistě nevyučuje. Jednoduše přivádí studenta do kontaktu s osobou, která dává dohromady materiál, který doporučuje. To je práce zjednodušující záměr, protože tu může přivést jednoho programátora do kontaktu s neomezeným počtem studentů.“

B. F. Skinner, Technologie učení

V behavioristickém myšlení je základ vzdělávání spatřován ve formování odpovědi žáka, ve schopnostech reagovat na podněty a problémy konkrétní pedagogické situace.

Vyučující určuje, mění a kontroluje výukové prostředí a hodnotí pokrok studujícího podle cílových způsobů jeho chování.

V dnešních pedagogických teoriích se sice projevuje záměr vzdát se behaviorismu, protože klade příliš velký důraz na vnější kontrolu a podněty. Přesto existuje a bude i v budoucnu existovat řada dovedností, které je třeba učit a rozvíjet a které mohou mít z behaviorismu prospěch. Jakákoliv dovednost, jež vyžaduje komplexní integraci posílení paměti a kognitivní zpracování, může získat prospěch z významu prostředí.

Příkladem takových výukových a vzdělávacích prostředí ve vzdělávacím programu ZOP, která využívají behaviorální systém a osvědčila se, jsou trenažéry k výcviku řidičů ve výuce řízení motorových vozidel, specializované učebny pro integrovaná komplexní modelová zaměstnání z odborných předmětů nebo specializované učebny pro vyhledávání a zajišťování stop z místa činu, identifikaci osob a věcí nebo pro vytváření taktických, technických a metodických dovedností žáků při objasňování trestných činů v kriminalistice nebo v právu.

Žák je aktivizován a motivován k odpovědím na předkládané a měnící se podněty. Vzájemným působením s manipulovaným prostředím nastane v jeho osobě pozorovatelná (behaviorální) změna. Pozitivní efekt je v tom, že aktivní účast žáka mění charakter procesu učení i kvalitu a trvalost fixace výstupních zkušeností, i když vůči změnám výukového prostředí je žák v pasivní roli.

2.2 Kognitivistické pojetí edukace

„Prvním účelem jakékoliv činnosti ve vzdělávání, je to, co by nám mělo sloužit v budoucnosti. Vzdělávání by nás pouze nemělo brát někam, mělo by nám později umožnit jít dál jednodušším způsobem.“

J. S. Bruner, The process of education

Podle kognitivní teorie vzdělávací proces probíhá efektivně pouze tehdy, jestliže studující samostatně zpracovává informace. V této teorii vstup, zpracování, uložení a znovunabytí informace představují procesy, které jsou středem vzdělávání. Učitel zůstává tím, kdo řídí proces vstupu informací, kdežto žák je aktivnější v plánování a provádění svého vlastního vzdělávání ve srovnání s behavioristických prostředím. Výuka není pouze něco, co je děláno pro žáka, ale spíše ho zapojuje a podporuje jeho myšlenkové procesy.

Základním přínosem kognitivního myšlení v procesu vzdělávání je tedy role učícího se žáka jako aktivního účastníka. Vyučovací aktivity žáka s vysokou úrovní koncentrace, zpracování a myšlení zvyšují možnost dosažení efektivnějšího výsledku vzdělávání. Zdůrazňuje prvek sociální interakce jako nedílné součásti vytváření informací přijatých teoriemi interaktivního kognitivního vývoje. V interaktivním prostředí to může znamenat, že žáci dostávají úkoly, které zahrnují hledání a zkoumání materiálu, třídí ho a vytvářejí syntézu obsahu. Bruner rozvinul tzv. objevnou teorii vzdělávání, kterou definoval jako získávání znalostí pro sebe samého použitím své vlastní mysli. Potvrdil, že problém, kte-

rý je řešen strukturovanými výzkumnými taktikami, je nedílnou součástí objevného vzdělávání.

L. S. Vygotsky (1962) obohatil kognitivní teorii zavedením tzv. zóny bezprostředního vývoje (ZBV). Žák, učitel a obsah učiva se vzájemně ovlivňují problémem, který je třeba vyřešit. Zóna bezprostředního vývoje tak představuje prostor mezi tím, co žák může udělat individuálně a co může být uděláno s pomocí zkušenějších lidí, kterými jsou třeba ostatní žáci, specialisté v oboru nebo vyučující. V SPŠ se osvědčuje při integrovaných zaměstnáních z odborných předmětů.

2.3 Konstruktivistické pojetí edukace

„Cílem vzdělání je rozvíjení reflexivního, tvořivého a odpovědného myšlení.“

J. Dewey, Experience and education

Konstruktivismus v pedagogice je rozšířením kognitivismu. Filosoficky je budována na zásadách teorie vzniku informací (Dewey, Knowles). Jako v kognitivních teoriích je žák v konstruktivistickém vzdělávacím pojetí aktivním účastníkem činností ve vzdělávacím prostředí. Rozdíl spočívá v tom, že v konstruktivismu je žák považován za tvůrce a zpracovatele vzdělávací zkušenosti. Konstruktivismus tak zdůrazňuje vzájemné působení mezi žáky jako klíčový prvek vzdělávacího prostředí. Vyučující je tím, kdo usnadňuje prostředí vymezené žákem. J. Dewey vytvořil vizi zkušenosti současného aktivního a spolupracujícího žáka a prostředků, pomocí kterých by bylo možné uskutečnit jeho vzdělávací ideje. Konstruktivistická teorie zdůrazňuje jedinečnou a individualizovanou povahu vzájemného působení ve vzdělávací zkušenosti, kdy nové znalosti jsou postaveny na prvotních zkušenostech. Poznávání se děje konstruováním, a to tak, že poznávající žák spojuje fragmenty informací o svém prostředí do racionálních struktur a provádí s nimi mentální operace. Ve výsledku to znamená, že jeden žák by ze zkušenosti získal ty samé znalosti, nepatrně odlišným způsobem, než další žák. Je tedy zcela zřejmé, že konstruktivistická pedagogika nadřazuje psychologické principy didaktickým. Aktivní účast žáka ve vymezení vzdělávacího prostředí a role učitele, který vzdělávací proces usnadňuje, jsou považovány za cestu ke zlepšení výkonů žáků. Konečný cíl vzdělání pro každou úroveň vzdělávací zkušenosti tak spočívá v rozvíjení reflexivního, tvořivého a odpovědného myšlení. Klíčovou Deweyovou myšlenkou v konstruktivistickém pojetí edukačního procesu je názor, že vzájemné působení a souvislost jsou dvě základní charakteristiky zkušenosti výuky a učení a jednotlivý žák je klíčovým prvkem plánu výuky. Jinými slovy, učitel musí rozvrhnout vyučování tak, aby každý jednotlivý žák mohl účinně stavět na tom, co zná, a aby měl zdroje a podporu ke skutečnému naučení se. L. S. Vygotsky (1976) to vyjádřil tezí „... úspěšně plout zónou...“, v níž se neustále přibližuje svému cílovému rozvoji. Široké možnosti poskytují učitelům i žá-

kům multimediální výukové programy v kriminalistice, v právu nebo ve výuce dopravní či pořádkové služby.

V intencích konstruktivistického pojetí vznikla také teorie učebního pole (Lernfeld) se významně uplatňuje v duálním systému německého sekundárního školství. „Technologie vyučování je pole, které může těžit z bohaté znalosti vědecky založeného vědění, ze zkoumání komunikace, umělé inteligence a počítačové vědy a kognitivní psychologie.“ (R. Gagné, 1975).

Cílem této koncepce je přispívat k získání kompetencí profesionálního jednání, které spočívá v samostatném plánování, provádění a kontrolování vzdělávacích a později i pracovních činností, v osvojení komunikačních způsobilostí a ve vytváření předpokladů a schopností pracovat v týmech. Účelem zavedení nové koncepce je také posílení celostního vzdělávání, jehož prostřednictvím má být zajištěna i možnost snadno přizpůsobovat obsah vzdělávání probíhajícím změnám v technologiích a v organizaci práce. Absolventi by se měli lépe prosazovat na trhu práce.

V rámci pedagogického konstruktivismu prosadil a rozvinul M. Kearsley (1996) svou koncepci andragogiky, inspiroval vědecký zájem o zkoumání specifík vzdělávání dospělých jako samostatné pedagogické disciplíny. V Ministerstvu vnitra je implementován v koncepci celoživotního vzdělávání příslušníků Policie ČR.

3. Závěr

Pedagogický přístup učitele, který prezentuje hotové informace a vyžaduje pouhé encyklopedické znalosti, je dnes překonán, protože zamezuje učícímu se žákovi rozvíjet samostatnost a přirozenou aktivitu.

Moderní strategie výuky propagují vytvoření aktivního edukačního prostředí, které zahrnuje širokou pedagogickou komunikaci a interakci, v níž se učitel stává zkušeným a spolehlivým rádčem žákovi, který pracuje jako obsahový konzultant, integrační činitel kontextu, jako ten, kdo motivuje a stejně tak jako manažer, který se účastní zkušenosti učení.

Společnou tendencí současných pedagogických koncepcí je trend k opouštění předmětového pojetí výuky a směřování k celostnímu pojetí edukačního procesu, v němž záměry a cíle prezentují celkové prolínání kognitivního a emočního učení. Inspirující je i razantní vstup humanistické psychologie (Maslow, Rogers) do současného pedagogického bádání a směřování.

Všechna uvedená pojetí školní edukace zvyšují produktivitu práce i její výchovně vzdělávací efekt, podporují samostatnost, rozvoj logického i abstraktního myšlení žáků, zvyšují kreativitu výchovně vzdělávacího procesu. Podporují vzdělávání jako celoživotní aktivitu člověka 21. století.

Seznam použité literatury a dalších informačních zdrojů

Odborná literatura:

Bruner, J. S. *The process of education*. Harvard University Press, 1977.

Dewey, J. *Experience and education*. New York: Macmillan, 1938.

Dostál, A. M. *Pedagogické problémy současné doby*. Praha: SPN, 1967.

Drahovzal, J., Kilián, O., Kohoutek, R. *Didaktika odborných předmětů*. Brno: Paido, 1997. ISBN 80-85931-35-4.

Drahovzal, J. *Projektování modelů řízení výuky I*. Brno: VŠZ, 1990.

Gagné, R. M. *Podmínky učení*. 1. vyd., Praha: SPN, 1975.

Kearsley, M. *Vzdělávání dospělých*. Praha: SPN, 1996.

Petty, G. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 1996.

Průcha, J. *Moderní pedagogika*. 2. vyd., Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-631-4.

Rogers, C. R. *Způsob bytí*. Praha: Portál, 1998.

Skinner, B. F. *Technologie učení*. Praha: SPN, 1954.

Vygotsky, L. S. *Vývoj vyšších psychických funkcí*. 1. vyd., Praha: SPN, 1976.

Vygotsky, L. S. *Thought and language*. Cambridge: MIT Press, 1962. ISBN 0262 720 108.

Zlámal, J. *Edukační proces v profesní přípravě policistů*. Příručka pro učitele středních policejních škol. Praha: SPŠ, 2004.

Zlámal, J. *Vybrané kapitoly z pedagogiky*. Příručka pro učitele středních policejních škol. Praha: SPŠ, 2004.

Zlámal, J. *Některé zkušenosti a doporučení pro využití elektronických zdrojů procesu školní a mimoškolní edukace*. Sborník UMB, Banská Bystrica: 2004.

Slovníky:

Hartl, P., Hartlová, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

Jandourek, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-535-0.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.

Internetové stránky:

Staudt, E. *Budoucnost učení – učení pro budoucnost aneb tvoříme změnu*. Projev na 20. konferenci ICDE, Düsseldorf: 2003.

Dostupné z <http://www.educationonline.cz/distan012.html>.

Address:

JUDr. Josef František Staněk

Střední policejní škola MV v Praze,

Pod Táborem 102/5, Praha 9, 190 24

Tel.: + 420 974 845 338; mobil: + 420 728 530 207

E-mail: frantisek.josstan@email.cz

TŘI OBRAZY CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA I. Three pictures of Emperor Francis Joseph I

Weis Martin

Katedra církevních dějin TFJU České Budějovice

Souhrn:

V letošním roce si připomínáme devadesáté výročí úmrtí císaře a krále Františka Josefa I. Při této příležitosti jsou v této studii uvedeny tři obrazy ze života a vlády tohoto významného panovníka: Františka Josefa I. jako symbolu kontinuity a stability, jako svědomitého „prvního úředníka“ státu a křesťanského sociálního politika.

Klíčová slova: Novodobé dějiny Evropy, politologie, Habsbursko-lotrinská dynastie

Summary:

This year we remember the 90th anniversary of the death of Emperor and King Francis Joseph I. On this occasion the study presents three pictures from the life and reign of this prominent sovereign: Francis Joseph I as a symbol of continuity and stability, as a conscientious “first clerk” of the state and a Christian social politician.

Key words: Modern history of Europe, political science, dynasty of Habsburg-Lothringen

Úvodem

Dne 21. listopadu tohoto roku si budeme připomínat devadesáté výročí úmrtí císaře Františka Josefa I. Tento panovník vládl 68 let a délkou své vlády může být srovnáván jen s věhlasnou panovnicí - anglickou královnou Viktorií. V podvědomí některých našich předků – dědů a pradědů, byl František Josef I. zapsán spíše negativně. Přezdívka „starý Procházka“^a patřila ještě k těm slušnějším pojmenováním, kterými byl mocnár titulován. Nedivme se, vždyť tito naši předkové byli vystaveni hrůzám světové války, za kterou nesl František Josef I. svůj díl odpovědnosti. Období vzniku republiky bylo pak prožito ve znamení propagandistických mýtů o „třistaleté porobě národa“ a ničení symbolů nenáviděné monarchie.^b Nacistický režim Habsburky nenáviděl a pronásledoval mimo jiné pro jejich údajnou „proslovanskou politiku“.^c A komunistický režim nezaujal k habsburskému rodu o nic méně negativní stanovisko, jen je spíše uváděl jako tvrdé germanizátory a „zdegenerované hlupáky“.^d

Léta po roce 1989 pak sebou přinesla zájem odborné i laické veřejnosti o postavy posledních příslušníků rodu Habsburků a do určité míry i nostalgický obdiv starého mocnářství. Odborné i popularizující literatury, monografií, studií a článků týkající se posledních Habsburků z uvedeného období je takové množství, že jen jejich pouhý výčet by značně svým rozsahem přesáhl prostor vymezený pro tento článek. Proto uvádím jen některá, dle mého názoru stěžejní díla. Na prvním místě je nutno zmínit odbornou monografii britského historika Alana Skeda, *Úpadek a pád habsburské říše, Praha, nakladatelství Panevropa Praha 1995*. O této monografii uvedl

naš přední politolog doc. Dr. Rudolf Kučera, že je to vynikající historiografická práce, která rozbíjí starou čechoslovakistickou tezi, že Rakousko – Uhersko bylo již natolik prohnílé, že by se rozpadlo i bez první světové války. Franz Herre, přední historik, novinář a autor četných úspěšných biografii napsal knihu *Císař František Josef I. Jeho život – jeho doba, kterou v českém překladu vydalo nakladatelství Ikar Praha v roce 1998*. Autor, zde čtivým a strhujícím slohem vytvořil přímo plastický obraz císaře, který „nebyl ušetřen ničeho“. Novinář a spisovatel žijící ve Vídni, Georg Markus, ve svém díle *Causa Mayerling. Život a smrt Mary Vetserové*, vydané v českém překladu nakladatelstvím *Naše vojsko Praha* v roce 1994, přibližuje záhadu smrti korunního prince Rudolfa a jeho milenky baronesy Mary Vetserové na zámku v Mayerlingu roku 1889. Rakouský historik a spisovatel Friedrich Weissensteiner je čtenářské obci znám mimo jiné skrze díla *Dcery Marie Terezie, Ženy na habsburském trůnu, Dcery Habsburků na cizích trůnech, Velcí panovníci rodu Habsburského*. V souvislosti s naším tématem bych rád upozornil na jeho knihu *Rakouští císařové*, kterou v roce 2005 vydalo v českém překladu nakladatelství Ikar Praha. Nelze nezmínit též knihy doc. Dr. Jana Galandauera, DrSc., *Osud trůnu habsburského (1986)*, *Karel I. – Poslední český král (1998)*, *František Ferdinand d'Este (1993)*, nově doplněné vydáno nakladatelstvím *Paseka Praha 2000*, které jsou velmi podrobnými a zasvěcenými studii.^e

Ve svém příspěvku bych ale rád poukázal na tři obrazy císaře a krále Františka Josefa I. tak,

Obraz „starého císaře“ – symbol kontinuity a stability

Otto von Habsburg ve své studii o Františku Josefu I. uvádí, že každý člověk touží po otci, po autoritě a stabilitě. Jistě, císař František Josef mohl být v tomto ohledu takřka jakýmsi archetypem, vždyt neztělesňoval jenom obraz otce, nýbrž také v důsledku svého dlouhého panování i obraz dědečka.^f Je-li otec především autoritou, pak se k tomu přidával u dědečka také prvek dobra, spravedlnosti, která oproti literám zákona působí umírněně. Ještě více než jako otec byl jako dědeček císař symbolem kontinuity a dále, především v politice, poslední a nejvyšší soudní instancí.^g Snad asi nejvíce si tuto skutečnost uvědomovali naši předci roku 1898 při příležitosti padesátého výročí nastoupení na trůn a roku 1900 při příležitosti oslav 70. narozenin Františka Josefa I. I v té nejzapadlejší vesničce se slavilo:

„O deváté hodině sloužena slavná mše svatá, při níž mimo jiné zapěna kantáta na oslavu 70. letých narozenin Jeho veličenstva. Po ukončení služeb Božích shromáždily se dítky v slavnostně upravenou třídu, v níž obraz Jeho veličenstva věncem růží obklopen byl. Když byl řídící učitel na význam té slavnosti poukázal, zapěna dětmi slavnostní kantáta. Poté p. učitel František Straka pronesl slavnostní řeč v níž poukázal k tomu, že letošní jubileum jest jubileem lásky a loyality, čehož příčinou jsou jednak skutky otcovské lásky jimiž Jeho Veličenstvo po dobu své požehnané vlády zahrnul národy, jednak velikomyslná a něhyplná povaha Jeho Veličenstva. Mnohými příklady ze života Jeho Veličenstva pravdu tohoto dokázav, povzbuzoval k následování ctností Jeho Veličenstva a ku svědomitému plnění povinností. Zapěním rakouské národní hymny slavnost jest skončena...“^h

Císaře Františka Josefa ale také potkaly i těžké rány osudu. V červnu roku 1867 byl jeho bratr Maxmilián, mexický císař, popraven vojáky Benita Juareze. Pětaadvacetiletý anarchista Luigi Lucheni zavraždil v září roku 1898 jeho choť Alžbětu. Ale asi nejstrašnější byla tragická smrt jeho syna Rudolfa v Mayerlingu. Františku Josefovi bylo vytýkáno, že rány osudu, které ho potkaly, přijímal bez známek vnějšího pohnutí. Také je mu kladeno za vinu, že ve dnech po dramatu v Mayerlingu, když jeho syn ještě ležel na márách, šel za svými státními záležitostmi, jako by se bývalo nic nestalo. Zapomnělo se však, že v oné tragické noci roku 1889, kterou probděl v kapli, císařovy vlasy, ještě v předvečer tmavé, v několika hodinách zbělely. Od té doby se stal „starým“ císařem, tak jak jej známe z četných portrétů.ⁱ

Obraz „prvního úředníka“ říše

Františka Josefa I. nám historici někdy představují jako jakéhosi neosobního byrokrata, který byl zabrán pouze do vyřizování úředních spisů a udělování velkého počtu audiencí. Proto údajně nebyl schopen ani lidských pohnutek. Zajisté, císař František Josef byl mnohdy přísný a nepřístupný. Je nutno se ale přiblížit jeho skutečné povaze. Pokud tak učiníme, poznáme, že se u Františka Josefa I. jednalo o vědomé potlačení osobnosti vzhledem k funkci císaře. Pro něj, jako hlubo-

ce věřícího člověka, byla funkce císaře především odpovědností vůči Bohu Stvořiteli. V tomto smyslu lze také vysvětlit pojem vládce z Boží milosti, tak jak jej chápal a přijímal. V očích Františka Josefa I. znamenala, že veškerá moc vlastně přichází shora, právě tak, jako se veškerý život odvozuje od svého Stvořitele. To však také znamená, že k tomuto pověření je jednou nutno předložit vyúčtování, a že proto může být vykonáváno jen v jediném smyslu, a sice v tom, jenž odpovídá příkazům morálky a svědomí.^j

Během celého panovnického života dodržoval osmdesátihodinový pracovní týden a nikdy nedával osobní pohodě přednost před povinnostmi. Úzkostlivá svědomitost, s jakou vyřizoval státní záležitosti a státní písemnosti, byla ostatně nejen podstatnou podmínkou zvládnutí všech pracovních úkolů; císař tím také dával svým úředníkům nejlepší příklad. Jestliže rakousko-uherská správa právem požívala celosvětový věhlas díky své svědomitosti, čestnosti a neúplatnosti, pak to bylo možné v nemalé části odvodit z živoucího příkladu jejího císaře.^k

Otto von Habsburg ale také ve své studii připomíná skutečnost, že císař František Josef, jenž ještě pocházel z jiné epochy, musel proto obzvláště po vítězství maloněmeckého nacionalismu v roce 1866 myslet na to, jak překlenout nacionální protiklady, pokud se měla říše zachovat a nerozpustit se v neurovnatelném chaosu na hospodářsky neživotaschopné malé státečky. Na této cestě stála ovšem ještě druhá silná překážka: doba Františka Josefa byla totiž také dobou víry v uzdravující účinek centralistické demokracie. Ta je ovšem pro mnohonárodní říši nebezpečná, protože poskytuje možnost, aby jedna, i když jen slabá národní většina, mohla jinou národní skupinu znehodnotit na snadno a trvale přehlasovanou menšinu. Bylo proto důležité zabudovat do říše federalistický prvek, jenž by byl schopen vedle rovnosti lidí zajistit také rovnost národů, a jenž by mohl zabránit početně silnější národní skupině, aby si majorizovala pouhou číselnou převahou důležité životní otázky. Císař František Josef se pokoušel prosadit toto federalistické myšlení, jenže se zapomíná, že „byl po roce 1867 konstitučním panovníkem, jehož moc dostatočila na odvrácení některých vnitrostátních i mezinárodních potíží a problémů, ale nestačila, aby bez podpory zákonodárných sborů prosadila jeho vůli“.^l

Obraz křesťanského sociálního politika

Když František Josef přišel na svět, převládalo ještě téměř v celé Evropě zemědělské hospodářství a městské obyvatelstvo bylo co do počtu poměrně nevýznamné. V průběhu dalších let pak přišla průmyslová revoluce, která nejen že od základu změnila hospodářství, ale také převratně změnila strukturu obyvatelstva. Vůči novému fenoménu proletariátu byla většina monarchů, státníků a politiků bezmocná. Teprve se vznikem křesťansko-sociálních a sociálně-demokratických hnutí začalo cílevědomé úsilí o řešení těchto problémů. Císař

František Josef měl ovšem vzhledem k náboženským základům svého úřadu lepší porozumění pro sociální problémy začínající průmyslové revoluce než většina osobností tehdejší vládnoucí vrstvy.^m

František Josef I. podporoval soukromou dobročinnost, komunální charitativní péči a státní sociální zákonodárství. Osobně neváhal přispívat dary a podporami na dobročinné účely. Snad asi nejlépe jeho křesťanské sociální citění a lásku k bližnímu vyjadřuje jeho obřad mytí nohou na Zelený čtvrtek dvanácti chudým starým lidem. Po bohoslužbách ve slavnostním sále v Hofburgu císař osobně obsluhoval při jídle dvanáct mužů oblečených do staroněmeckých krojů. Poté se posadili do řady, důstojníci jim svlékli boty a punčochy a císař u každého poklekl, pokropil nohy vodou, utřel ručníkem. Poté si umyl ruce a každému z těch starých mužů pověsil na krk kožený váček se třiceti zlatými.ⁿ

V roce 1871 přivedl tübingského sociologa profesora Schaffleho do Rakouska a pověřil ho přípravami reformem. Rakouský historik a novinář Hermann A. Giessler uvádí ve své knize vydané v roce 1986 pod titulem *Zabaveno - bezpráví Rakouska na dynastii Habsburků*, nejdůležitější sociální úspěchy v západní polovině monarchie:

- roku 1887 bylo zavedeno úrazové pojištění dělníků
- roku 1888 nemocenské pojištění dělníků a zákaz dětské práce
- roku 1883 byl založen úřad živnostenských inspektorů pro kontrolu podniků^o

Závěrem

František Josef I., zemřel 21. listopadu 1916 na zápal plic. Ještě v den smrti, když uléhal na lůžko, v téměř čtyřicetistupňové horečce, žádal komorníka, aby jej vzbudil druhého dne, jako obvykle o půl čtvrté. Zemřel ale pět minut po deváté hodině. Obyvatelé Vídně se s císařem rozloučili ve dvorní kapli 28. a 29. listopadu. Vlastní pohřeb byl vykonán 30. listopadu 1916 za účasti německého a bulharského panovníka, bavorského a saského krále, četných zástupců šlechty, politiků, generálů a státníků. Po bohoslužbách v katedrálním chrámu sv. Štěpána, byly jeho ostatky uloženy v kapucínské hrobce, tradičním pohřebišti Habsburků. Chmurné, ale nejvyšší důstojné pohřební ceremonie dle starobylého španělského dvorního rituálu jakoby vyjadřovaly konec jedné epochy. Jaká byla? S odstupem času, ve světle neskutečných hrůz druhé světové války, vybičovaného nacionalismu, národního socialismu a komunismu, rozpadu a definitivním zániku tzv. nástupnických států habsburské monarchie v politickém chaosu, si musíme přiznat, že nebyla jen absolutně negativní érou „žaláře národů“, nýbrž, že měla i své nepopiratelné přednosti...

Poznámky:

- a Tato přezdívka vznikla v důsledku nepříliš obratné novinové popisky pod fotografií Františka Josefa I.
- b Z této doby také pochází v našem národě zakořeněný a někdy i v současnosti opakovaný mylný názor, že mariánský sloup

na Staroměstském náměstí byl symbolem „třistaleté poroby českého národa pod knutou Habsburků po bitvě na Bílé hoře“. Mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze byl postaven sice roku 1650, tedy po bitvě na Bílé hoře, ale rozhodně se nedá říci, že měl symbolizovat vítězství habsburských vojsk nad naším národem. Popud k stavbě tohoto mariánského sloupu dal panovník Ferdinand III. a to na poděkování za úspěšnou obranu Prahy proti švédským vojskům v roce 1648. Mariánský sloup vytvořil věhlasný sochař J. J. Bendl, který se pro sochu Panny Marie nechal inspirovat Immaculátou z Vídně (1647). Sloup byl zhotoven již v roce 1650 a slavnostně posvěcen 13. července 1652 u příležitosti panovníkových narozenin. Mariánský sloup na Staroměstském náměstí nebyl ale jen postaven z těchto „světských“ motivů, nýbrž měl i důležitou náboženskou funkci – přispíval k šíření úcty k Neposkvrněnému početí Panny Marie. Proto se také po dlouhou dobu u tohoto sloupu konaly mariánské pobožnosti a to až do doby vlády Josefa II., který jejich konání zakázal. Revoluční rok 1918 přinesl v převratových dnech konec této unikátní památky. Pátého dne po vzniku republiky (3.11.) se zmanipulovaný dav lidí vracel ze shromáždění na Bílé hoře a chtěl si vybit zlost na nenáviděnou habsburskou monarchii. Sochy na Karlově mostě se sice včasným zásahem podařilo zachránit, ale mariánský sloup na Staroměstském náměstí již takové štěstí neměl. Nic nepomohly protesty zástupců Národního výboru a sloup byl za zpěvu revolučních písní stržen. Uvádí se, že celá tato akce byla dopředu naplánována, na což poukazuje i skutečnost, že byla přichystána lana na stržení sloupu a že celé akci asistovali i pražští hasiči.

- c Adolf Hitler ve svém díle *Mein Kampf* mimo jiné vytýkal Habsburkům, že „zčechizovali Vídeň“.
- d Přímo jedním z „oficiálních“ symbolů tehdejší doby se stal Jaroslav Hašek se svým populárním Švejkem.
- e Britský historik Anthony DEVERE – SUMMERS se zabývá údělem evropských monarchií ve svém strhujícím díle *Válka a evropské královské rody*, které v českém překladu vydalo nakladatelství Books Brno roku 1998. Kniha líčí fasinující příběh úpadku této instituce, která „až do počátku dvacátého století byla v Evropě převažující formou vlády“ a jednoznačně ji lze doporučit ke studiu jako „doplňkovou“ literaturu k danému tématu článku.
- f Na trůn nastoupil František Josef I. v prosinci revolučního roku 1848 a svět opustil uprostřed plamenů první světové války v úterý 21. listopadu 1916.
- g Srov. Habsburg, O., *Úvahy o Evropě*, Praha, Nakladatelství Panevropa, 1993, s. 56-57
- h SOkA Tábor, školní kronika školy v Borotíně III, s. 24, rukopis
- i Srov. Habsburg, O., *Úvahy o Evropě*, Praha, Nakladatelství Panevropa, 1993, s. 59
- j Ibid. s. 58
- k Císař František Josef I. byl nesmírně pracovitý člověk. Vstával ráno v půl čtvrté, po studené koupeli se oblékl do uniformy a účastnil se nezbytných pobožností. Pak krátce posnídal, vyřizoval korespondenci a okolo osmé hodiny začal kolotoč jednání s úředníky, ministry, politiky.
- l Srov. Habsburg, O., *Úvahy o Evropě*, Praha, Nakladatelství Panevropa, 1993, s. 61-62
- m Ibid. s. 59-60
- n Srov. Herre, F., *Císař František Josef I. Jeho život – jeho doba*. Praha, Nakladatelství Ikar, 1998, s. 278
- o Srov. Habsburg, O., *Úvahy o Evropě*, Praha, Nakladatelství Panevropa, 1993, s. 63

Address:

doc. ThLic. Martin Weis, ThD.,
Katedra církevních dějin TFJU Č. Budějovice,
Kněžská 8
370 01 České Budějovice
e-mail: weis@tfjcu.cz

VÍTANÝ PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ DĚJIN NAŠEHO REGIONU

Pavla Stuchlá, Prachatický vikariát 1676 – 1750.

Vybrané otázky církevní správy.

Vydal Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity

Karlovy v Praze 2004, 272 str.,

ISBN 80-7308-082-6

Řekneme-li doba baroka a katolická církev, dozajista se nám na mysli vybaví postava pátera Koniáše, která v době nedávno minulé byla použita k protikatolické agitaci a dodnes přežívá i v některých současných dějepisných publikacích jako příklad "církevního tmářství" a tuhé násilné rekatolizace. S odstupem času a ve světle dokumentů 2. vatikánského koncilu jistě nemůžeme v dnešní době schvalovat všechny prostředky, které ve své době při rekatolizaci naší vlasti byly používány. Ovšem dobu rekatolizace nemůžeme hodnotit pouze pohledem dnešním, nýbrž musíme se pokusit vcítit do mentality lidí žijících před několika stoletími. O tento vhled na poli regionálních dějin katolické církve se pokouší disertační práce paní PhDr. Pavly Stuchlé, PhD., kterou pod názvem „*Prachatický vikariát 1676 – 1750. Vybrané otázky církevní správy*“ vydala Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze v roce 2004.

Celá práce je dělena do pěti základních tematických celků. Po úvodu, ve kterém se autorka věnuje nezbytné problematice pramenů a literatury následuje kapitola ve které je velmi důkladně popsán sledovaný vikariát, jeho členění a postavení jednotlivých vikářů. Dlužno podotknout, že to nebylo nikterak záviděníhodné. Vikář náležel k nižšímu kléru a byl vnímán od kněžských spolubratřích jako *primus inter pares*, což znamenalo nutnost zdolat neposlušnost kněžských spolubratřích. Zároveň ale tato funkce nesla s sebou i povinnost a závazek brát se za tyto ne vždy vděčné podřízené. V čele vikariátu se vystřídal ve sledovaném období celkem čtrnáct mužů. Jejich nelehkým životním osudům, radostem, strastem i všednodenním každodennostem je věnována odpovídající část této studie. Poté autorka zaměřila svou pozornost na jednotlivé farnosti vikariátu. Zde si všímá především jejich rozsahu, obyvatelstva a také postupu při postupné obnově sítě farností ve sledovaném okrsku. Velmi zajímavou je následující část monografie, kde se v několika kapitolách pojednává na základě archivních materiálů o hmotném zabezpečení farností a duchovenstva v daném vikariátu. Náboženský život barokního člověka nám skvěle dokumentuje závěrečná kapitola, kde je zevrubně pojednáváno na více než padesáti stranách o formaci laiků a to skrze křesťanská cvičení, vyučování katechismu a přípravu ke svátostem. Svě nezastupitelné místo zde mají i zbožná bratrstva a misie konané řeholníky, nejčastěji jezuiti. Druhá část této závěrečné kapitoly pojednává o poutním ruchu, procesích a to i do značně vzdálených poutních míst od sledovaného vikariátu.

Práci doprovází fotografický materiál dokumentující některá místa vikariátu, staré mapy vikariátu, seznamy počtu věřících (tzv. duši) v jednotlivých farnostech vikariátu sestavené dle zповědních seznamů z let 1677, 1700, 1720 a 1750. V přílohách nalezneme i patronát jednotlivých kostelů zpracovaný do přehledné tabulky. Zájemci o podrobné studium jednotlivých záležitostí vikariátu naleznou uspokojivou odpověď v bohatém poznámkovém aparátu, kde jsou odkazy na příslušné archiválie jednotlivých archivních fondů. Seznam pramenů ve státních a církevních archivech přesahuje šest stran a soupis odborné literatury dosahuje téměř 400 titulů.

Všem zájemcům o historii této části našeho regionu i o specifický pohled na dobu barokní, lze vřele doporučit ke studiu uvedenou knihu paní PhDr. Pavly Stuchlé PhD.

doc. Martin Weis, ThD.

DOBŘÁ POMŮCKA PRO HISTORIKY

Milan M. Buben, Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích. Žebravé řády. Libri Praha 2006, 470 str., ISBN 80-7277-088-8

Autor knihy Milan M. Buben se ujal velmi nesnadného a náročného úkolu – přiblížit české veřejnosti a čtenářské obci řeholní společenství, která v našich zemích v běhu dějin působila, nebo dále či nově působí. Celý projekt rozdělil do pěti dílů. V roce 2002 vyšel první díl, který mapoval řády rytířské a křížovníky. Poté následoval druhý díl rozdělený do dvou svazků – řeholní kanovníci a mnišské řády. V letošním roce přichází na trh první svazek třetího dílu věnovaný žebrovým řádům. Milan M. Buben uvádí ve svém díle nejenom vznik a dějiny žebrových řádů ve světě i v českých zemích, nýbrž věnuje dostatečný prostor i jejich spiritualitě a kulturně – historickému přínosu. Za velmi cenné je nutno považovat i informace o řádových symbolikách, a to včetně jejich grafického znázornění, o řádových oděvech, regulích a struktuře jednotlivých řeholních společenství. Zevrubný popis dějin jednotlivých řádů také vhodně doplňují životopisy zakladatelů řádů či těch členů, kteří se nějakým výrazným způsobem zapsali do dějin, ať už jako církevní představitelé, nebo jako světci. Každý řád je také doplněn seznamem jeho nejvyšších představitelů i seznamem představitelů řádů v českých zemích. Tato kniha vznikla nejenom na základě studia velkého množství odborné literatury, jejíž přehled autor uvádí v závěru, nýbrž i díky bádání v řádových a jiných archivech. Celý text knihy je doprovázen vkusnými ilustracemi, na kterých můžeme spatřit dobové vyobrazení řádových oděvů, znaky, obrazy klášterních budov a mnohé další.

Milan M. Buben (*1946 v Praze) vystudoval Filozofickou fakultu UK v Praze, kde i v současnosti jako pedagog působí. Téměř čtyři desítky let se věnuje církevním dějinám a pomocným vědám historickým,

zejména pak heraldice a genealogii. Plánovaná pentalogie Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích tak navazuje na jeho velmi úspěšná díla, z nichž uvádím zejména Encyklopedii heraldiky a Encyklopedii českých a moravských sídelních biskupů. Cílem autora je v následujících letech vydat další díly pentalogie, a to tituly, které se budou věnovat řeholním klerikům, kongregacím a řeholním společenstvem a ženským řádům, kongregacím, společenstvem a institutům.

Pevně věřím, že plánovaná pentalogie se stane dozajista velmi dobrou a cennou pomůckou všem zájemcům o historii.

doc. Martin Weis, ThD.

SBORNÍK PRACÍ CÍRKEVNÍCH HISTORIKŮ

Rudolf Svoboda, Martin Weis, Peter Zubko (eds.), Osvícenství a katolická církev. Sborník příspěvků z vědecké konference konané na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 23. února 2005. V edici Studie TFJU svazek 39, vydala Teologická fakulta JU - katedra církevních dějin a patristiky, České Budějovice 2005, 100 str., ISBN 80-7040-827-8

Stalo se již pravidlem, že katedra církevních dějin TF JU v Českých Budějovicích pořádá každoročně na začátku letního semestru vědecké konference na různá historická témata. Tématem konference, která se konala 23. února 2005 bylo osvícenství a katolická církev. V tomto recenzovaném sborníku jsou publikovány studie, které zazněly jako referáty na zmíněné konferenci.

První studie *Osvícenští panovníci habsbursko – lotrinské dynastie* od doc. Marina Weise, ThD. si kladla za cíl vytvořit jakýsi rámec pro příspěvky dalších přednášejících a přiblížit některé význačné postavy habsbursko – lotrinského rodu. V úvodu své studie autor připomíná stručně dějiny Habsburků, které vrcholí v postavě císařovny Marie Terezie. Ta musela podstoupit těžký boj o rodové dědictví a uznání pragmatické sankce. Studie poté pokračuje připomenutím postavy Josefa II a jeho nástupců. Protože v roce 2005 bylo výročí 220 let založení českobudějovické diecéze, vázal se příspěvek doc. Weise také i k tomuto výročí. Zajímavý vhled do náboženských reforem Josefa II. je detailně dokumentován na příkladu stanovení jednotného datumu posvěcení. Jelikož s dobou osvícenství je úzce spojován i rozmach vlivu svobodných zednářů v naší zemi, tak v této studii není opomenuta ani tato problematika a autor v přehledu zmiňuje hypotézy a legendy o vzniku svobodného zednářství, mapuje příchod svobodných zednářů do Čech a i postoje katolické církve k svobodnému zednářství.

Druhá studie od doktoranda Mgr. Rudolfa Svobody *Pastores boni?* Srovnává působení prvních českobudějovických biskupů Jana Prokopa Schaaffgotsche a Arnošta Konstantina Růžičky s působením jejich „protějšků“ v pasovské, linecké a salcburské diecézi. Tuto studii lze hodnotit jako velmi přínosnou, neboť

nepřipomíná pouhá „suchá data“ z regionální církevní historie, nýbrž zaměřuje se na základě studia četných pramenů i na porovnání života a stylu biskupské duchovní správy v Českých Budějovicích s životem a stylem biskupské duchovní správy vybraných diecézí v Rakousku. Autor dochází k závěru, že českobudějovičtí biskupové byli dobrými duchovními pastýři, kterým nelze nic vytknout. Lze je hodnotit jako „muže své doby, silně věřící a svému povolání oddané“.

Působení osvícenských panovníků velmi výrazně změnilo podobu diecézní katolické správy nejenom v Čechách a Rakousku, nýbrž i v tehdejší Uherku. Marie Terezie přispěla ke vzniku diecézí v Banské Bystrici, Rožňavě, Spišském Podhradí, Székesféhérváru, Szombathely, František I. přispěl ke vzniku diecézí v Košicích a Satu Mare. Této problematice se věnuje další studie *Založení Košického biskupstva ako plod osvícenstva v Uhorsku*, která byla přednesena zahraničním hostem PhDr et ThDr Peterem Zubkem, PhD. Ten ve své studii představil situaci v uherské katolické církvi jak vznikla a trvala až do období osvícenství. To ji výrazně změnilo a až v současnosti se na Slovensku diskutuje o zřízení dalších diecézí a reorganizaci duchovní správy. Do období osvícenství patří právě vznik košické diecéze což je stěžejním bodem zmíněné studie zakládající se na svědomitém studiu četných archívních pramenů. Vznik košické diecéze lze hodnotit navýsost pozitivně a pastorační přínos tohoto zřízení trvá stále až do dnešních dnů.

Příspěvek doktoranda Mgr. Tomáše Vebera *František Rudolf Bezděka – osvícenský obrozenec* se věnuje nepříliš známé postavě píseckého katechety a gymnasiálního profesora. Ale je velice záslužné, že tuto postavu představil veřejnosti, a to na základě svědomitého a pečlivého studia archívních pramenů. Na otázku, proč připomínat tuto velmi úzce regionální postavu, velice vtipně odpovídá, že jednotlivé generace „pražských“ osvícenců by nebyly ničím, nebýt právě takových osobností, jakou beze sporu byl František Rudolf Bezděka a mnozí jiní, kteří svým úsilím v regionech zhodnotili práci „pražských romantiků“.

Sborník uzavírá studie PhDr. Radomíra Malého *Osvícenství a katolicismus v českém národním obrození*. Zde autor hledá odpověď na otázku, zda se o probuzení českého národa zasloužilo více osvícenství nebo katolicismus. Dochází spolu s historikem Pekařem k závěru, že obojí. V Čechách převládlo osvícenství a na Moravě katolicismus ve své prořímské a ortodoxní podobě. Toto své tvrzení autor dokládá na četných příkladech, zejména na postavě Sušila a jeho spolupracovníků. Zde závěrem konstatuje, že hlavní důvod vyšší moravské religiozity než české je nutno hledat ve zmíněné problematice.

Sborník doprovází úvodní slovo děkana TF JU doc. Dr. Jiřího Kašného, ThD. a lze jen souhlasit s jeho přáním, aby katedra církevních dějin uspořádala ještě další takovéto podnětné a úspěšné konference.

Mgr. Dr. Milena Berová

POKYNY AUTORŮM PŘÍSPĚVKŮ

Časopis AUSPICIA je recenzovaným periodikem pro otázky společenských věd Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích. Uveřejňuje jednak původní vědecké práce s danou problematikou, podléhající oponentnímu řízení. V tomto smyslu akceptuje pouze příspěvky, které nebyly dosud publikované a nejsou přijaty k publikování v jiném časopise, o čemž autor předloží prohlášení. Dále uveřejňuje práce odborné a informativní, anotace, recenze, kritiky knih a statí i drobné zprávy z dané oblasti.

Rukopisy zasílejte na adresu:

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., Žižkova 6, 370 01 České Budějovice, e-mail: berova@vsers.cz, předmět: Auspicia, tel.: +420 386 116 816, fax: 386 116 824

Struktura příspěvku

Představuje formální členění v souladu s konvencí pro vědecké (odborné) sdělení.

Nadpis (název práce) v českém (slovenském) jazyce - stručný, výstižný, poskytující jasnou informaci o obsahu článku (do deseti slov). Použít velká písmena, začínat od levého okraje. Jako první se uvede název práce v českém (slovenském) jazyce, pak název práce v anglickém (německém) jazyce.

Název práce v anglickém (německém) jazyce

Jméno autora (autorů) se uvádí bez titulů, v pořadí - jméno, příjmení, např. Josef Novák. Příjmení se v případě potřeby opatří indexem.

Summary (krátký souhrn) nejprve v anglickém (německém) jazyce. Jasně se stanoví cíl výzkumu, stručný popis pokusů, průzkumů, výsledky a závěry. Rozsah 100 až 200 slov (Word-panel nabídek-nástroje-počet slov). Neopakujte název článku, neuvádějte všeobecně známá tvrzení.

Key words - klíčová slova v angličtině (němčině) nemají přesáhnout 5 slov, řadí se od obecnějších ke konkrétnějším, navzájem se oddělují středníkem.

Souhrn v českém (slovenském) jazyce. Platí stejná pravidla jako pro summary v anglickém (německém) jazyce, stejně tak i pro klíčová slova v českém (slovenském) jazyce

Klíčová slova v českém jazyce (slovenském jazyce).

Úvod - obsahuje nejn nutnější údaje k pochopení tématu, krátké zdůraznění proč byla práce uskutečněna, velmi stručně stav studované problematiky. Je možné uvést citace autorů vztahující se k práci, zejména z posledních let. Doporučuje se vyhnout rozsáhlým historickým přehledům.

Materiál a metodika umožňuje zopakování popsaných postupů. Podrobný popis metodiky se uvádí tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvést případné odchylky. Způsob získání podkladových dat se popisuje stručně.

Výsledky - zahrnují věcné, stručné vyjádření výsledků, zjištění, nálezů a pozorovaných jevů. Vedle tabulek se doporučuje používat grafů. Graf nemá být kopií tabulky, má vyjadřovat nové skutečnosti. Tabulky mají shrnovat výsledky statistického vyhodnocení (ne být přehledem jednotlivých měření). Popis výsledků má být věcný, obsahovat pouze faktické nálezy, nikoliv závěry a dedukce autora.

Diskuse vyhodnocuje zjištěné výsledky, konfrontuje je s literárními údaji, zaujímá stanoviska, diskutuje o možných nedostatcích. Srovnává je s dříve publikovanými údaji. Vyžaduje-li to charakter práce, je možné popis výsledků a diskusi spojit do jedné statí „Výsledky a diskuse“. Pokud autoři považují za účelné, může být do příspěvku zařazen závěr.

Závěr zahrnuje základní informace o materiálu a metodice, stručně vystihuje nové a podstatné znaky. Je nekritickým informačním výběrem významného obsahu příspěvku, včetně statistických dat, nikoliv jen jeho pouhým popisem. Má být psaný celými větami (ne heslovitě) a nemá překročit 10 řádků.

Podle uvážení autora je možné na tomto místě uvést poděkování spolupracovníkům.

Literatura - se uvádí pouze ta, která byla skutečným podkladem pro napsání příspěvku. Musí odpovídat současně platné normě.

Způsoby citace:

Jako poznámky pod čarou mohou být na konci příspěvku uváděny jen poznámky obsahové, naopak odkazy na literaturu musí být zahrnuty v textu příspěvku. Odkazy musí být uvedeny v kulatých závorkách obsahujících příjmení autora, datum publikace příspěvku, případné číslo strany za dvojtečkou, např. (Novák 2004: 344). Pokud je odkazováno ke zdroji se třemi a více autory, uvede se odkaz v této formě: (Novák et. al. 2003: 344). V seznamu literatury se pak uvedou všechna jména. K odlišení různých publikací téhož autora ze stejného roku se použijí malá písmena a, b, atd., např. (Novák 2003a: 344). Citované pasáže, k nimž se odkazy vztahují, musí být uvedeny ve stejné podobě, v níž se objevují v původním textu (tj. nezdůrazňují se kurzívou) a musí být ohraničeny uvozovkami. Pokud je citován dokument, jehož autorem není fyzická osoba, uvede se její název na místě jméno autora, např. (Evropská komise 2000).

Stejná pravidla platí pro dokumenty, které jsou k dispozici jen v elektronické verzi na internetu. Pokud je odkazováno k internetové stránce, která má jasně identifikovatelného autora, odkazuje se výše specifikovaným způsobem. Pokud autor specifikován není, na místě autora s objeví název organizace poskytující stránku v rámci své webové prezentace, např. (Transparency International 2003).

Na závěr příspěvku je nutno uvést seznam použité literatury a dalších pramenů. Seznam literatury musí být seřazen podle abecedy a každá položka musí obsa-

hovat plnou informací o použitém zdroji. Následující vzory specifikují závazný způsob práce s prameny:

Monografie (jeden autor):

Příjmení, jméno. Rok. *Název*. Místo vydání: vydavatel.
Např. Novák, Josef. 1999. *Politické organizace v Evropě*. Praha: Nezávislé nakladatelství

Monografie (dva autoři):

Příjmení, jméno a příjmení, jméno. Rok. *Název*. Místo vydání: vydavatel.
Např. Novák, Josef a Harfa, Pavel. 1999. *Politické organizace v Evropě*. Praha: Nezávislé nakladatelství

Editovaný svazek:

Příjmení, jméno, ed. Rok. *Název*. Místo vydání: vydavatel.
Např. Novák, Josef, ed. 1999. *Politické organizace v Evropě*. Praha: Nezávislé nakladatelství

Příspěvek ve sborníku:

Příjmení, jméno. Rok. „Název příspěvku.“ In: *Název sborníku*. Ed. Jméno, příjmení editora. Místo vydání: vydavatel, stránkování.
Např. Novák, Josef. 1999. „Nevládní organizace v Polsku.“ In: *Zájmové skupiny v Evropě*. Ed. Klaus Winsch. Praha: Elefant, 54-70.

Příspěvek v odborném periodiku:

Příjmení, jméno. Rok. „Název příspěvku.“ *Název periodika* ročník, číslo, stránkování.
Např. Novák, Josef. 1999. „Nevládní organizace v Polsku.“ *Politologický časopis* 10, č. 4, 34-60.

Dokument organizace:

Název organizace. Rok. *Název dokumentu*. Místo vydání: vydavatel
Např. Evropská komise. 1998. *Report on the Czech Republic*. Brusel: EU Publishing.

Dokument organizace na internetu:

Název organizace. Rok. *Název dokumentu*. Místo vydání: vydavatel (internetová adresa).
Např. Evropská komise. 1998. *Report on the Czech Republic*. Brusel: EU Publishing (<http://www.eu.int/reports/cr>).

Technická úprava rukopisu

Způsob záznamu:

Rozsah: max. 5 stran
Elektronická podoba: .txt, .doc, .rtf na disketě PC 3,5“ nebo CD
Tištěná podoba: k disketě či CD nutno přiložit dva vytištěné exempláře

Způsob psaní textu:

Velikost písma: 12 pt, řádkování 1, 5, formát A4, okraje 2,5 cm
Neformátovat !!, neboť veškeré formátování se v sázecím programu ruší.

Entrem oddělovat pouze odstavce, odstavce neodrážet, ani neoddělovat mezerami.

Nestránkovat, čísla stránek zaznamenat na doprovodný vytištěný text.

Mezitimulky neoddělovat mezerami. Názvy kapitol a mezitimulky psát minuskami / malými písmeny/. Text nesmí obsahovat žádné efekty, nepoužívat písma tučná, podtržená či barevná. Nutnost těchto efektů vyznačte ve vytištěném dokumentu. Jména pište v plném znění. Nadpisy či potřebu zvýraznění textu - nepodtrhávejte.

Odkazy neuvádějte pod čarou na té samé straně, ale na konci rukopisu!!

Fotografie, ilustrace, loga:

Fotografie a kresby předávejte:

a) v originále, ostré a nepoškozené, očišované na zadní straně tužkou. Obrázky převzaté z časopisů (výstřižky apod.) nebudou přijímány

b) v elektronické podobě, skenované na rozlišení 300 DPI, uložené ve formátech .tif nebo .eps pod čísly, např. foto-1.tif

loga: předávejte ve vektorových formátech .ai, .eps, .cdr, .wmf

Obrazové dokumenty nezařazujte do textového souboru, uložte je do zvláštního souboru. Na konec textového souboru však zařadte seznam popisů k fotografiím, např. Foto 1: popis Na fotografii musí být odvolávka v textu.

Tabulky:

Tabulky uvádějte na závěr rukopisu. Vodorovnými linkami oddělte pouze záhlaví a konec tabulky, nikoliv řádky. Sloupce se linkami neoddělují. Vysvětlivky pište pod tabulkou. Na tabulku musí být v textu odvolávka.

Závěrečné pokyny:

Autor odpovídá za jazykovou a gramatickou správnost textu. Redakce má právo podrobit rukopis recenzi dle vlastního uvážení. Rukopisy, jejichž úprava nesplní uvedené požadavky nebo budou v rozporu s etickými zásadami pro publikování, nebudou přijaty. Přijetím a otištěním rukopisů nebere na sebe redakce žádné finanční závazky vůči autorovi.

Tvůrce chuťových zážitků

Kostecké uzeniny a.s. se **jako jediná firma v ČR zabývá výrobou originálních, trvanlivých tepelně neopracovaných fermentovaných salámů s ušlechtilou potravinářskou plísní na povrchu.** Tyto salámy se vyznačují dlouhou dobou zrání a nejvyšší možnou péčí při výrobě.

Na prostředí, ve kterém se tyto salámy vyrábí, jsou kladeny přísné hygienické podmínky. Speciální komory pro zrání, pečlivě vybraná nejvyšší surovina, přesný technologický postup a umění uzenářských mistrů – to vše je předpokladem pro vznik vynikajících špičkových výrobků.

Trvanlivost u těchto výrobků je 120 dní a nenáročné podmínky skladování jsou do 15 °C.

Tvůrce chuťových zážitků